

KARACIZADE İZZET MOLA DİVANI

(İnceleme-Metin)

(Yüksek Lisans Tezi)

Ercan KAPLAN

Kütahya – 2010

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KARACIZADE İZZET MOLA DİVANI
(İnceleme-Metin)

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Atilla BATUR

Hazırlayan:
Ercan KAPLAN

Kütahya - 2010

Kabul ve Onay

Ercan KAPLAN'ın hazırladığı “**Karacızade İzzet Mola Divanı (İnceleme-Metin)**” Başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../...../2010

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Yrd. Doç. Dr. Atilla BATUR (Danışman)		
Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜNEŞ		
Yrd. Doç. Dr. Kadir GÜLER		

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Karacızade İzzet Mola Divanı (İnceleme-Metin)**” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..../..../2010

Ercan KAPLAN

Özgeçmiş

1985 yılında Bursa'da doğdu. İlköğrenimini, Gümüşpınar Köyü İlköğretim Okulu'nda orta öğrenimini, Bursa Süleyman Çelebi Lisesi'nde tamamladı. 2003 yılında Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü'ne başladı. Haziran 2007'de mezun oldu. Aynı sene Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı yüksek lisans programına başladı. 2007-2010 yılları arasında özel sektörde çalıştı. Halen özel sektörde çalışma hayatına devam etmektedir.

ÖZET

KARACIZADE İZZET MOLLA DİVANI

KAPLAN, Ercan

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Atilla BATUR

Ekim, 2010, 292 sayfa

Çalışma konumuz, Karacızade İzzet Molla Divanı'nın metni ve divanda geçen dini, siyasi ve edebi unsurların tahlilidir.

Karacızade İzzet Molla'nın hayatı hakkında pek az bilgiye sahip bulunmaktayız. Daha önce hakkında hiçbir çalışma yapılmaması ve adeta Türk kültürü ve edebiyatı içerisinde tozlu raflarda araştırılmayı bekleyen bir eser olması, bizim bu esere dokunmamıza sebep teşkil etmiştir. Bu sebeple, Karacızade İzzet Molla Divanı'nın yazma nüshası, Arap alfabesinden transkribe edilerek ilk kez gün yüzüne çıkartılmıştır.

Karacızade İzzet Molla'nın divanı, döneminin tarihi, siyaseti ve edebiyatı açısından önemli bilgileri ihtiva etmektedir. Şair, eserinin muhtevası bakımından, döneminin önemli şairleri arasında sayılabilecek derecede olmasına rağmen, sanatsal açıdan döneminin siyasi çalkantıları nedeniyle pek ileri derecede değildir.

Anahtar Kelimeler: Karacızade İzzet Molla, II. Mahmut, Divan, 19. yy. Şiiri, Mitolojik Unsurlar

ABSTRACT**THE DIVAN OF KARACIZADE İZZET MOLLA****KAPLAN, Ercan****M.A. Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Supervisor: Asst. Prof. Atilla BATUR****October, 2010, 292 pages**

This study is about the essay of Karacızade İzzet Molla's Divan and, literary, political, religious elements order in it.

His writing duplicate, whom we know very little about his life, is coming into light for the first time, translating from Arabic alphabet into Turkish. It is not being studied on before and it is being waited on dusty shelves in Turkish Culture and Literature caused to be dealt with by us.

The work contains important information in terms of history, politics and literature. In terms of content, although it is identical with other poets of Karacızade, in terms of art, it is not identical for further degree due to political turmoil.

Keywords: Karacızade İzzet Molla, II. Mahmut, Divan, Poems of 19. Century, Mythological Elements.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KARACIZADE İZZET MOLLA

1.1. HAYATI.....	3
1.2. SANAT ANLAYIŞI.....	5

İKİNCİ BÖLÜM

KARACIZADE İZZET MOLLA DİVANI'NIN MUHTEVA UNSURLARI

2.1. ŞAHISLAR	8
2.1.1. Hükümdarlar	8
2.1.1.1. I. Süleyman (Kanuni) (6 Kasım 1494–7 Eylül 1566)	8
2.1.1.2. II Osman (Genç Osman) (15 Kasım 1603–20 Mayıs 1622)	9
2.1.1.3. IV. Murat (9 Temmuz 1611–8 Şubat 1640).....	10
2.1.1.4. I. Abdülhamit (20 Mart 1725–7 Nisan 1789).....	10
2.1.1.5. III. Selim (24 Aralık 1761–28 Temmuz 1808)	11
2.1.1.6. II. Mahmut (20 Temmuz 1785-1 Temmuz 1839)	13
2.1.1.7. II. Abdülhamit (21 Eylül 1842–10 Şubat 1918)	18
2.1.1.8. Timur.....	18
2.1.2. Vezirler.....	19
2.1.2.1. Hüseyin Paşa (Ağa) (Edirne 1776-Vidin 25 Nisan 1849).....	19
2.1.2.2. Muhammet Paşa (1813–1887)	20
2.1.2.3. Mustafa Paşa (Alemdar) (1765–1808).....	20
2.1.2.4. Hasan Paşa (?-1810).....	23
2.1.2.5. İslam Paşa	23

2.1.2.6. Davut Paşa (?-1623).....	24
2.1.2.7. Behram Paşa.....	24
2.1.3. Diğer Şahıslar.....	25
2.1.3.1. Hârûn-ür-Reşîd (766–809).....	25
2.1.3.2. Sadullah Efendi (?-1856) ve Hamdullah Efendi.....	25
2.1.3.3. Emin Bey (?-1828).....	26
2.1.3.4. Tahsin Efendi (1811–1881).....	27
2.1.3.5. Sadık Efendi (1209–1794).....	27
2.1.3.6. Lokman Hekim.....	28
2.1.4. Edebî Hikâye Kahramanları ve Mitolojik Kahramanlar.....	28
2.1.4.1. Ferîdun.....	28
2.1.4.2. Rüstem.....	29
2.1.4.3. İsfendiyar (Efrasiyab).....	30
2.1.4.4. Dârâ (Keykubad).....	30
2.1.4.5. İskender.....	32
2.1.4.6. Minuçihr.....	33
2.1.4.7. Sam.....	34
2.1.4.8. Nerîman.....	34
2.1.4.9. Gavrî.....	35
2.1.4.10. Nûşirevân.....	35
2.1.4.11. Cem (Cemşid).....	36
2.1.4.12. Felatun (Eflatun).....	37
2.1.4.13. Leyla ile Mecnun.....	38
2.2. KAVİMLER.....	39
2.2.1. Osmanlı (Osmânî).....	39
2.2.2. Hindî.....	39
2.2.3. Arab.....	40
2.2.4. Mısırî (Mısırlı).....	40
2.3. YER ADLARI.....	40
2.3.1. Edirne.....	40
2.3.2. İzmir.....	40
2.3.3. Sivas.....	41

2.3.4. İstanbul	41
2.4. DİN	42
2.4.1. Allah(cc).....	42
2.4.2. Melekler	43
2.4.3. Kitaplar.....	44
2.4.4. Hadisler	45
2.4.5. Peygamberler.....	45
2.4.5.1. Hz. Âdem	46
2.4.5.2. Hz. İsa	47
2.4.5.3. Hz. Muhammed (sas)	47
2.4.5.4. Hz. Yakub	48
2.4.5.5. Hz. Yusuf	49
2.4.5.6. Hz. Yunus.....	50
2.4.5.7. Hızır Aleyhisselam.....	50
2.4.6. Dört Halife	51
2.4.6.1. Hz. Ebubekir	51
2.4.6.2. Hz. Ali	51
2.4.6.3. Hz. Ömer	52
2.4.6.4. Hz. Osman.....	53
2.5. TABİAT VE EŞYA	53
2.5.1. Kozmik Âlem	53
2.5.1.1. Gökyüzü	53
2.5.1.2. Ay ve Yıldızlar	55
2.5.1.3. Güneş	56
2.5.2. Zaman.....	58
2.5.2.1. Bahar	58
2.5.2.2. Yaz	59
2.5.2.3. Sonbahar.....	59
2.5.2.4. Kış	60
2.5.3. Su, Toprak, Hava, Ateş	60
2.5.4. Nebatlar	60
2.5.5. Hayvanlar	61

2.5.6. Tarihler	62
-----------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARACIZADE İZZET MOLLA DİVANI'NIN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	212
SÖZLÜK	214
KAYNAKÇA	278
DİZİN	280

TEZ METNİ

GİRİŞ

İnsanlığın mevcudiyetinden itibaren bu güne dek var olan kültür, yaşam tarzından gönül ufkuna kadar bütün alanda birikerek ilerlemiştir. Gelecekteki yansımalarına, geçmişten aldığı zevk, iştihak ve birikimle ulaşacak olan kültür mefhumunu, söz ahengine en güzel şekilde dökmeyi başaran Divan Edebiyatı, ideali arayan bir edebiyattır. Bu özelliği, onun sürekli yükseliş gösteren bir yapıya sahip olmasını sağlamıştır. Zaman denizinden geçmiş, hal ve geleceğe dair güzeli bulup yakalamış ve insanların istifadesine sunmuştur. Her türlü kültür ve anlayışı bünyesinde toplamış, bu unsurlara ulaşamamayı bir hedef seçmiştir. Hal böyleyken kendine sonsuz bir yol çizip yaşadığı toplumun aynası olmuştur.

Edebi bir eser olan divanlar, şairlerin kendi iç dünyalarını ve toplum meselelerini yansıtan bir yapı arz etmektedir. İçindeki her beyit, gazel, kaside, musammat, dörtlük... büyük bir emek ve hissiyatla kaleme alınmıştır. Dönemini ve önceki zamanları aynı zamanda bir müverrih edasıyla yansıtan divanlar, şairin edebi kudretini göstermesi için de bir fırsat olmuştur.

Divan Edebiyatı, yedi yüz seneye yakın bir zaman içinde ortaya koyduğu eserleriyle kültür tarihinin ihmal edilemeyecek bir bölümünü meydana getirir. Bu sebepten, onların incelenip değerlendirilmesi ilmi bir mecburiyettir. Bu sahada metin neşri, metin çevirileri, metin tahlili çalışmaları birlikte yürütülmelidir. Bu açıdan Karacızade İzzet Molla Divanı üzerinde çalışmalarda bulunduk.

Çalışmamız, üç ana bölümden oluşmaktadır: Şairin hayatı ve sanat anlayışı, İnceleme, metnin transkriptli Latin harflerine çevirisi ve sözlük. Birinci bölümde, şairin şiirine yansıyan yönleriyle hayatı ve sanatı ele alınmıştır. İkinci bölümde, şiirlerinde yer alan şahıslara, dini, mitolojik unsurlara ve kozmik unsurlara yer verilmiştir. Metnin transkriptli çevirisi bölümünde eser, Latin alfabesine çevirilerek daha kolay yararlanılabilir hale getirilmiştir. Sözlük bölümünde ise yabancı kelimeler üzerine çalışılmıştır.

Son olarak çalışmalarım esnasında beni yönlendiren, çeşitli konularda yardımını esirgemeyen çok saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Atilla Batur'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

BİRİNCİ BÖLÜM
KARACIZADE İZZET MOLLA

1.1. HAYATI

Karacızade İzzet Molla'nın hayatı hakkında çeşitli kaynaklar taranmasına rağmen, herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Fakat eserinden yola çıkacak olursak bazı çıkarımlarda bulunabilmekteyiz. Karacızade İzzet Molla, Padişah II. Mahmut zamanında yaşamıştır. Saraya yakın kişilerden olması muhtemeldir ki dönemin önemli olaylarına yakinen şahit olmuştur. Devrin önemli şahsiyetlerini; sadrazamları, şehzadeleri eserinde zikretmektedir. Bu kişilerin, o dönemde halk tarafından bilinemeyecek özelliklerini beyitlerinde zikretmektedir.

Karacızade'nin, devrinde çeşitli olaylar için düşürmüş olduğu tarihlere bakıldığında da hayatı hakkında bazı ipuçları bulabilmekteyiz. Bu tarihlerin mekânına bakılacak olursa genellikle İstanbul'dur; fakat birkaç beyitte İzmir, Edirne ve Sivas'tan bahsedilmektedir. Özellikle Sivas ilini, çöl olarak ifade etmektedir ki şairin, bir müddet burada bulunduğu ve bu yerden de pek hoşlanmadığı kanaatindeyiz. Eserdeki tarihlere bakıldığında 1820 ile 1830 yılları arasındaki olaylara tarih düşürülmüştür ki bu tarihler arasında şairin, olgunluk dönemini yaşadığı düşüncesindeyiz.

Karacızade, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve Asakir-i Mensure-i Muhammediyye Ordusu'nun kurulması üzerinde de geniş bir şekilde durmuştur. II. Mahmut'un yapmış olduğu ıslahatları methetmiştir. Özellikle Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması olayını övgüyle anlatmaktadır. Bu olayı, padişahın bir kerameti olarak nitelendirmektedir.

Hüsrevâ bilmem değil de bu kerâmet yandır

Bir ocağı nîm sâ' at içre kılduñ hâksâr

(K. 3/10)

Yeniçeri Ocağı'nın, devlete vermiş olduğu zararı, düşmanların dahi vermediğini, devletin sadık kişilerinin bu durumdan utandıklarını beyan etmektedir. Bu durum, aşağıdaki beyitte şu şekilde zikredilmektedir:

Görmedüñ düşmenden anlardan görülmüş rahneyi

Eşdikâ a' dâ-yı devletden ider olmuşdu 'âr

(K. 3/12)

İzzet Molla, Yeniçeri Ocağı'nın, kaldırılmadan önce çeşitli şekillerde uyarıldığını fakat şairin hain olarak nitelendirdiği Yeniçeri askerlerinin, tez zamanda olumsuz tutumlarına döndüklerini belirtmektedir.

Bir iki üç keredir tefhīm olundı rıfķ ile
Yeniçeri hā'inleri inkāra kıldı ibtidār

(K. 3/25)

Şair, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasını, gaza-yı ekber olarak nitelendirmektedir. Yaklaşık iki yüz yıldan beri ocak bozulmuş ve laneti üzerine almıştır. Ocağın kaldırılmasıyla devletin diğer kurumları bu durumdan müsbet olarak etkilenmişlerdir. İzzet Molla, bu duruma aşağıdaki iki beyitle açıklık getirmektedir:

Hāķ Te'ālā şāh-ı devrānı muvaffāķ eyledi
Farz idi la'net ocağa iki yüz yıldan beri

(K. 5/40)

Bir ocağı kaldırıp yüz biñ ocağı kıldı şen
Dest-i düşmenden hālāş itdi Muḥammed ümmetin

(K. 7/5)

İzzet Molla, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına şükretmektedir ve ocağa beddua da etmektedir. Onların, mahşere dek canlarının yanmasını dilemekte ve yanan kıvılcımlardan da hayırlı bir ışık doğmasını; bu ışığın da devletin aydınlığına vesile olmasını istemektedir. Bu istekler, aşağıdaki beyitlerde şu şekilde ifade edilmiştir:

Hāmdü' lillāh oldı kaç' -ı dāyir-i qāvm-i zulūm
Ba' zı qālmış var ise seyr eyleyüp bi'l-ıztırār

(K. 3/26)

Tāb-ı bahşā cānları yansun ocaķları gibi
Ol şerārıñ āteşinden dūzah olsun bir şerār

(K. 3/27)

Padişah II. Mahmut, Yeniçeri Ocağı'na bağlı Eşkinci Ocağı'nı kurmuştur. Fakat Yeniçerilerin isyanı üzerine bu ocağa son verilmiştir. II. Mahmut, ocağın itaat altına alınmadığını görünce halkın ve topçu ocağının desteğiyle Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmıştır. Bu ordunun yerine de Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'yi (Muhammed'e yardım eden askerlerin ordusu) kurmuştur. İzzet Molla, padişah II. Mahmud'u ve yeni orduyu methetmektedir. Padişah II. Mahmut'u aya, askerini ise yıldızlara benzetmektedir.

Vücūd-ı şevketi meh ' askeri encümdür ol şâhîñ

İder ay ile yıldız resmi dünyāya bu ĩmāyı

(K. 4/22)

Göreydi şevket-i İslām ne imiş hem nedir ' asker

Bırakmış olsalardı kâşki birkaç eşirrāyı

(K. 4/23)

Şair, aşağıdaki beyitte ise Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye askerini, din bağında bir gül bahçesine benzetmektedir.

Leşker-i maşşūsuñu gördüm geçen Gülhāne'de

Bāğ-ı dīn içre didim açmış yeñi bir lāle-zār

(K. 3/30)

1.2. SANAT ANLAYIŞI

Karacızade İzzet Molla'nın şiir anlayışına bakıldığında edebi yönünün zayıf olduğunu görüyoruz. Şair, daha çok devrinin siyasi ve sosyal olaylarını aktarma kaygısındadır. Divanında 31 adet tarih bulunmaktadır ki bu tarihler de devrinin sosyal ve siyasi olaylarını ihtiva etmektedir.

Karacızade, eserinde kendinden başka bir şairin adını zikretmemekle birlikte kendi şiirinden ve şiir anlayışından övgüyle bahsetmektedir. Aşağıdaki beyitler bu kanaatimizi doğrulamaktadır.

Öyle hâkân böyle şâ'ir mi gelür bu 'âleme

Gülşen-i medhiyyede bu ma'la'ım olsun hezâr

(K. 3/75)

Var düşün kim rütbesin memdûh-ı şevket-i şânıñ

Ben harîm-i tab'ıma Dârâyı itmem perdedâr

(K. 3/76)

'Âleme şahbâ yerine bâde-i nazmım yeter

Görmedi bu meykede böyle şarâb-ı hûş-güvâr

(K. 3/78)

İKİNCİ BÖLÜM

KARACIZADE İZZET MOLLA DİVANI'NIN MUHTEVA UNSURLARI

2.1. ŞAHISLAR

2.1.1. Hükümdarlar

2.1.1.1. I. Süleyman (Kanuni) (6 Kasım 1494–7 Eylül 1566)

Osmanlı padişahlarının onuncusudur (30 Eylül 1520–7 Eylül 1566). Yavuz Sultan Selim ile Hafsa Sultan'ın oğludur. Doğum tarihini, 27 Nisan 1495 olarak veren kaynaklar da vardır. Yasa koyuculuğundan dolayı Süleyman-ı Kanuni, Kanuni Sultan Süleyman denilmiştir. Divriği Ulu Camii minaresindeki kitabede, Süleyman Şah bin Selim Şah olarak anılmıştır. Şiirlerinde Muhibbî mahlasını kullanmıştır (Çakıroğlu 1999: 551).

Şiirlerinde Muhibbî mahlasını kullanan Kanuni Sultan Süleyman, klasik edebiyatın en çok şiir yazan birkaç şairi arasında yer almaktadır. Şiirleri, divan şiiri geleneğinden farklı değildir. Dil ve üslubu, devrinin özelliklerini yansıtmakla birlikte diğer şairlere kıyasla daha sade ve açık bir dil kullandığı görülür. Şiirleri, ince duygular ve düşünceler içerir. Bazı şiirleri, atasözü halini almıştır. Birkaç şiiri dışında genellikle aşk ve tabiat konulu gazeller söylemiştir. Şiirlerinde, İranlı şairlerin ve devrinin önde gelen şairlerinin etkisi görülür. Devrinin büyük şairleri yanında ikinci sınıf bir şair olarak görülmüştür. Gazelleriyle dikkat çeken divanında 2799 gazel, 1 elifname, 1 tercibend, 18 muhammes, 30 murabba, 5 nazım, 51 dörtlük, 217 beyit bulunmaktadır. Divanın pek çok nüshası mevcuttur. Farsça ve Türkçe divanları yayımlanmıştır (Ak 1995: 3–39).

Osmanlı padişahları içerisinde ayrı bir yeri olan ve unutulmayan bir padişaktır. Devrindeki politikası dış seferler üzerinedir. Yapılan seferlerdeki başarılar da Osmanlı'nın dünyadaki konumunu daha da yükseltmiş ve sağlamlaştırmıştır. Karacızade İzzet Molla da beyitlerinde Sultan Süleyman'ı bu yönüyle zikretmektedir.

Sultan Süleyman'ın şanı şöhreti ile II. Mahmut'un büyüklüğü kıyaslanmıştır. Bu kıyaslama, beyitte şu şekilde geçmektedir. İzzet Molla, devrin padişahı II Mahmut'a dua ederken onun şanının, şöhretinin, Sultan Süleyman'ı unutturacak kadar çok olmasını dilemektedir.

A' dāsına leşker şala 'ömründen ol şeh kām ala

Ceddi Süleymān H̄ān qala yanında tıfl-ı nevresīd

(G. 31/2)

Ol kadar kesb ide şöhret şānı

Unuda halk Süleymān H̄ānı

(G. 36/25)

2.1.1.2. II Osman (Genç Osman) (15 Kasım 1603–20 Mayıs 1622)

Osmanlı Padişahları'nın 16.'sıdır (26 Şubat 1618–1619 Mayıs 1622). Genç Osman, Osman-ı Sani olarak da bilinir.

I.Ahmet (1603–1617) ile Mahfiruz Sultan'ın oğludur. Doğum tarihini 29 Nisan 1604, 3 Kasım 1604 olarak veren kaynaklar da vardır. Annesi Mahfiruz'un, tahta çıkmasından önce veya 1621'de öldüğüne ilişkin bilgiler çelişkilidir. Faris, Farisi mahlasıyla şiirler yazan II. Osman, ayaklanmalarda öldürülen ilk padişaktır. Bu olay Vaka-yi Sultan Osman, Haile-i Osmaniye, Fetret-i Osmaniye, Fetret-i Azim, Genç Osman Vakası, Genç Osman'ın şehadeti olarak tarihe geçmiştir. II. Osman, babasının tahta geçtiği yıl doğdu. Sarayda eğitim gördü; Arapça, Farsça, İtalyanca, Yunanca, edebiyat, tarih, coğrafya öğrendi (Çakıroğlu 1999: 395).

Birçok ıslahat yapmaya çalışmış fakat yapılan ıslahatlara en büyük engelin, Yeniçeri Ocağı olması dolayısıyla ocağı kaldırmaya çalışmıştır. Bu girişimin hissedilmesi üzerine, Yeniçeri Ocağı ayaklanmış ve Genç Osman'ı şehit etmiştir. Aşağıdaki mısırada Genç Osman'ın adı zikredilmiş ve bu olaya telmih yapılmıştır:

'Osmān-ı şehīdīn kanı tıtdı ocağı

Halk anlara la'n eylememek olsun mı

(Kt. 103/2)

2.1.1.3. IV. Murat (9 Temmuz 1611–8 Şubat 1640)

Osmanlı padişahlarının 17.'si (10 Eylül 1623–8 Şubat 1640). Murad-ı Rabi, Sultan Murat Han Gazi, Fatih-i Bağdat adlarıyla da bilinir. Şiirlerinde ve bestelerinde Muradî, Şah Murat mahlaslarını kullanmıştır.

I. Ahmet (1603–1617) ile Mahpeyker Kösem Sultan'ın oğludur. Doğum tarihini 1609, 1612 veren kaynaklar da vardır. Üsküdar'daki İstavroz Bahçesi Sarayı'nda doğdu. Babasının öldüğü 1617'de 6–7 yaşındaydı. Amcası I. Mustafa'nın hal' edilmesi üzerine 12 yaşında tahta çıktı. Bu değişiklik 1617'den sonraki dördüncü cülus olduğu için kapıkulu askerleri bahşiş istemeyeceklerine söz vermişlerdi. Fakat sözlerinde durmadılar. Ertesi gün Eyüp Sultan Türbesi'ne götürülen çocuk padişaha Aziz Mahmut Hüdei, Hz. Muhammed'in ve Yavuz Selim'in kılıçlarını kuşattı (Çakıroğlu 1999: 243).

IV. Murat zamanında da yeniçerilerin bozgunculuk çıkardığı ve İstanbul'un asayişini bozdukları bilinmektedir. Ramazan ayında dahi halktan ve esnaftan haraç toplamışlardır. Devletin asayişi iyice bozulmuştur. Bütün asayişi tekrar sağlayan IV. Murat, Osmanlı'nın fetih politikasını da devam ettirmiştir. Karacızade İzzet Molla, IV. Murat'ın adını bu vesileyle zikretmektedir.

IV. Murat'ın adı da yine II. Mahmut'a dua ederken geçmektedir. O kadar çok memleket fethetsin ki IV. Murat, onu kıskansın denilmektedir.

Ol kadar eyleye kim fetḥ-i bilād

Reşk ide 'ahdine Sulṭān Murād

(G. 36/26)

2.1.1.4. I. Abdülhamit (20 Mart 1725–7 Nisan 1789)

III. Ahmet ile Şermi Rabia Kadın'ın oğludur. Osmanoğullarının son üç kuşağı onun soyundan yürümüştür. Babası III. Ahmet, 1730'da tahttan indirildiğinde beş yaşındaydı. Topkapı Sarayı'nın Kafes Kasrı'ndaki bir dairede gözetim altında büyüdü ve doğal olarak özenli bir eğitim görmedi. Ağabeyi III. Mustafa'nın ölümü üzerine tahta çıkmıştır (27 Ocak 1774) (Uluçay 1980:105).

Abdülhamit, 44 yıllık kapalı bir yaşamın ardından 15 yıllık saltanatı boyunca ya ‘biniş’ denen yarı resmi gezilerle ya da ‘tebdil’ denilen ve kimliğini gizleyen değişik kıyafetlere girerek sık sık saray dışına çıkmayı, gezinti yerlerine, çarşı ve pazarlara gitmeyi adet edinmişti. Döneminin bir yazarı, Abdülhamit’i, kılıç alayından 40–50 gün sonra At Meydanı’nda ulema kavuğu üzerine yeşil destar sarmış olarak gördüğünü, kimilerince tanınıp selamlandığına kulluk (karakol) yeniçerilerine altınlar dağıttığına tanık olduğunu anlatır. Abdülhamit, derviş giysileriyle her sokağa çıkışında çeşmeleri, sokakları, iskeleleri denetler, saraya dönünce gördüğü aksaklıkları, sadrazama veya sadaret kaymakamına yazardı. Şeyhülislamın, sadrazam’ın davetlerini kabul ederek konaklarına gider, yemek yer, hokkabaz, cambaz, lubiad, tuluat izlerdi (Cevdet 1309: II, 81).

Yeniçeri Ocağı’nın ıslahı, Lağımcı ve Humbaracı Ocakları’nın örgütlenmesi, Fransa ve İngiltere’den uzmanlar getirtilerek eski kurumların modernleştirilmesi, dönemindeki askeri yeniliklerin başlıcalarıdır. Cezayirli Gazi Hasan Paşa’nın, donanmayı yenileme çabasını desteklemiş, Mühendishane-i Bahri-i Hümayun adı verilen ilk modern askeri teknik okulun açılmasına izin vermiştir (Cevdet 1309: II, 85).

Karacızade İzzet Molla divanında I. Abdülhamit’e bir övgü söz konusudur. Onun cennette olduğu tasavvur edilmiştir. İlgili beyit şu şekildedir:

Güş eylese bu şevketi tecdîd-i mülk-i devleti

Alup yanınca cenneti gelmez mi Hân ‘ Abdü’l-hamîd

(G. 30/6)

2.1.1.5. III. Selim (24 Aralık 1761–28 Temmuz 1808)

Osmanlı padişahlarının yirmi sekizincisidir (7 Nisan 1789–29 Mayıs 1807). Selim-i Salis, Sultan Selim bin Mustafa olarak da bilinir. Şairlik yönü de vardır ve şiirlerinde İlhami mahlasını kullanmıştır.

III. Mustafa (1757–1774) ile Mihrişah Valide Sultan’ın oğludur. Okumaya aşırı ilgisi nedeniyle eğitimine beş yaşında başlamıştır. Babası III. Mustafa da oğlunu biniş ve tefrişlerinde yanından ayırmayarak deneyim kazanmasına çaba göstermiştir. 1774’te babası öldüğünde on üç yaşındaydı. Tahta geçen amcası I. Abdülhamit (1774–1789)

saray geleneğine uyup onu sarayın Kafes Dairesi'nde gözaltında tutmakla birlikte, bir ölçüde özgürlük tanıdı. III. Selim bu yıllarda müzikle uğraştı, besteler yaptı, şiirler yazdı. Halil Hamit Paşa'nın 1785'teki komplosunun amacının onu tahta çıkarmak olduğu anlaşılınca özgürlüğü kısıtlandı. Hatta zehirlenmesi tasarlandı. 1789'a kadar süren bu sıkıntılı dönemde topçuluğa ilişkin bir risale yazdı. Gizli yollardan dış dünyada olup bitenleri izlemeye başladı. Avrupa'da gelişen sanayiye, askerliği ve toplumsal yapıyı öğrenmek için Fransa Kralı XVI. Louis ile mektuplaştı (Çakıroğlu 1999: 517).

Abdülhamit'in ölümü üzerine tahta oturmuştur. Sadrazam Koca Yusuf Paşa, cephede olduğundan III. Selim, sorunlarla doğrudan ilgilenmeye başladı. Rüşvet ve ehil olmayanların başa getirilmesi gibi birçok sorun karşısında kendini tutamayan III. Selim şu sözleri sarf etmiştir: 'Mezalimden alem harap oldu. Bizden evvel gelen Selâtin-i Osmaniyan ve rical, birer nizam vermişler... Biz ise anların nizamını yıkmaktayız' veya 'Eğer bana şimdilik kuru ekmeğe razı ol deseniz razıyım, Allah aşkına devlet elden gidiyor, sonra fayda vermez!' demekten kendini alamadı (Vasıf, 1219: 206).

Tarih-i Cevdet'te anlatıldığına göre İstanbul'da içki ve safahat yaygındı. Padişah, meşveret meclisinde meyhanelerin kapatılması, lüksün bırakılıp hal ve zamana göre ve yerli kumaş giyinilmesini emretti. Saraydaki altın ve gümüş eşya toplanıp darphaneye gönderildi. Bir imdad-ı seferiye kampanyası başlatıldı. Saray halkı da kampanyaya katıldı. Harem cariyeleri, küpelerini yüzüklerinin verdiler. Buna karşılık ulema takımı, bu padişah bizi kara çanaklı yapacak diyerek tepki gösterdi ve kampanyaya katılmadı. Oysa rastgele savaş açılmasını, bu yüzden kamu bütçesinin açık vermesine sebep olan ve ikide bir, küffar üzerine harp farzdır, fetvasını veren onlardı. III. Selim, düşmanın iki ayrı cepheden saldırıya geçtiği bir zamanda ulemanın yardımda bulunmak bir yana halkı da caydırıcı tutumlarından üzgündü (Cevdet, 1309: IV).

Bilindiği üzere III. Selim, Avrupai tarzda Nizâm-ı Cedîd ordusunu kurmuştur. Yeniçeriler, III. Selim'in kurmuş olduğu Nizam-ı Cedid ordusunu dinsizlikle eşdeğerde saymakta ve haşa Moskof olurum cedit askeri olmam demekteydiler. Karacızade İzzet Molla, divanında III. Selim'in adını bu vesileyle zikretmektedir.

Askerî alanda yapılan ıslahatlar anlatılırken adı geçmektedir. Yeniçeri Ocağı'nın yanında, Avrupai tarzda kurulan ilk ocak olması hasebiyle Yeniçeri Ocağı'ndan sert tepki almıştır.

II. Mahmut da Nizâm-ı Cedîd Ordusu'yla aynı amacı taşıyan Sekbân-ı Cedîd ordusunu kurmuştur. Aşağıdaki beyitte nakledildiğine göre bu iki ordunun mekânı Selimiye'dir.

Câygâh oldu Selîmiyye yine nev ' askere
Eylemişdi Hân Selîm evvelce me'vâ cündine

(G. 17/1)

İbn-i ' am-i ekrem ile intikâm itdi Hüdâ
Şâdmân olsun beķâda rûh-ı pāk-ı Hân Selîm

(G. 16/5)

2.1.1.6. II. Mahmut (20 Temmuz 1785-1 Temmuz 1839)

Osmanlı padişahlarının otuzuncusu I. Abdülhamid ile Nakşidil Sultan'ın oğludur. Sultan Mahmut Han-ı Sani olarak anılır. Babası öldüğünde beş yaşındaydı. III. Selim'in eğitimine önem verdiği II. Mahmut, Görece saray hapsinde olmakla birlikte farklı bir özgürlük ortamında din, edebiyat, müzik, yazı ve topçuluk eğitimleri aldı. Kabakçı Mustafa ayaklanması ve ağabeyi IV. Mustafa'nın kısa saltanatında korkulu anlar geçirdi. Alemdar Mustafa Paşa'nın, III. Selim'i tekrar tahta geçirmek amacıyla saraya girişi sırasında IV. Mustafa'nın adamlarınca öldürülmekten Cevri Kalfa'nın yardımıyla kurtuldu. Saklandığı hasır yığınlarının arasından çıkarılarak Alemdar Mustafa Paşa'nın önüne götürüldüğü zaman, perişan halde ve korku içindeydi. Alemdar'ın gösterdiği saygıyla toparlandı. 28 Temmuz 1808 günü tahta oturmuştur. Alemdar Mustafa Paşa'yı sadrazam olarak atamıştır (Uluçay 1980: 120-138).

29 Ekim 1808'de ayanlar, padişah II. Mahmut'un buyruklarına uyacaklarına söz verdiler ve ayanlarla padişah arasında Sened-i İttifak imzalandı. Nizam-ı Cedid'i çağrıştıran Sekban-ı Cedid adıyla yeni bir ordu oluşturuldu. 3 Şubat 1829'da Selimiye kışlası da yenilendi. Bu durum Karacızade İzzet Molla tarafından şu şekilde zikredilmektedir:

Cāygāh oldı Selīmiyye yine nev ‘ askere

Eylemişdi Hān Selīm evvelce me ’vā cündine

(G. 17/1)

II. Mahmut zamanında, dağıtılan Nizam-ı Cedid’i çağrıştıran, Sekban-ı Cedid adıyla modern bir ordunun oluşturulması gündeme geldi. Yeniçeri eserlerinin toplatılıp yakılmasına tepki gösteren yeniçeriler, 16 Kasım 1808’de ayaklandılar. Dört gün boyunca yaşanan Alemdar olayını, saraydan izleyen II. Mahmut, 18 Kasım 1808’de ayaklanmacıların kendisini tehdit etmeleri ve IV. Mustafa’yı yeniden tahta geçirmek istemeleri üzerine, ağabeyini boğdurtarak hayattaki tek Osmanoğlu kaldı. Saray avlusundaki Sekbanlarına da çıkış emri vererek bir şehir savaşı başlattı ve ayaklanmacıların yüzlercesi öldürüldü. Padişaha bağlı donanma ise Haliç’ten Beyazıt’taki Ağa Kapısı’nı topa tuttu. Bab-ı Ali infilakinde Alemdar Mustafa Paşa’nın ölümü ve Yeniçeriler’e indirilen büyük darbe ile bir anda güçlenen II. Mahmut, Memiş Paşa’yı sadrazam atadı. Yaşanan olaylar nedeniyle İstanbul’da tahribe uğramamış semt yok gibiydi. Sokaklar öldürülen beş bin yeniçerinin cesediyle doluydu. Kentin daha fazla tahribine razı olmayan II. Mahmut, Sekban-ı Cedid’in dağıtılacağı sözünü vererek ayaklanmayı bastırdı (Cevdet 1309: VI, 81).

Hâk Te’âlâ şâh-ı devrânı muvaffâk eyledi

Farz idi la’net ocağa iki yüz yıldan beri

(K. 5/40)

‘Yeniçeriler, soyguncular, sekbanlar, milisler ve yağmacılar herkesi tehdit etmekteydiler. Çarşılar açılmıyor, kimse evinden çıkmaya cesaret edemiyordu. Bekar odalarına kaldırılanlar büyük paralar ödeyerek canlarını kurtarabilmekteydiler. II. Mahmut, İstanbul’u bu acı tablodan kurtarmak için asker kılıklı zorbaları kentten uzaklaştırmayı amaçladı. Davut Paşa da karargâha giderek Rusya seferi için asker toplama kampanyası başlattı. Davut Paşa’ya sevk edilen yeniçeriler ve milislerle temmuz ayına kadar otuz bin kişilik bir ordu oluşturuldu. Bunlar Yusuf Ziya Paşa’nın komutasında Edirne’ye gönderildi. Rusya cephesine hareket eden ordudan 1909 sanbaharında Tatarîçe zaferi müjdesi geldi. Alemdar olayında yanıp yıkılan Bab-ı Ali binalarının temeli 15 Şubat 1810’da atıldı.’ Padişah II. Mahmut’a kötü günlerde destek olan kişileri de Karacızade İzzet Molla, şu şekilde anmaktadır (Şanizade 1291: I-V):

Yüzleri maḥşerde aḡ ola ricāl-i devletiñ
Oldılar bu qara günde pādşāhiñ yāveri

(K. 5/24)

‘Kentte yaşanan kıtlık nedeniyle yönetim, buğday ve arpa unu karışımından yapılma ekmeğin fırınlarda yarı fiyatına satılmasını kararlaştırdı. 2 Nisan 1810’da İstanbul’daki Yeniçeri Orduları’nın mensupları, Galata’da kavgaya tutuştular. Benzeri bir çatışma da Tahtakale’de başladı. Olayları kışkırttığı anlaşılan Sekbanbaşı idam edildi. 17 Nisan’da ise Yeniçeri Ocağı’na kayıtlı hamallar, Balıkpazarı’nda bir kadını güpegündüz Melekgirmez Mahallesi’ndeki bekar odalarına götürmeye kalkıştılar. Esnaf, taş ve sopalarla hücum ederek kadını kurtardı. Silahlanan esnaf, zorbalığın önüne geçilmesinde harekete geçeceğini duyurdu. Korkan yeniçeriler, birkaç zorbabaşını kendi yöntemleriyle yargılayıp idam ettiler. Kahveleri ve bekâr odalarını yıktıran II. Mahmut, her eyleme katılan hamal ve serserileri de idam ettirdi.’ Karacızade, tüm bu karmaşalar içinde padişah II. Mahmut’u kurtarıcı olarak görmektedir. Padişaha, îsî nefes olarak nîdâ etmekte ve pādîşah, mehdî-i mev’ûd olarak teşbih edilmektedir (Cevdet 1309: VI, 81).

Ḥaḡ senüñle dîni iḥyâ itdi ey ‘îsî nefes

Mehdi-i mev’ûd(u) sensin çekmesün ḡalḡ intizâr

(K. 3/4)

1 Nisan 1826’da Tophane’de padişahın’da katıldığı dini bir törenle yapımı tamalanan Nusretiye Camii ibadete açıldı. O yılki ilk ulufe divanında rezaletler çıkaran yeniçerilere karşı II. Mahmut, harekete geçti. İlk yeniçerilere tüfek eğitimi önerildi. Fakat askerlikle ilgisiz yeniçeriler buna yanaşmadı. II. Mahmut bu kez, ortaldan aday yazdırarak Eşkinci Ocağı’nı kurma girişiminde bulundu. Bundan üç gün sonra 15 Haziran 1826’da ‘kul ayaklanmalarının’ sonuncusu olan ve tarihe Vaka-i Hayriye diye geçen kazan kaldırma patlak verdi. Sancak-ı şerif çıkarılarak halk, yeniçerilere karşı savaşa çağrıldı. II. Mahmut’a bu ölüm kalım mücadelesinde en büyük desteği, yönetime sadık askerleri toplayan boğazlar muhafızı Hüseyin Paşa verdi. Yeniçeri kışlaları topa tutuldu. Yakalanan bütün yeniçeriler, kılıçtan geçirildi. Kaçabilenler kimlik değiştirmeye çalıştılar. Bu kaçışma ve savrulmalar da aşağıdaki beyitte şu şekilde zikredilmiştir:

Fâl-i devletmiş Didim az aldı kim birden söne
Gül gibi şavruldu külliyyen ocağıñ akeri

(K. 5/6)

Padişah vakit yitirmeksizin seçtiğı 400 gençle kendisi de subay olarak askerlik eğitimine başladı. Eski Saray'da kurulan Bab-ı Seraskeri'nin açılışını yaptı. Gülhane köşkünü talimleri izlemek için onarttığı gibi, Davutpaşa Sahrası da askeri eğitime tahsis edildi. Serasker Hüseyin Paşa, İstanbul'u bir askeri karargâh yapma hevesiyle yeni talim alanları ararken padişah da süvari üniformalı Enderun gençleriyle Davutpaşa'da, Atmeydanı'nda, Silahtarağa'da, Levent'te talimler yapıyordu. Karacızade, bu durumu da şu beyitleriyle zikretmektedir:

Mâh-ı burc-ı salţanat dinmek saña şâyestedir
Eyledüñ tertib-i şaff-ı  asker encüm-i şümâr

(K. 3/13)

Seyr idiñ İstanbul'uñ âsâyişi günden güne
Çünkü anlar idi her çer-i fesâdñ miveri

(K. 5/51)

Padişah II. Mahmut, yaptığı ıslahatlarla anılmakla birlikte genellikle askerleriyle birlikte zikredilmektedir. Kendisinden husrev-i haydar olarak bahsedilmektedir. Bu tamlamada, hem II. Mahmut'a övgü söz konusuyken hem de onun tebaasına ya da askerlerine övgü mevcuttur.

Osmanlı Devleti'nin akıbetinin, II Mahmut'la övgüye layık olduğu belirtilmekte ve eğer o olmasaydı devletin sonunun kötü olacağı tahmininde bulunmaktadır.

a senüñle  âıbet Mamüd ıldı devleti
Mav olurdu şevket-i İslâmiyân encâm-ı kâr

(K. 3/2)

Padişah, saltanat burcunun ayı olarak nitelendirilmekte, insan suretinde bir melek olarak tasvir edilmektedir. İzzet Molla, II. Mahmut'un din uğrunda gösterdiği gayreti, bu yolda canını feda edebilecek bir yapıda olduğunu belirtmiştir.

Leşker içre geçdi insân şüretinde bir melek

Eylemiş tebdîl-i heyet sâye-i Perverdigâr

(K. 3/42)

Ġayretinden dîn uğurunda ider cânın fedâ

Dîn uğurunda görüñ ol şehriyârîñ Ġayretin

(G. 7/3)

Bilindiği üzere II. Mahmut zamanı, gerçek anlamda ıslahatların yapıldığı ve hız kazandığı bir dönemdir. Gerek askerî gerekse sosyal yönden birçok ıslahat yapılmıştır. İstanbul'da nüfus sayımı yapılmıştır. 1827'de hekim ve cerrah yetiştirmek üzere Tıbhane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamure; ayrıca sivil memur, din görevlisi yetiştirmek için de Talimhane açılırken İplikhane-i Amire'de faaliyete geçti. 1831'de Takvim-i Vakayi yayımlandı, karantinahanenin kurulması için fermanlar çıkarıldı.

Genel manada padişah II. Mahmut'un yapmış olduğu ıslahatlara değinilmekle birlikte, bu ıslahatlarla ilgili teferruatlı açıklamalarda bulunulmamıştır. Yapılan ıslahatlar ayrı ayrı açıklanmamış olup hepsini ihtiva eder nitelikte beyitlerle konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Vaz' -1 kânûn-ı mücedded ile Sulţân MaĤmûd

Ya' ni bu devleti itdi temelinden inşâ

(G. 19/3)

Şan' atlar itdi icâd hem dürlü dürlü ecnâd

Ķıldı bu dîne imdâd ol Ĥusrev-i ser-âmed

(G. 20/4)

2.1.1.7. II. Abdülhamit (21 Eylül 1842–10 Şubat 1918)

Sultan Abdülhamit Han, Sultan Hamit olarak da bilinir. Sultan Abdülmecid ile Tirimüjgan Kadın Efendi'nin oğludur. Saltanatının başlangıcında I Meşrutiyet, sanunda II Meşrutiyet ilan edilmiştir.

II. Abdülhamit, şehzadelğinde saray lüksünden ve savurganlığından uzakta, Maslak Köşkü'nde oturdu. Tarabya'da bir çiftliği vardı. Namık Kemal, Ziya Paşa gibi aydınlarla ve yabancılarla görüşürdü. Saltanatının ilk yıllarında devlet adamları ve ordu komutanlarıyla yemekli toplantılar düzenleyen, Kâğıthane'de halkın arasında görülen Abdülhamit, her kesimin sempatisini kazandı. Kışları ziyaret etti. Sık sık Babîâli'ye, Bab-ı Meşihata, Tersaneye ve Tophaneye giderek çalışmalarını izledi. Deniz ve boğaz gezileri yaptı. Herkese, halka yakın demokrat düşünceli bir hükümdar olduğunu gösterdi. Sarayın eski düzeninde değişiklikler gerçekleştirdi. Haremin bir kadınlar cenneti ve harem ağaları yuvası olduğu izlenimini silmeye çalıştı. En önemlisi de veliahtken verdiği sözü tutarak 23 Aralık 1876 günü meşrutiyeti ilan etti (Karal 1988: VIII).

II. Abdülhamit'in adı, şehzadeler arasında zikredilmektedir. Devletin sıkıntılı olduğu bir dönemde hükümdar olan padişah, son derece akıllı bir denge siyaseti izleyerek devlete bir süreliğine rahat bir nefes aldırılmıştır. Ona aşağıdaki dörtlükle övgü yapılmıştır:

Şâh-ı cihân sūr eyledi târîhe me'mûr eyledi

İklîmi pür nûr eyledi şehzâdemiz ' Abdü'l-hamîd

(G. 31/4)

2.1.1.8. Timur

Timur İmparatorluğu'nun hükümdarıdır. Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid ile mücadele etmiştir. Ankara Savaşı'nda, Osmanlı'yı yenmeyi başarmıştır. Adı, Sivas şehriyle birlikte zikredilmektedir. Sivas, o dönemlerde önemli ticaret yolları üzerindedir. Gelişmiş bir şehir konumundadır. Bu sebeple olsa gerektir ki Timur, Sivas'a aşık olmuştur. Bu durum beyitte şöyle geçmektedir:

S̄nemi iç kal‘ adan kıldı Һarāb-ender-Һarāb

Yıkdı Sivās-ı Deli T̄mūr-ı b̄-inşāf-ı ‘ aşk

(G. 80/6)

Birçok yerde adı Timurleng olarak geçmektedir. Ayağının total olması leng kelimesine karşı gelmektedir. İzzet Molla da Timur ve leng kelimelerini aynı beyitte fakat ayrı ayrı telaffuz etmektedir.

Niçe şehenşehi T̄mūr kıldı pāder-i gül

Dürüst̄i sebkat ider kaç‘ -ı rāh itmede leng

(G. 81/6)

2.1.2. Vezirler

2.1.2.1. Hüseyin Paşa (Ağa) (Edirne 1776-Vidin 25 Nisan 1849)

Bender’de Yeniçeri yazıldı ve 1788/89’da İstanbul’a gitti. 1807–12 Rus seferine katıldı. Kasım 1822’de Silahtar Ali Paşa’nın tavsiyesiyle, zağarcıbaşılığa getirildi. Aralık 1822’de kul kethüdalığına, Şubat 1823’te Yeniçeri ağalığına atandı. Silahtar Ali Paşa’nın sadrazamlığı sırasında (Mart-Aralık 1823) büyük güç kazandı, bozguncu yeniçerileri sürdü, emekliye ayırdı ya da idam ettirdi. Hizmetleri dolayısıyla Ağustos 1823’te vezirliğe yükseltildi ve ağa, paşa diye anıldı. II. Mahmut, yeniçerilerin misillemesinden korunmak için Hüseyin Paşa’yı Ekim 1823’te ağalıktan aldı; ancak, ihtiyaç duyulduğunda yakınında bulunması amacıyla Kocaeli ve Bursa sancaklarıyla İstanbul Boğazı muhafızlığına atadı (So, 1996: II, 226).

II. Mahmut, yeniçerilerin yerini almak üzere Mayıs 1826’da kurduğu Eşkinci birliklerini destekledi. Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasında (Vaka-yı Hayriye) büyük yararlık gösterdi. Padişaha bağlı topçu ve piyadelerle yeniçerilerin Divanyolu boyunca ve At Meydanı’nda odalarındaki direnişini kırdı (Gövsa, 1946:16).

Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması üzerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla kurulan yeni ordu’nun seraskerliğine, 1827’de yeniden İstanbul Boğazı muhafızlığına atandı. 1827–28 Osmanlı-Rus savaşının başlangıcında seraslerliğe getirildi. Şumnu’daki karargâhını başarıyla savunduysa da Tuna’nın aşâğısındaki

istihkâmların Rusların eline geçmesini önleyemedi. 1829'da komutayı Sadrazam Reşid Mehmet Paşa'ya devrederek Rusçuk muhafızlığını üstlendi. Savaştan sonra Edirne valiliğine getirildi. 1832'de Mısır, Girit ve Habeşistan valisi unvanıyla Mısır'ın asi valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın üzerine gönderilen ordunun seraskerliğine atandı. Mehmet Ali Paşa karşısında Beylan Geçidi'nde uğradığı yenilgi üzerine 31 Ağustos 1832'de görevden alındı. 1833–44 arasında ve 1846'dan ölümüne kadar iki kez Vidin muhafızlığı yaptı (Karal 1988: V, 15).

İzzet Molla, bu şahsı âsaf olarak nitelendirmektedir ki âsaf kelimesi hem vezir anlamına gelmekte hem de Süleyman Peygamber'in veziri anlamına gelmektedir. Bu şekilde tevriyeli bir anlam oluşturulmuştur. Aşağıdaki beyitte bu şahsın, sadrazamlıkla görevlendirildiği belirtilmiş olup ayrıca şîr-i ner tamlamasıyla da bu paşa, Muhammet Paşa'yla birlikte erkek aslana benzetilerek övülmüştür.

İki âsaf kim Hüseyin ile Muhammed nâmıdır

Şadra' zam itdi me'mür ol iki şîr-i neri

(K. 5/35)

2.1.2.2. Muhammet Paşa (1813–1887)

Soyu, Hz. Hüseyin kolundan Hz. Ali'ye dayanır. Babası Kudüslü Seyyid İbrahim'dir. Küçük yaşta yetim kaldı ve dayıları ile birlikte yaşadı. 1819'da Ezher'de tahsile başladı ve dokuz yıl burada Şeyh Hasan el Kuveysni'nin öğrencisi oldu. Şeyh Hasan daha sonra onu Yanyalı Şeyh Ahmet ile Yanya'ya gönderdi. Burada Şeyh Yunus Efendi'ye katılarak Nakşibendî tarikatına intisap etti. Onun isteğiyle Mekke'ye gitti.

2.1.2.3. Mustafa Paşa (Alemdar) (1765–1808)

Bayraktar lakabıyla da anılır. Babası Rusçuk Yeniçerilerinden Hacı Hasan Ağa'dır. Yeniçeri Ocağı'na girdi, daha sonra hayvancılık ve ziraatla uğraştı. Yörenin en güçlü ayanlarından Tirsinikli İsmail Ağa'nın hizmetine girdi ve kethüdası sıfatıyla başyardımcısı oldu. Lakabının, Tirsiniklinin bayraktarlığını yapmış olduğundan gelmesi kuvvetle muhtemeldir. Rumeli ayanlarından asi Pazvantoğlu Osman ile yapılan mücadelelerle ismini duyurdu. Rusçuk'u Pazvantoğlu'na karşı kahramanca savunması

dolayısıyla hassa hasekisi rütbesi ile taltif edildi. Yine bu asiye karşı sürdürdüğü mücadelelerden ötürü silahşoran-ı hassa rütbesini aldı (1799). Tirsiniklinin ani ölümü, Alemdar'ın hayatında dönüm noktası oldu. Bu hadise üzerine süratle Rusçuk'a gelerek Tirsiniklinin topraklarının denetimini eline geçirdi ve zamanla bölgedeki diğer ayanlara da üstünlüğünü kabul ettirdi. Geniş bir bölge üzerinde hâkimiyet kuran Alemdar'ı merkezi hükümet önceleri Rusçuk ayanı olarak tanımak istediye de bir müddet sonra durumu kabul etmek zorunda kaldı. O sırada başlayan Rus savaşı sırasında kendisinden istifade edilme durumu hâsıl oldu. Vezirlik rütbesi, Silistre Valiliği ve Tuna seraskerliği verildi. Bu savaş esnasında önemli hizmetlerde bulunmuştur (Uzunçarşılı 1941: 720).

Savaş devam ederken, Nizam-ı Cedid aleyhtarları tarafından tertiplenen ve Kabakçı Mustafa İsyanı olarak bilinen ayaklanma neticesinde III. Selim tahttan indirilerek Nizam-ı Cedid'e son verildi ve IV. Mustafa tahta geçirildi. Yenilik taraftarlarının kendisine sığınması ve bir karşı darbeye teşvik etmeleri üzerine İstanbul'a yürüyerek Nizam-ı Cedid'i ihya ve III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak üzere harekete geçmeye razı olması, Alemdar'ın hayatında almış olduğu en önemli kararlardan birini teşkil eder. Resmi bir konumu olmamakla birlikte, ilk iş olarak isyanda rol oynayan zorbaların cezalandırılmalarını ve bazı ulemanın azillerini temin ederken şehirdeki yeniçeri zorbalığına da son verdi. IV. Mustafa'ya tahttan çekilmesi ve III. Selim'in tahta çıkarılmasını söyledi. Bu gelişmeler karşısında IV. Mustafa, saray kapılarını kapatarak amcası III. Selim ve kardeşi II. Mahmut'un öldürülmelerine izin verdi. Alemdar'ın saray kapılarını zorladığı ve içeri girmeye çalıştığı sırada III. Selim öldürülmüş bulunuyordu. Kurtarılan II. Mahmut ise tahta geçirildi (Uzunçarşılı, 1941: 721).

Karışıklıktan sonra sadrazam olan Alemdar Mustafa Paşa, III. Selim'i öldürenleri cezalandırmış Nizam-ı Cedid'i tekrar canlandırmaya çalışmış ve Yeniçeri Ordusu'nu sindirmeye çalışmıştır.

Mustafa Paşa'nın hünerli bir insan olduğundan ve şehit edildiğinden bahsedilmektedir. Ahmet Efendi de Mustafa Paşa'nın oğludur. Onun için de şair, Hak Teâlâ'nın, Ahmet Efendi'ye hürmet nasip etmesini dilemektedir.

Mestûfî-i hünerver idi itdiler şehîd

Ahmed Efendi-zâdeye Hâk ihtirâm ide

(G. 45/1)

İstanbul'da her şeye hâkim görünen Alemdar ve çevresindeki yenilik taraftarları, kendilerine karşı bir darbe hazırlanabileceğine hiç ihtimal vermediklerinden tedbirde kusur etmeye başlamışlardır. Alemdar'la birlikte gelen Sekban askerlerinin de dağılmış olmaları daha da tehlikeli bir ortam oluşturmaktaydı. Nihayet 15 Kasım 1808'de başlayan bir yeniçeri ayaklanmasına kurban gittiler. Konağında kısıtılan Alemdar, barut mahzenini havaya uçurarak, kendisini ele geçirmeye çalışan birçok yeniçeri ile birlikte ölmüştür. Karacızade İzzet Molla bu durumu şu şekilde anlatmıştır:

Şadr-ı esbak Muştafa Paşa-yı erbâb-ı fiten

Ṭu' ma-i seyf eylemişdi dehre virmişken niẓâm

(G. 44/1)

İtmedi hürmet o zâlimler şadâret câhına

Nâsa vâcibken vekîl-i pâdşâha ihtirâm

(G. 44/2)

Cesedi zorbalar tarafından ağır hakaretlere maruz bırakılmıştır. Cesedi yollarda bir süre sürüklendikten sonra Yedikule civarındaki kör bir kuyuya atılmıştır. Karacızade İzzet Molla bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Pâre pâre eyleyüp cismin o bed-ef âlleri

Atdılar bir çâh-ı baṭṭâla bulup birkaç ' izâm

(G. 44/3)

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra (1826), Alemdar Mustafa Paşa'nın kemikleri yine o civarda bir yere gömülmüş, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, Zeynep Sultan Camii Haziresi'ne nakledilmiştir. Aşağıdaki beyitte, Mustafa Paşa adına bir de tarih düşürülmüştür. Bu tarihten ve yukarıdaki beyitlerden de anlaşılacağı üzere paşa, şehit edilmiştir. Hünerli bir kişi olması ve zamanın önemli şahsiyetlerinden olması, devrindeki kişiler tarafından çekilememesine ve şehit edilmesine sebeptir.

' İzzet ol demde dimişdim rihleti târîhîni

Muştafa Paşa şehîden eyledi ' adni maḳâm

(G. 44/9)

2.1.2.4. Hasan Paşa (?-1810)

Askeri başarıları göz önüne alınarak III. Selim tarafından sadrazamlığa getirilmiştir (Haziran 1789). Sadareti cephede geçmiştir. Bender ve Akkirman'ı kurtarmak amacıyla giriştiği hareket sırasında bozguna uğrayarak azledilmiştir. Azledildikten sonra Tırhala sancağı ile Rusçuk muhafazasına gönderildiyse de iki ay sonra vezareti kaldırılarak Bozcaada'ya sürüldü. 1792'de vezir rütbesiyle Silistre valisi oldu. Mora, Kandiye, Hanya, Bender'de idari ve askeri görevlerde bulundu. Bir ara Ruslara esir düştü ve kurtulduktan sonra Yenişehir'de vefat etmiştir. Hotin'de bir cami yaptırdığı bilinmektedir. Karacızade İzzet Molla da İzmir'e bir kışla yaptırdığından bahsetmektedir (Vasıf, 1219: 14–15).

Padişah II. Mahmut'un emriyle, İzmir'e bir kışla yaptırmıştır.

Anlara kıldı memâlikde binâ meştâlar

İtdi İzmire hemân kışla-ı vâlâ icâd

(G. 24/3)

Emr idüp bende-i fermânı Hasan Paşaya

Sa' y ile bir seneye varmadan itdi âbâd

(G. 24/4)

2.1.2.5. İslam Paşa

Ser-asker (ordu komutanı), şeklinde bir sıfatla anılmaktadır. Mitolojik kahramanlardan Minûçîhr ve Sâm'la birlikte adı geçmektedir. İzzet Molla, yalnızca aşağıdaki beyitte adını zikretmektedir:

Minüçehrûn yanında Sâm Sâmi kadre beñzetdim

Rikâbında görüp ser' asker-i İslâm Paşa'yı

(K. 4/18)

2.1.2.6. Davut Paşa (?-1623)

Sadrazam ve Bosna kökenlidir. Enderun'da yetişmiştir. Sırasıyla çuhadar, kapıcıbaşı ve baş kapıcı olmuştur. Eylül 1604'te Rumeli beylerbeyliğine getirildi ve birkaç gün sonra da vezirliğe yükseltildi. Ertesi yıl Kastamonu muhafızı oldu. Daha sonra Anadolu'daki celaliler üzerine serdar tayin edildi. Ancak yenilgi alması nedeniyle I. Ahmet tarafından serdarlıktan alınmıştır. Daha sonra Bursa ile Bolu arasındaki bölgenin muhafazasıyla görevlendirildi (Çakıroğlu, 1999: 371).

I. Mustafa'nın tahta çıkışında, Kasım 1617'de kaptanıderyalığa getirildi. Ancak II. Osman'ın tahta çıkması ile kaptanıderyalıktan ve vezirlikten azledilerek önce Rumeli beylerbeyliğine, daha sonra da Silistre paşalığına getirildi. II. Osman'ın tahttan indirilip I. Mustafa'nın padişah olmasıyla tekrar sadrazam oldu. II. Osman'ı hapsedildiği Orta Cami'de boğdurtmak istedi fakat başarılı olamadı. Yedikule Zindanları'na hapsedtiği II. Osman'ı orada kementle boğdu. I. Mustafa'nın emriyle yakalanarak II. Osman'ı öldürdüğü Yedikule Zindanları'nda öldürüldü. İşlediği cinayet yüzünden halkın nefretini kazanmış ve padişah katili olarak isimlendirilmiştir (Çakıroğlu, 1999: 372).

Bir beyitte adı zikredilmektedir.

Eylerim şehnâmeler taḥrîr vaşf-ı cündine

Bitmedi Dāvūd Paşa ṭūr yapılsun Üsküdar

(K. 3/70)

2.1.2.7. Behram Paşa

Sivas'ta vefat etmiştir. İslam yolunda büyük hizmetleri olmuştur. Vezirlerden olması muhtemeldir ki ilgili beyitlerde şu şekilde zikredilmektedir:

Belde-i Sivâsda bir âşaf itdi irtihâl

Ġayret-i İslâmla eylerdi her an âh vâh

(G. 47/1)

Ol vezîrûñ mürdesi mânend-i zinde aldı tûğ

Bağ şadâkat neyledi ihlâfa gelsün intibâh

(G. 47/4)

Fevtinûñ manķûţ ile ‘ İzzet didi târîhîni

Ĥuldı meşhed eyledi Behrâm Paşaya İlah

(G. 47/6)

2.1.3. Diğer Şahıslar

2.1.3.1. Hârûn-ür-Reşîd (766–809)

Abbasi halifelerinin en meşhurdur. Padişah II. Mahmut’a övgü amacıyla kullanılmıştır. II. Mahmut’tan bahis açıldığında, Harun Reşit’in küçük bir mektepli gibi kalacağı belirtilerek kıyaslama yapılmıştır.

Ṭıfl-ı mektebveş қalur yanında Hârûn E’r-Reşîd

Bağ açılса mebğaş-i iz’ân-ı Ĥân Mağmûddan

(G. 9/1)

2.1.3.2. Sadullah Efendi (?-1856) ve Hamdullah Efendi

Tam adı Müderriszâde Seyyid Sadullah b. Abdülkerim b. Mustafa Şeyhi el-Ankaravi’dir. Babası Ankara’nın meşhur âlimlerindedir. Doğduğu yerde fıkıh tahsil edip naip olmuştur. 1813–22 arasında birkaç defa Ayaş, 1814, 1817 ve 1820 tarihlerinde de Ankara naipliği görevlerinde bulundu. İstanbul’a tayin oldu (1822) ve Sütlüce Hasköy naibi tayin edildi (1823). Bu sırada Müderrishane’de geometri hocası İshak Efendi’den hesap-geometri okudu. Müneccimbaşı Mustafa Rakım Efendi ile yakınlık kurdu ve ondan nücüm öğrendi. Onun vefatından sonra Müneccim-i Sani Durakpaşazade İbrahim Efendi’den astronomi öğrendi. İki defa Ankara’ya gitti ve müftü oldu (1826’dan önce). Bir müddet sonra tekrar İstanbul’a dönmüştür. Son olarak

yine Ankara'ya dönmüştür. İstanbul'da Hocazade İshak Efendi ile olan irtibatını kesmedi ve oğlu Pertev Efendi ile onun kızını evlendirdi (Aydüz, 1993: 210–213).

Aynı zamanda şair olan Sadullah Efendi'nin divanı vardır. Pek çok takvim hesap eden Sadullah Efendi'nin, astronomi konusunda da eserleri vardır. Karacızade İzzet Molla'da Sadullah ve Hamdullah Efendi'yi aynı beyitte ve astronomi yönüyle ele almıştır. Beyitte nakledildiğine göre onların gelişi, gökyüzündeki farktan anlaşılabilir. Ayrıca ikisinin de ya çok yakın dost ya da kardeş olduklarını görüyoruz. İzzet Molla, ikisini şu şekilde anlatıyor:

Geldi Sa' du 'llāh Ḥamdu 'llāh Efendiler hemān

Ol semāda farkdan gördük o iki dāveri

(K. 5/22)

2.1.3.3. Emin Bey (?-1828)

Doğumu ve tahsili hakkında bilgi yoktur. Müneccim Hüseyin Efendi ile birlikte hacca gitmiştir (1807). Müneccimbaşı Sadullah Efendi'nin vefatından sonra, Celalettin Paşa vasıtasıyla müneccim-i sani yapılmak istendiyse de kabul edilmemiştir. 19. asrın önemli müneccimlerinden olan Emin Bey'in, bostancıbaşı defterlerine göre Rumeli Hisarı civarındaki yalısı dönemin önemli yalılarında birisidir. Emin Bey'in herhangi bir eseri tespit edilememiştir (Aydüz 1993:36).

İlgili beyte göre adaletsizliğe uğramış fakat II. Mahmut tarafından, arzusuna kavuşmuş bir kişidir. Beyitte şu şekilde ifade edilmektedir:

Devlet-i Nüşîrevānveş teşnekān-ı ma' delet

Oldı ervā menba' -ı elṭāf-ı Ḥān Maḥmūddan

(G. 8/2)

Emin Bey adına bir gazel yazılmıştır. Bu gazelin sonunda da Emin Bey'in vefatına tarih düşürülmüştür. İlgili tarih de şu şekildedir:

Yazıldı medd-i mâtemle bu târiḥ
Cihândan intikâl itdi Emîn Beḡ

(G. 34/10)

2.1.3.4. Tahsin Efendi (1811–1881)

Asıl adı Hasan Tahsin'dir. Babası Müderris Osman Efendi'dir. Çamlık'ın Filat kazasına bağlı Ninat köyünde doğmuştur. İlk tahsiline babasından aldığı dini ve edebi derslerle başladı. Medrese eğitimi için İstanbul'a geldi. Müderris ve dersiam Mustafa Efendi'nin derslerini alarak icazet aldı. Heyet ilmi ile ilgilendi. Mekteb-i Osmanî'de hoca oldu. Matematik yanında fizik, kimya, mekanik, jeoloji, özellikle astronomi ve kozmoğrafya ile ilgilendi (Gövsa, 1946:176).

Ölümü üzerine tarih düşürülmüştür:

‘İzzet dimişdi fevtine târiḥ-i cevheri

Taḥsîn Efendi cennet-i ‘adni maḡâm ide

(G. 45/7)

2.1.3.5. Sadık Efendi (1209–1794)

Nakşibendî şeyhlerinden mücahit bir zattır. Anadolu ve Rumeli eyaletlerinde birçok seyahat ettiği ve 1192 h. de Erzurum'da bulunduğu Risale-i Mergübası'nda yazılıdır 1209 h. de şeyhi bulunduğu Üsküdar'da Alaca Minare zaviyesinde vefat ederek oraya defnedildi. Hepsi bir arada Türkçe risaleleri vardır ki isimleri aşağıdadır (Tahir 1915: 199):

Risale-i Merbube, Risale-i Terbiyename, Risale-i Marifetinnefs, Risale-i Mahbup, Hakikatü'l Yakın'dır (Tahir 1915:199).

Bayte göre baltacılıktan ortaya çıkıp Bâyezid'e imamlıkla itibarlı bir konuma yükselmiştir. Ölümü üzerine tarih düşürülmüştür. İlgili beyitler şu şekildedir:

Şadıķ Efendi balıacılıķdan zuhūr idüp

Olmuşdı Bayezıde imāmetle mu‘teber

(G. 46/1)

Fevtinde ‘İzzetā didi tārih-i eşdıķā

Şadıķ Efendi maķ‘ ad-ı şıdķı kıla maķar

(G. 46/4)

2.1.3.6. Lokman Hekim

Modern tıptan önceki nebati tıbbın kurucusu ve en önemli uygulayıcısıdır. Nitekim beyitte de hekimlik yönüyle zikredilmektedir.

Bu hikemhāne-i fānide olur āhir kār

Bir tabībiñ yed-i tedbirine Loķmān muhtāc

(G. 58/4)

2.1.4. Edebî Hikāye Kahramanları ve Mitolojik Kahramanlar

2.1.4.1. Ferîdun

Feridun, Cemşid’in sülalesindedir. Babası, Dahhâk tarafından beyni yılanlara yedirilmek suretiyle öldürülmüştür. Dahhâk’ın sarayına gelerek mehur güzüyle Dahhâk’ın kafasına vurmuş ve onu esir edip tahtına oturmuştur. Büyücülüğü öğrenmiş, insanlara pek çok faydalı hizmette bulunmuştur. Ömrünün sonlarına doğru memleketini üç oğlu arasında paylaşmıştır. Rum ve Batı ülkesini Selm’e, Turan ülkesini Tûr’a, İran’ı da İreç’e vermiştir. Selm, zamanla babasının haksızlık yaptığını söyleyerek İran tahtını ele geçirmek ister ve İreç’i öldürür. Feridun ayrıca, Hind-Avrupa mitolojisinde tekrar tekrar görülen ejderha öldüren bir kahramanı temsil eder. Dahhâk ise omzundaki yılanlardan dolayı ejderhaya teşbih edilmiştir. Feridun’un ejderha öldüren bir kahraman olarak kabul edilmesi bu sebeptir (Şişman, Kuzubaş, 2007:136–137).

Pişdâdîlerin altıncı pâdişâhı olup Cemşid sülalesinden demirci Gave'nin yardımıyla Dahhâk-i Mârî'yi öldürmüştür. Lakabı Ferruh'tur. Padişah II. Mahmut'a övgü amacıyla hudâvend-i feridun iktidâr şeklinde bir benzetme yapılmıştır.

Bâreka 'llâh ey Ğüdâvend-i Feridûn-iġtidâr

Gelmedi zâtuñ gibi řaġib-ķırân-ı kâr-zâr

(K. 3/29)

2.1.4.2. Rüstem

İran'ın ünlü kahramanıdır. Adı Şehname'de övgüyle anılır. Rüstem-i Zâl, Rüstem-i Destân, Tehemten, Heft-hân-ı Acem gibi sıfatlar hep onundur. Rüstem, Cemşîd soyundandır. Neriman'ın torunu ve Sam'ın oğlu olan Sicistan ve Seyistan'ın hükümdarı Zâl'in oğludur. Daha delikanlılıkta birçok devlet kurmuş ve büyük başarılar kazanmıştır. M.Ö. Keykâvus zamanında yaşadığı sanılmaktadır. Turan hükümdarıyla ve Efrasiyâb ile savaşmıştır (Pala, 2002: 395).

Rüstem'in adı annesinin hamileliği sırasında çektiği acılardan sonra ona verilen bir isimdir ve 'kurtuldum' anlamına gelmektedir. Rüstem, gerçekten de normal bir çocuk değildir. Başında kırmızı saçlar, yüzü kan gibi, elleri de kanlıdır. Bir günlük olduğu halde bir yıllık gibi gözükmetedir. Rüstem için Şehname'de pek çok sıfat kullanılmıştır. Tehemten, fil gövdeli, karada fil, suda timsah bunlardan bazılarıdır. Aynı zamanda Rüstem, savaş ve yiğitlikleriyle anıldığı kadar, zevk ve eğlence düşkünlüğü ile de anılmaktadır. Rüstem, tüm dünya mitoloji alıntılarında örneği olan, olağanüstü bir doğumla doğan, olağanüstü güçlere sahip, et ve kemikten mürekkep canlılarla savaştığı kadar görünmeyen, büyümlü nitelikleriyle, bırakın savaşmayı varlığı bile bir giz perdesi arkasında olan, kimsenin ağzına bile almaya cesaret edemediği esrarengiz varlıklarla savaşan, kimseye nasip olmayan sihirli teġhizatla olağanüstü işler başaran efsanevi şahsiyetlerden biridir. Rüstem, Klasik Türk Şiiri'nde Memduh için bir kıyas malzemesi olmuştur. Aynı zamanda sevgilinin kirpiklerinin, öldürücü özelliği nedeniyle Rüstem'in yayına benzetildiğini görmekteyiz. Rüstem'in sıfatı olan Dâstân kelimesi aynı zamanda hile anlamına da geldiğinden sevgilinin kaş, göz, kirpik unsurlarını Rüstem'le beraber kullanmışlardır (Tökel 2000: 248–257).

Karacızade İzzet Molla divanında, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye askerlerinin gücünü ve savaşçı özelliklerini anlatmak amacıyla kullanılmıştır. Allah(cc), lütfettikçe, her bir askerin, Rüstem kadar güçlü olduğu ve olacağı belirtilmiştir. Ayrıca şair, kendi divanını övmek amacıyla da Rüstem'in adını zikretmektedir.

Heft-ḥân-ı midḥatinde Rüstem-i endîşeme
Pâye-i devrândır iderse çerḥ-i heftimden güzâr
(K. 3/77)

‘Aceb görmüş müdür Zâl oğlu Rüstem böyle bir dîvân
Nerimânlar ide ḥâḳ-i derinde çehre-fersâyi
(K. 4/19)

2.1.4.3. İsfendiyar (Efrasiyab)

‘İsfendiyar, İran’ı Pişdadiyan sülalesinin elinden alan ve yıllarca hüküm süren Turan hükümdarlarından.’ Adının, kendisini öven şairler sebebiyle ölümsüzleştiği ifadesinde yer alır. İsfendiyar, ‘İsfendiyar-ı mihr’ terkibi içinde zikredilir ve Zal ile mücadele ettiği tasavvur edilir. Gece, Zal’ın elindeki kalkana benzetilirken, güneş ışıkları da kılıç olarak düşünülür (Levend, 1943:155).

II. Mahmut’un pehlivanlığını övmek amacıyla kullanılmıştır.
Müntehâ-yı heft-ḥâna başdı evvel raḥş-ı pây
Pehlûvânlık neymiş öğrensün gelüp İsfendiyâr
(K. 3/56)

2.1.4.4. Dârâ (Keykubad)

Keyâniyân denilen eski Fars hükümdarlarından dokuzuncusudur. Keyâniyân sülalesi bu hükümdarın ölmesiyle son bulmuştur. İsfendiyar’ın oğlu Behmen’in oğludur. Kendisine Dârâ-yı Ekber denirmiş. Rivayetlere göre Dârâ, İskender ile yapmış olduğu bir savaş akabinde İskender tarafından öldürülmüştür, başka bir rivayete göre ise savaştan kaçarken öldürülmüştür. Şiirlerimizde genelde ihtişam ve ululuk sembolü

olarak zikri geçen Dârâ'nın bu yönü, tarihi bilgilerle kıyaslanınca haklılık payı kazanmaktadır. Onun döneminde İran, ulaşabileceği en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Dârâ, o zamana kadar görülen hükümdarların en kuvvetlisi ve en zengini idi. Kendisine hükümdar-ı azam ve şahenşah denirdi. Hükümdar gayet uzun, altın işlemeli, kolları geniş erguvani bir kaftan giyerdi. Ayağında sarı renkte ayakkabı, başında altın ahcar-ı semine ile müzeyyen bir taç bulunurdu. Kulaklarında altın küpeler, boynuna gerdanlık takar; belinde kabzası kıymettar taştan mesnu bir hançer taşırdı. Elinde, bir ucu top şeklinde, diğer ucu sivri bir altın asa bulundururdu. Gümüş ve altından yapılmış bir taht üzerinde otururdu. Tarihi kaynakların verdiği bilgilere göre, Dârâ'nın servet ve ihtişamının boyutları anlaşılabilir. Tarihi bilgilerin kaydettiği zenginlik ve ihtişam, şüphesiz kişinin efsaneleşmesinin başlıca sebep ve kaynaklarından birisidir. Burhan-ı Katı'a göre Dârâ kelimesi, zikredilen şahıstan başka mecazen padişah manalarına da gelir. Şan ve azamet manalarında kullanılır. Klasik şiirimizde de bu manalarıyla kullanılır. Dârâ kelimesinin, ihtişam, şöret, ululuk, debdebe, hüküm ve saltanat sahibi kimse manaları, bu kelime etrafında klasik şiirde çok kullanılan mazmunlardandır. Dârâ, klasik şiirimizde adı geçen Acem hükümdarlarından. Büyük bir saltanat ve şaşaaya malik olması, İskender'le olan efsanevi savaşları, taç ve tahtıyla dilere destan olmuş bir hükümdar olması, hem Acem hem Türk şiirinde adından çokça bahsedilmesine sebep olmuştur. Genellikle, Memduh övülürken onun üstünlüğünü ifade için kullanılmışsa da bazen dünya hayatının geçiciliğini ve şairlerin istiğna hallerini ifadede zikredildiği olmuştur (Tökel, 2000: 150–156).

Karacızade İzzet Molla, II. Mahmut dolayısıyla kendisini şerefli, övgüye layık bir konumda tasavvur etmektedir. Bulunduğu konumun kıymetini anlatmak için de Dârâ'yı araç olarak kullanmıştır. Onu, kapısının perdedârı (perdeci) bile etmeyeceğini belirtmiştir.

Var düşün kim rütbesin memdūh-ı şevket-i şāniñ

Ben ħarīm-i ṭab' ıma Dārāyı itm̄em perdedār

(K. 3/76)

2.1.4.5. İskender

Makedonya kralı Phylippe'nin oğlu olup, Aristo'dan ders almış ve yirmi yaşında hükümdar olmuştur. Divan Edebiyatı'nda İskender-i Zü'l-karneyn, İskender-i Rûmî şeklinde geçer. Yunanistan'ı, İran'ı, bütün Anadolu'yu, Suriye'yi, Mısır'ı, Hindistan'ı istila eden bu meşhur kumandan, 33 yaşında ölmüştür (Tökel, 2000:189).

Karacızade İzzet Molla divanında İskender, Fars hükümdarlarından Dârâ'yı egemenliği altına alması, vakarlı görünmesi ve gücü münasebetleriyle kullanılmıştır. II. Mahmut da İskender'in bu özelliklerine benzetilmiştir. Âb-ı İskender, İskender-i tuvân ve sedd-i İskender şekillerinde tamlama olarak da adı geçmektedir.

Değil bu tāk-ı Kısra kaçır-ı Nu' mân sed-i İskender

Yapılmaz hâşılı birkaç gurus bir iki dülgerle

(G. 25/11)

Şehensâh-ı zamân hem buldı hem bezl itdi dünyâya

Sen İskender yürü âb-ı hayâtı bulmağa terle

(G. 25/12)

Eğerci sed binâ itmişdi amma görmedik âbın

Sikenderden tehî bu havz-ı gerdün imtinân çekdi

(G. 26/10)

İskender, edebiyatımızda çok farklı şekillerde zikredilmektedir. 'İskender'in farklılığı tarihte isminin fazlaca zikredilmesinden kaynaklanmaktadır. Bunlardan birincisi Kur'an'da kıssası bulunan Zü'l-Karneyn'dir. Karacızade divanındaki tamlamalardan sedd-i İskender, Âyet-i Kerimeler'de geçmektedir.' Zül-karneyn'in, Ye'cüc ve Me'cüc'ün yapmış oldukları bozgunculuğa karşılık, iki kavmin arasını ayırmak için bir set inşa ettiğinden bahsedilmektedir. Fakat Kur'an-ı Kerim'e bakıldığında, başta yapmış olduğumuz tanımlamayla Karacızade divanında geçen kişinin uyumadığı kanaatindeyiz. Karacızade İskender'i, çoğunlukla Kur'an'da geçen İskender'le aynı anlamları teşkil edecek şekilde zikretmiştir. (Kehf: 93–98)

Oldı ‘ahdinde yedi deryā sekiz

Bend idüp bünyād o İskender tūvān

(G. 27/2)

‘Ālem-i diğ̄er arar salṭanatıñ bārından

Olur āyīnesi İskender-i ḥayrāna melāz

(G. 68/3)

2.1.4.6. Minuçihr

Feridun'un ağabeyleri Selm ve Tur tarafından feci şekilde kafası kesilerek öldürülen küçük oğlu İreç'in kızının oğludur. Yani, Feridun'un torununun oğludur. İreç, ağabeyleri tarafından öldürülünce, Feridun, oğlunun intikamını alacak bir torun vermesi için Tanrı 'ya dua ediyor. Bir müddet sonra, İreç'in bir kızı oluyor. Evlilik çağına gelince bu kızı Feridun 'un kardeşinin oğlu Peşeng'le evlendiriyorlar. Bir müddet sonra bu çiftin bir oğulları oluyor, adını Minuçihr koyuyorlar. Minuçihr, büyük dedesi Feridun'un yerine tahta geçiyor ve 120 yıl saltanat sürüyor. Minuçihr, olağanüstü yiğit bir insandır. Yanındaki kahramanlar da İran'ın en ünlü yiğitleridir. Bunlar, Rüstem'in büyük dedeleri Neriman ve Sam ve diğ̄er ünlü kahramanlardır. Minuçihr, bu yiğitler sayesinde büyük savaşlar kazanıyor, ülkede dirlik ve düzeni sağladıktan sonra, dedesi İreç 'in intikamını almak üzere amcaları Selm ve Tur'a savaş açıyor.

İran ordusu, Gavenin bayrağı en önde olmak üzere savaşa gidiyor. Korkunç geçen savaşlardan sonra, Minuçihr, önce amcası Tur'u, kafasını keserek öldürüyor. Daha sona da, Elanan adında, Hüma kuşunun gölgesinin üzerine düşeceği kadar yüksek, içi muhteşem hazinelerle dolu çok büyük ve yüce bir kaleye sığınan amcası Selm'in peşine düşüyor ve nihayetinde onu da öldürerek, dedesinin intikamını almış oluyor.

Minuçihr'in, Nevzer ve Zeresb adında iki oğlu oluyor. Hükümdarlığının sonlarına doğru Minuçihr, büyük oğlu Nevzer'i yanına çağırarak, adaletten ve Tanrı dininden ayrılmaması gerektiğini, herşeyin boş olduğunu, ileride (Hz. Musa'yı kastederek) bir peygamber çıkacağını, ona uymasını, önünde çok çetin meselelerin

bulduğunu, bu meseleler karşısında bazen kurt, bazen koyun olmak gerektiğini, Turan'ın ona büyük işler açacağını söylüyor ve ölüyor.

Daha sonraları çok uzun asırlar boyunca İran'la Turan arasında devam edecek savaşların başlangıcı olarak, Minuçihr devri gösterilir. Turan'luların hükümdarı olan Tur'un, Minuçihr tarafından öldürülmesiyle, iki millet arasındaki amansız savaşlar başlamış olur. Minuçihr'in öldüğünü öğrenen Turan komutanı Peşenk (Efrüsiyabın babası), öldürülen dedesini, Tur'u düşünür ve hemen İran' a savaş açar. Bazı kaynaklarda Minuçihr, Feridun'un torunu ve İreç'in oğlu olarak gösterilmektedir. Hâlbuki mevcut olan Şehname 'ye göre Minuçihr, İreç 'in oğlu değil, İreç' in kızının oğlu, yani torunudur.

Minuçihr, Divan şiirinde adı geçen Şehname kahramanlarından biridir ve genellikle memduh övülürken bir kıyas malzemesi olarak kullanılır.

İran mitolojisinde Feridun'un büyük oğludur. Sam'la birlikte adı geçmektedir.

Minüçehrûn yanında Sâmi Sâmi kadre beñzetdim

Rikâbında görüp ser' asker-i İslâm Paşa'yı

(K. 4/18)

2.1.4.7. Sam

Rüstem'in dedesidir. Minuçihr'le birlikte kullanılmaktadır.

Minüçehrûn yanında Sâmi Sâmi kadre beñzetdim

Rikâbında görüp ser' asker-i İslâm Paşa'yı

(K. 4/18)

2.1.4.8. Nerîman

Şehnamede adı geçen ünlü kahramanlardan Sam'ın babası, Zal'ın dedesidir. Birçok kahramanın, savaş ve yiğitlikleri Şehname'de uzun uzun anlatılırken Neriman'ın hayat ve maceralarından bahsedilmemektedir. Firdevsi, zaman zaman Rüstem'i, Neriman 'ın soyundan diyerek övmeye başlar ve böylece onun yiğitliğine atıflarda

bulunur. Neriman'ın maceralarıyla ilgili olarak Şehnamede, sadece onun ölümüne sebep olan olaydan bahsedilmektedir. Bir ara Zal, oğlu Rüstem'i çağırarak, Sipend dağına giderek Neriman'ın öcünü almasını ister. Neriman, Feridun'un emriyle bu kuş yuvası kadar ulu ve yüksek kaleye saldırmaya gelmiş, fakat içeri girememiş, yıllarca kapısında beklemiş, sonunda, yukarıdan kafasına atılan bir taşla öldürülmüş, Sam, babası Neriman'ın intikamını almak için çok uğraşmış ama kaleye ulaşamamıştır.

Divan şiirinde Neriman da kahramanlık ve yiğitlik sembolü şahsiyetlerden biridir. Şairler, övdükleri şahısların üstünlüklerini ifade etmek için, diğer Acem kahramanlarını olduğu gibi Neriman'ı da kullanırlar. Efsanevi bir kahraman olan Neriman, şairlere göre, övdükleri kişinin yanında bir hiç mesabesinde. Zaloğlu Rüstem'le aynı beyitte adı geçmektedir.

‘ Aceb görmüş müdür Zâl oğlu Rüstem böyle bir dīvān

Nerimānlar ide hāk-i derinde çehre-fersāyı

(K. 4/19)

2.1.4.9. Gavrî

Mısır sultanı Kansu Gavrî'dir. Tahtıyla birlikte adı zikredilmiştir.

Binüp zeynhāne-i Mısrīye mülkün ziyerān itdi

Eħabdır şāh-ı dehre taht-ı Ğavriden o qallāyı

(K. 4/11)

2.1.4.10. Nûşirevân

Enûşirevan, Nûşirevan, Nûşervân şeklinde de kaydedilen bu kelime, Pehlevce'de 'ölümsüz ruh' anlamına gelen ve Zerdüşt metinlerinde ölümler için övgü sıfatı olarak kullanılan enûşeng-rüvânın değişik bir şekli olup genellikle Kısra, I. Hüsrev'i, II. Hüsrev'den ayırmak için kullanılır. 'Bir başka görüşe göre ise Nûşirevân; 'anûşek-revân' kelimesi 'ölmez ruh' anlamına gelen birleşik bir kelimedenden bozmadır ve halkın Hüsrev adlı bir hükümdara verdiği bir sıfattır' (Pala, 2003: 394).

Nûşirevân, askeri ve idari işlere büyük önem vermiş, Bizans'ı, Turan'ı ve İskenderiye'yi haraca bağlamıştır. 48 yıl padişahlık yapmış ve adaletiyle cihana nam salmıştır. Onunla ilgili tarihe kaynaklık eden en önemli bilgilerden biri de tacıdır. En nadide mücevherlerle süslü bu tacı kullanma şekli ilginçtir. Nûşirevân, tahtına otururken bu tacı takarmış. Bu taç, hükümdarın başına incecik altın bir zincir ile asılmış. Uzaktan gören, hükümdarın tacını giymiş gibi görse de mücevherlerle işli bu ağır tacı giymeden giyiyormuş gibi gözükürmüş. Tacı bu şekilde kullanma Nûşirevân'ın kendisinin icadıymış. Nûşirevân'ın adaleti, yaptırdığı saraylar ve muhteşem kasırlar etrafında pek çok efsaneler uydurulmuş ve bu efsaneler, Klasik Türk Şiiri'ne kaynaklık etmiştir. Klasik Türk Edebiyatı'nda şairler, Nûşirevân'ın adalet anlayışını övmüşler, memduha övgüde bulunurken onu kıyas unsuru olarak görmüşlerdir (Tökel, 2000: 243–245).

İran'da, 531'den 579 yılına kadar hükümdarlık etmiş ve doğruluğuyla şöhret bulmuştur. Adil lakabıyla da anılmaktadır. Karacızade İzzet Molla, Nûşirevân'ı, adaleti yönüyle ele almıştır. İlgili beyit şu şekildedir:

Devlet-i Nûşirevânveş teşnekân-ı ma' delet

Oldı ervâ menba' -ı elâf-ı Hân Maḥmûddan

(G. 8/2)

2.1.4.11. Cem (Cemşid)

İran'da hüküm süren ilk sülalelerden Pişdâdiyân'ın dördüncü ve en büyük hükümdarıdır. Cem'e, güzel yüzlü oluşu sebebiyle Pehlevîce 'ışık ve nur' anlamına gelen 'şit' lakabı verilmiş ve Cemşîd adıyla anılmıştır. İran mitolojisine göre insanlar, ilk defa Cem döneminde askerler, sanatkârlar ve çiftçiler olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştır. Birçok meslek de yine onun zamanında ortaya çıkmıştır. Toprakta maden üretimi ve savaş aletleri, ilk defa Cem zamanında yapılmış, tıp ilmi bu sırada Yâbel tarafından başlatılmıştır. Yâbel'in kardeşi Yûbel, musikiyi icat etmiştir. Diğer kardeşi Tubel ise birçok sanatın kurucusu olmuştur. Çok akıllı bir hükümdar olan Cem, dönemindeki büyük ilerlemenin verdiği gururla Tanrı olduğunu iddia etmiş ve insanların tapmaları için heykellerini yaparak her yere göndermiştir. 700 yıl hüküm

süren Cem, yine Pişdâdiyan soyundan gelen Dahhâk tarafından indirildikten sonra yüz yıl daha yaşamıştır. Zalim bir hükümdar olan Dahhak'da Gâve adlı bir demircinin başlattığı bir isyan sonucu öldürülmüş ve tahta Cem'in neslinden Feridun geçmiştir. Cem, Klasik Türk Edebiyatı'nda şarap dolayısıyla anılmıştır. Efsaneye göre bir gün havada ayaklarına yılan sarılmış kuş gören Cem, okçularına kuşu yaralamadan yılanı öldürmelerini emreder. Okçular, kuşu kurtarırlar, kuş da bu iyiliğe karşılık Cem'e birkaç tohum getirir. Cem, bu asmalardan yetişen üzüm, üzümünden de şarap elde eder; yedi köşeli bir kadeh (cam) yaptırarak kabiliyetine göre çevresindekilere bu kadehin birer köşesinden şarap sunar. Cam-ı Cem, câm-ı Cemşîd, câm-ı cihan-nümâ gibi adlar verilen Cem'in bu kadehinin özelliği, sadece onunla içki sunulmasıdır. Klasik şiirde Cem, kudret ve ihtişam, şarap buluşu, parlak tacı gibi unsurlarla hemen hemen her klasik şairin başvurduğu şahıslardan biridir. Cemşid, klasik şiirde memduha hitaben kullanılır. Klasik şiirde; şarap, zevk, eğlence ile ilgili zikredilir (Albayrak, C7: 279–280).

Şark mitolojisinde şarap ve içkiyi icad eden kişidir. İlgili beyitte de bu yönü vesilesiyle adı geçmektedir. İlgili beyit şu şekildedir:

Bîgâne geldi gitdi o da bezm-i 'âleme

Beyhüde oldı keyf-i şarâba Cem âşnâ

(G. 48/7)

2.1.4.12. Felatun (Eflatun)

M.Ö. 430–348 yılları arasında yaşamış, Sokrat'ın öğrencisi, Aristo'nun hocası olan Yunanlı filozoftur. Asıl adı Platon'dur. Eflatun da Aristo gibi, Emeviler döneminden başlayıp Abbasiler döneminde yoğun bir şekilde devam eden tercüme faaliyetleri sonucu İslam kültür ve ilim sahasına girmiş Yunanlı filozoflardandır. Eflatun, Aristo'nun hocasıdır. Edebiyatta akıl, hizmet ve görüşlerindeki incelik ve isabetle zikrolunur. Eflatun, tarihin kaydettiği en büyük filozoflardan biri olmasına rağmen, hakkında daha çok efsanevi bilgiler vardır. Eflatun ile Aristo, İskender'in akıl hocası olarak gösterilir ve daima Aristo'dan üstün tutulur. Klasik şiirde akıl, rey ve iyi tedbir sembolü olarak zikredilir. Memduhla kıyaslandığı zaman, övülen kişinin tedbir ve aklı genellikle Eflatun'dan üstün tutulur (Tökel, 2000: 422–424).

Karacızade İzzet Molla divanında, adı Mecnun'la aynı beyitte zikredilmektedir. Aynı zamanda akıllılığı ve zekiliği de simgeler nitelikte kullanılmaktadır.

‘Akl olup evvel-be-evvel zülfünün dīvānesi

Görse Leylāmı Felâṭunlar benim Mecnūn olur

(G. 69/5)

N’ola Mecnūn gibi itsem şoḥbet

Şaşırrur olsa Felâṭun elbet

(Msn. 38/36)

2.1.4.13. Leyla ile Mecnun

Mecnun, Leyla ile Mecnun mesnevisinin erkek kahramanıdır. Asıl adının Kays olduğu rivayet edilen bu kişinin gerçekte yaşayıp yaşamadığı, yaşadysa nerede ve ne zaman yaşadığı nesep ve hayatının mahiyeti hep tartışılabilen konulardan biri olmuştur. Ağâh Sırrı Lenvend, Leyla ile Mecnun hikâyeleri üzerine yaptığı değerli çalışmasında Leyla ile Mecnun’un tarihi kişilikleri ve onların efsanevi boyutlarıyla ilgili değerli bilgiler vermektedir. Bu bilgilere bakılırsa, bazılarının göre Kays, yaşamış ve H. 70/M.689 yahut H.80/M.699’da ölmüş bir şairdir. Bir başka görüş ise, hikâyesi anlatılan bu kişi Emevi ailesinden bir gençtir. Amcasının kızını seven bu genç, kendini belli etmemek için Mecnun hikâyesini uydurmuş, söylediği şiirleri Mecnun’a atfetmiştir. Arap kaynakları bu efsanenin meydana gelişine ilgili muhtelif rivayetleri nakletmişlerdir. Leyla ile Mecnun ‘un, daha küçük yaşlarda birbirlerini sevdikleri, Leyla’nın babasının tüm ısrarlarına rağmen Leyla’yı Mecnun’a vermediği ve bu iki aşğın kavuşmadan ölmesi, bütün bu rivayetlerin ortak noktalarından bazılarını teşkil etmektedir. Klasik şiirde Mecnun, kavuşamayan âşık tipini simgeler. Leyla ise sevgilidir. Her iki kelime de âşık ve sevgiliyle ilgili olabilecek bütün kavram ve çağrışım katmanlarını ifade edebilecek genişliktedir. Leyla, hikâyenin kadın kahramanıdır. Mecnun’un uğruna çöllere düştüğü sevgilisidir. Leyla, klasik şiirde, leyli kelimesinin siyah, kara, gece anlamlarından dolayı sevgilinin saçları olarak tasavvur edilir. Mecnun, Leyla’ya tutulmuştur, âşık da hem Leyla olarak hitap ettiği sevgiliye hem de

tevriyeyle leyli olarak nitelendirdiği sevgilinin saçlarına tutulmuştur (Tökel, 2000: 441–446).

Asıl adı Kays olan Mecnun, İran edebiyatlarında mesnevilerle işlenmiştir. Edebiyatımızda Leyla ile olan aşkı münasebetiyle ele alınmaktadır. Mecnun, Leyla'ya olan aşkı yüzünden çöllere düşmüş, delilik alametleri göstermeye başlamıştır. Sonunda Leyla'yı ararken Mevla'yı bulmuştur. Bir beyitte de Felatun'la birlikte zikredilmektedirler.

‘Aql olup evvel-be-evvel zülfünün dīvānesi
Görse Leylāmı Felātūnlar benim Mecnūn olur
(G. 69/5)

Ḳays-ı ‘uryānın değer mi atdığı pāpūşuna
Nev zūhūr oldı ağızdan bir niçe ḥafāf-ı ‘aşḳ
(G. 80/3)

2.2. KAVİMLER

2.2.1. Osmanlı (Osmânî)

Birçok beyitte telaffuz edilmektedir. Al-i Osman, Devlet-i Osmaniyan, Dost-ı Osmaniyan şekillerinde tamlama olarak geçmektedir. Şair'in, Osmanlı vatandaşı olması dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin adı, bütün beyitlerde saygın bir şekilde telaffuz edilmektedir.

2.2.2. Hindî

İzzet Molla divanında Hindû kelimesi, tüccar olarak zikredilmiştir. Destgâh-ı Hindî şeklinde kullanılmaktadır. Destgâh, kelimesi tezgâh manasındadır ki tüccarların kullandıkları tezgâh anlamındadır. İlgili beyit şu şekildedir:

Rağbetin bilseydi a‘ dâ başına şal şarmağa
Destgâh-ı Hindi itmezdi muḳaddem tār-mār
(K. 3/45)

2.2.3. Arab

Neşirde Araplar'dan etkilenildiği belirtilmiştir.

Maḥz-ı şer idi ocağ-ı fitne-engiz yahūd

Bağ saña beyhūde mi viridi ʿ Arablar neşiri

(K. 5/42)

2.2.4. Mısırî (Mısırlı)

Mısır sultanı Kansu Gavri'yle birlikte kullanılmaktadır.

Binüp zeynhāne-i Mıṣriye mülkün ziyerān itdi

Eḥabdır şāh-ı dehre taht-ı Gavriden o ḳallāyı

(K. 4/11)

2.3. YER ADLARI

2.3.1. Edirne

Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış bir şehirdir. Edirne şehrine II. Mahmut tarafından yeni bir kışla yapılmıştır. Bu kışlaya tarih düşürülmüştür.

Edirne şehrine icād kıldı kışla şeh Maḥmūd

Muʿ allim cündine her yerde iḥsān itdi şāhen-şāh

(G. 22/6)

2.3.2. İzmir

İzmir'e de yeni bir kışla yapılmıştır. Bu kışla vasıtasıyla adı zikredilmektedir.

Anlara kıldı memālikde binā meştālar

İtdi İzmire hemān kışla-ı vālā icād

(G. 24/3)

‘İzzetâ ‘asker-i manşûra yazıldı târîh

Ceyş-i İzmire bu nev kışla olundu bünyād

(G. 24/10)

2.3.3. Sivas

Karacızade İzzet Molla, beyitlerinde çöle gittiğinden bahsetmektedir. Bu çöl de Sivas ilidir.

Cenāb-ı ādeme bir de baña oldu bu ‘ālemde

Na‘īm-i cenneti terk eyleyüp çıkmağ beyābāna

(K. 39/8)

2.3.4. İstanbul

İstanbul, direkt bu şekilde geçmekle birlikte çeşitli semtleri ve mekânları vasıtasıyla dolaylı olarak da anılmaktadır. Bu semtler ve mekânlar şu şekildedir: Gülhane Meydanı, Üsküdar, Darphane Meydanı, Selimiye, İplikhane’dir.

Seyr idiñ İstanbul’uñ āsāyişi günden güne

Çünkü anlar idi her çerğ-i fesādıñ miğveri

(K. 5/51)

Hağ yerin buldı Hudā izhâr-ı kudret eyleyüp

Üsküdar oldu yine Me’vâ-yı müştâ-yı ‘azîm

(G. 16/1)

Cāygāh oldu Selîmiyye yine nev ‘askere

Eylemişdi Hân Selîm evvelce me’vâ cündine

(G. 17/1)

2.4. DİN

2.4.1. Allah(cc)

İzzet Molla divanında Allah(cc), Hak, Hudâ, Rabb, Mevlâ, İlâh isimleriyle zikredilmektedir. İzzet Molla, herhangi bir sünni Müslüman gibi imanın ve İslam'ın şartlarını kabullenmiştir. Herhangi bir inançsızlık ve şüphe sözkonusu değildir. Ayrıca Allah(cc)'in rızasına ulaşmak için farklı yollar olarak nitelendirilen tarikatlardan da bahsetmektedir. Bu tarikatlar, Nakşibendî tarîkatı ile Mevlevîlik'tir.

Divanda, İslam dinine uygun olarak zikredilen Allah, birdir ve mucid-i mutlakdır. Vahdetin merkezidir. Zatında başlangıç ve sıfatında tükenme yoktur. Bakidir. Diri ve canlıdır. O, bütün cihandır ve her zerrede hazırır. Gizli ve açık ne varsa O'dur. Canlarda ve gönüllerde gizli, açık olan Allah'tır. Bütün yaratılmışlar, O'nun varlığının bekasına işaretler. Yüksek ve yücedir. Yoktan var edicidir. Canı yoktan var edip besleyen O'dur. Rahmetinin yaygınlığından, bolluğundan bütün vücutlar doymuştur. Bütün âlem feyzinin bolluğundan bir haber, bütün yaratılmışlar lütfundan bir eserdir. Kerem sahibidir ve cömerttir. Lutfu minnetsizdir. İhsanı gayretsizdir. Herkesin kısmetini baştan taksim eden O'dur. Hayır ve şer Allah'tandır (Sefercioğlu, 2001: 21).

Allah, her şeyi bilendir. Yeni şeyler söyleyen ve her şeyi işitendir. Duaları kabul edici, ayıpları örtücü ve gizleyicidir. Korkulardan koruyan, merhametli ve esirgeyendir.

Sen hemân yalvar ḥabîbu 'llâha rabṭ-ı ḳalb ile

Az zamânda ' askerüñ eyler ' adûdan ihdisâr

(K. 3/15)

Zâtını Ḥaḳ pâydar itsün ḳıyâm-ı ḥaşre dek

Devlet-i ' Oşmâniyân zât ile oldı pâydar

(K. 3/89)

Uzaklığı ve yakınlığı konusunda fark yoktur. Bu konuda vehme dahi lüzum yoktur. Hükm-i Sultan'dır. Ölüm O'nun iradesinin ipine bağlıdır. Lutuf eli, müşkil işlerin düğümünü çözer. Güzelliği, Hz. Yusuf'da tecelli etmiştir. Kimse O'nu temaşaya

malik olamamıştır. Hz. Süleyman'ı karıncayla konuşmaya memur eden de, arıyı 'neş'e-i vahy' ile mest eyleyen de Allah'tır (Sefercioğlu, 2001: 22).

Çıka Allah Allah na'rasıyla cünd-i enfâsım

Şarınca her taraf sūz-ı dili haşm-ı eled Yâ Rab

(G. 49/7)

Kalp, Allah'ın sırlarının merkezidir. O'nun nuru kalbi istila edince vücut kalmaz. Bazen cemal bazen celal sıfatıyla tecelli eder. Allah'ın beyitlerde zikrediliş sebeplerinden birisi de hükümdarların, O'nun gölgesi olarak vasıflandırılmalarıdır. Beyitlerde 'barekallah', 'zıll-ı ra'fet' ifadeleri bu maksatla kullanılır.

Tasavvufi mahiyetteki ifadelerde kastedilen sevgili Allah'tır. Aşğın O'na ulaşmak için bütün cihandan geçmesi ve ilahi aşka bağlanması bundandır.

Bunların dışındaki dua mahiyetindeki beyitlerde, yardım istenilen, affına sığınılan Allah, Peygamber Efendimiz'le ve diğer peygamberlerle ilgili mucizeler sebebiyle de zikredilmiştir.

Seni şâha anı bu ümmete bağışlasun Allah

Budur ancak niyâzım dâ'imâ dergâh-ı sübhâna

(G. 41/6)

Ayrıca, Kur'an-ı Kerîm'de geçen peygamber kıssalarına telmihler yapmaktadır. Bunun yanı sıra cennet cehennem kavramlarından bahsetmektedir. Bu çıkarımlar doğrultusunda bakıldığında İzzet Molla'nın dünya ve ahiret anlayışı, Kur'an-ı Kerîm'e göre şekillenmektedir.

2.4.2. Melekler

Karacızade divanında melek mefhumu, dini eserlerde ifade edilen mefhumla aynı manada kullanılmaktadır. Melekler, kötülük işlenen yerlerde bulunmazlar. Her zaman iyiyi, doğruyu, olağanüstü güzellikleri ve heybeti anlatmak amacıyla kullanılmış mefhumlardır. İzzet Molla, Melek mefhumunu bir beytinde şöyle zikretmektedir:

Leşker içre geçdi insân şūretinde bir melek
Eylemiş tebdīl-i heyet sāye-i Perverdigār

(K. 3/42)

Mehābetden beşer mümkün müdür ruhsārını görmek
Melekler görmedi mir 'āt-ı kudretde o simāyı

(K. 4/6)

Sevgili, güzellik bakımından melek ve huri olarak tasavvur edilir. Bu tasavvurlarda sevgilinin aşık görünmeme özelliği ile melek ve hurilerin görülmeme özelliği arasında ilgi kurulur. Âşık, melek olan sevgiliye ulaşmak için ahımı kemend edip göklere ulaşmak ister. Aşığın gözyaşları huri ve meleklerin tesbihidir. Melekler, sevgilinin yakınıdır. Âşık, öldüğü zaman sevgilinin eşiğini bekleyeceğini umar.

Divanın tamamında melekler konusunda kullanılan isim, yalnızca melek şeklindedir. Fakat bir yerde cennet'in bekçisi ya da kapıcısı olan büyük melek Rıdvân'dan bahsedilmektedir. Molla, meleklerin mekânını gökyüzü olarak belirtmiştir. Bu durumu da aşağıdaki beytiyle açıklamıştır:

Binüp rahşā o hākān-ı muzaffer
İdince kendisi ta' līm-i leşker
Didi 'İzzet feleklerde melekler
Yürü ey āftāb-ı burc-ı şevket

(Şarkı 6/5)

2.4.3. Kitaplar

Kutsal kitaplardan yalnızca Kur'ân-ı Kerîm zikredilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm, nutku yönüyle ele alınmıştır. Mucize nutkuyla düşmanları susturması duasında bulunulmuştur. Âlimlerin, Kur'ân-ı Kerîm'i tefsirde aciz kaldıkları belirtilmiştir.

Mu' ciz-i nuṭkı ile a' dāyı
İde iskāt-ı be-ḥaḥḳ-ı Kur 'ân

(G. 42/10)

Meclis-i aġyārda Őohbet-i aġyār ġalať

Hāne-i kuffārda āyet-i Őur'ān ġalať

(G. 75/1)

'Ālemin' 'ālem-i 'acַz olduġunu bildürdi

Ola hāŝā ki tefāsirine Őur'ān muhťac

(G. 58/3)

Mushafta yer alan yazı, nokta, tezyinat vb. unsurlar ile sevgilinin yüzündeki güzellik unsurları arasında ilgi kurulur. Mushafta ilgi kurulan bir başka unsur da aynı zamanda yüz ile de ilgi kurulan Gülşen ve çemenzardır.

2.4.4. Hadisler

Bir tane hadis zikredilmiştir. O da bir kutsi hadistir. 'Levlāke levlāke lemā halakt-ül-eflāke: Sen olmasaydın, sen olmasaydın yeri göġü yaratmazdım.'

Hemān dāmān-ı hāŝre irmeden olduñ giribān-çāk

Yetiŝ oldu periŝān ümmetüñ ey maźhar-ı levlāk

(Naat 2/1)

2.4.5. Peygamberler

Nebi kelimesinin çoġulu olan enbiya, nebiler, peygamberler anlamına gelir. Peygamberler, Allah'ın elçileridir. İlk insan aynı zamanda peygamberlikle görevlendirilmiŝtir. Allah, insanı yaratıp onu kendi başına bırakmamıŝtır. İnsanlara doġruyu, güzeli, hak olanı göstermek ve anlatmak üzere zaman zaman elçiler göndermiştir. Peygamberler, Allah'ın özel olarak seçtiġi müstesna kimselerdir. Hz. Muhammed, onların sonuncusu olup sultan-ı enbiyadır. Bunların varlıġına inanmak iman esaslarından olduġu gibi, onların yaŝayıŝı insanlara örnek teşkil etmektedir (Kayaalp, 1999: 107).

Şehâdet eyler ĩmānım peder mĩrāşıdır cennet

Bu ĥükme ĥüccet-i şer‘ -i nebĩdir müstened Yā Rab

(G. 49/5)

2.4.5.1. Hz. Âdem

İlk insan, canlı olmanın ötesinde anlamlar yüklediğimiz yani insan olma özelliklerine sahip ilk varlıktır. Bu manada Hz. Âdem insanlığın atasıdır, insan görünümündeki biyolojik canlının değil. Biz insan dediğimiz zaman, insan olma özelliğine sahip varlığı kastediyoruz, biyolojik varlığı değil. Ne var ki biyolojik oluşum, öbür yönün önüne geçmiş hatta en önemli tarafı unutturmuştur. Bu gün de dün olduğu gibi biyolojik bir varlık olarak yaşayan insan görünümünde varlıklar vardır oysa biyolojik yakınlığı ifade eden kan bağı hukuki manada bir fonksiyon icra etmekte ve bir iki nesil sonra sona ermektedir. Hz. Âdem’in çocuklarında geçici olarak aynı değil ayrı batından gelen kardeşlerin evliliği ile çoğalan insanlar bugün de önemli ölçüde uygulanan ve bir takım ilkelere göre gerçekleştirilen evlilikler yoluyla hiçbir maddi yakınlığı olmayan insanlar bir araya gelip yuva kurmaktadır. Burada aranılan özellik insan olmaktır. Sadece karşı cinsten olmak yetmiyor (Kayaalp, 1999: 108).

Demek ki aslolan fiziksellik değil insan olmaktır. Hz. Âdem, işte bu davanın peygamberidir. Karacızade de şiirinde bu yönüyle insanı öne çıkarmaktadır. Âdemoğlu ifadesi, sadece Âdem’in oğlu anlamındaki biyolojik varlığı değil insani özelliklere sahip olmayı ifade eden insanoğlunu da muhtevindir.

İzzet Molla divanında Hz. Âdem, cennetteki yasak meyveden yiyip cennetten çıkarılması yönüyle ele alınmıştır. Şair, Âdem peygamberle arasında ilgi kurarak güzellikleri terk etmenin kendi eseri olduğunu anlatır. Bu durum beyitte şu şekilde zikredilmektedir:

Cenāb-ı ādeme bir de baña oldu bu ‘ālemde

Na‘īm-i cenneti terk eyleyüp çıkmak beyābāna

(G. 39/8)

2.4.5.2. Hz. İsa

‘Baba’yı putlaştıran Roma’ya karşı, Allah’ın babasız olarak yarattığı Hz. İsa’nın hayatı, olağanüstülüklerle doludur. Roma’nın putlarını kırmak için çocuk konuşacak ve çocuk her şeyi bildiğini sanan Roma’nın yaşlılarına karşı gerçekleri dile getirecekti. Hz İsa’nın doğumuyla başlayan İlahi ironi hayatın bütün alanlarını kaplayacaktı. O’nun mesajı gönlün yüceliğini içeriyordu. Silaha karşı silahsızlık, silah olacaktı. Devletten öte bir şey yok mu sanılıyordu? Öyleyse devletten öte bir şey olacaktı. Hz İsa ile diriliş mucizesi yeniden gerçekleşecekti (Karakoç, 1999: 117).

Hz. İsa, İsrailoğulları’nın son peygamberidir ve kendisine İncil indirilmiştir. ‘Hz. Meryem’in yenine Cebrail tarafından üflenerek bakire iken hamile kalması’, Hz Meryem’in babasız olarak dünyaya getirdiği Hz İsa hakkında Kur’an’da yirmi iki yerde geniş denilebilecek ölçüde bilgi vardır. Hz. İsa, Cebrail’in, Hz. Meryem’e üflediği ruhtur. Bu yüzden neye dokunsa onu Allah’ın izniyle diriltirdi (Tarlan 2004: 67–69).

Karacızade divanında, İsa Aleyhisselâm, nefesinin kuvvetli olması yönüyle ele alınmıştır. İsa Aleyhisselam, doğuştan âmâ olanı, okuyup üfleyerek görür hale getirebilmektedir. Ayrıca Mehdi’nin gelmesi, yani İsa Aleyhisselam’ın yeryüzüne tekrar gelmesi olayına vurgu yapılmaktadır. İsi-nefes, Mehdi-yi mev’ûd, mehdi-yi devr-i zaman şeklinde tamlamalarla adı zikredilmiştir.

Hağ senünle dīni ihyā itdi ey ‘İsī nefes

Mehdi-i mev’ûd(u) sensin çekmesün halk intizār

(K. 3/4)

2.4.5.3. Hz. Muhammed (sas)

İzzet Molla, Hz. Muhammed’i livâ-yı Muhammedî’nin altında ümmetine şefaet edişi ve ‘Levlâke levlâke lemâ halakt-ül-eflâke: Sen olmasaydın, sen olmasaydın yeri göğü yaratmazdım.’ Kutsi hadisi vasıtasıyla zikretmiştir.

Hemân dāmân-ı hâşre irmeden olduñ giribân-çäk

Yetiş oldı perişân ümmetüñ ey mażhar-ı levlāk

(Naat 2/1)

Divanda en çok zikredilen peygamberdir. Ayrıca gül-Hz. Muhammed münasebetine dair teşbihe, telmihlere dikkati çekmek için Karacızade İzzet Molla da bu durumu aşağıdaki beyitlerinde şu şekilde nakletmiştir:

Ḥalk-ı Muḥammedī ile ol verd-i bāğ-ı dīn

Dünyâyı kıldı ḥüsnüne müştâk gül gibi

(G. 10/2)

Eyleyüp teşrîf şevket ile emîrû'l-mü'minîn

Şineye gül-gonceveş aldı livâ-yı aḥzarı

(K. 5/30)

Yukarıdaki beyte ve Hz. Muhammed'in adının geçtiği diğer beyitlere de bakılacak olursa Karacızade İzzet Molla'nın, Kur'an, hadis ve bunlardan hareket eden siyer kitaplarının verdiği malumatla Hz. Muhammed'i zikrettiğini söyleyebiliriz.

Ayrıca kıyamet gününde Müslümanların, Peygamber Efendimizin Liva-yı Hamd sancağının altında toplanacağı ve Peygamber Efendimizin ümmetine şefaatçi olacağı konusuna da şu beyitlerle telmih yapılmıştır:

Nahl-i Tübâsı Livâ-yı Ḥazret-i Faḥr-i Resul

Ṭâq-ı cennetdir kıyâs itdim görünce minberi

(K. 5/34)

Şer' ine kıldı tevessül ol melâz-ı müslimîn

Mültecâ itdi livâ-yı Ḥazret-i Peygamberi

(K. 5/31)

2.4.5.4. Hz. Yakub

Yusuf Aleyhisselam'ın babasıdır. Yusuf Aleyhisselam'ın kaybolması üzerine döktüğü gözyaşları ve hüznü ile ele alınmıştır.

İrer encāma bir gün hicr-i pīrān ğam civānıdır

N'ola Ya'kūbdan olsa füzūn-ter-i şüyün-ıYūsuf

(G. 79/2)

Sirişk-i āl-i Ya'kūb eyledi perverde ruhsārın

Bağar mı hūn-ı eşkest-i zenāna gülşen-i Yūsuf

(G. 79/3)

'Yakub Aleyhisselam, oğlu Yusuf Peygamber'in hasreti ve üzüntüsü sebebiyle gam ve hüznün sembolüdür. Bu özelliği ile âşık için benzetme unsuru olur. Sevgili güzellik bakımından Yusuf Peygamber, rakib 'ihvân-ı hased' olarak vasıflandırılan Yusuf Peygamber'in kardeşleridir' (Sefercioğlu, 2001: 26).

2.4.5.5. Hz. Yusuf

Pīrāhen-i Yusuf şeklinde geçmektedir. Yusuf Aleyhisselam'ın kıssasına telmih yapılmıştır. Yusuf Aleyhisselam'ın gömleği iki türlü değerlendirilebilir. Birincisi, kardeşlerinin, Yusuf Aleyhisselam'ı kuyuya attıklarında, babalarını kandırmak için kana buladıkları gömlektir. İkincisi ise evinde yetişip büyüdüğü, vezirin karısı Züleyha'nın yırtmış olduğu gömlektir.

Küşāde olsa hani ğonçeveş pīrāhen-i Yūsuf

Görünmez surhı-ı gül-berg-i 'işmetden ten-i Yūsuf

(G. 79/1)

O cevher-pāreniñ yakūt ile vardır ħarīdārı

İden hūn-ı derūnun zīver-i pīrāmen-i Yūsuf

(G. 79/4)

Givāh-ı şıdğ olup dāmānı kırtardı girībānı

Dem-i kāzibden olmuşdı ħacel pīrāhen-i Yūsuf

(G. 79/6)

İzzet Molla, ikinci anlamda kullanmış olsa gerektir ki ismet kelimesiyle aynı beyitte zikredilmektedir. Evinde büyüdüğü vezirin de zikredildiğini müşahede etmekteyiz. Ayrıca Yusuf Aleyhisselam'ın, Züleyha'nın, Yusuf Aleyhisselam'a olan aşkı münasebetiyle ve bu aşka karşılık vermemesi sonucu zindana atılması ve zindanda çektiği sıkıntılar yönüyle de zikredildiği görülmektedir.

Neler çekdi neler enbâ-yı 'aşrından bu zindânda

'Azîzim reşk-i ihvân idi derd-i ehven-i Yûsuf

(G. 79/8)

Hâlâş itdi 'azîz-i Mısr elinden dâmen-i cânın

Züleyhâdan mı kôrkar 'işmet-i merd-efken-i Yûsuf

(G. 79/9)

Karacızade İzzet Molla, Hz. Yusuf adına bir de gazel kaleme almıştır. Yukarıdaki beyitler bu gazelden alıntıdır.

2.4.5.6. Hz. Yunus

Yunus Aleyhisselam kıssasına telmih yapılmıştır. Yunus Aleyhisselam'ı balığın yutması ve Yunus Aleyhisselam'ın balığın karnında Allah'a yalvarması sonucu kurtulması yönüyle ele alındığını görüyoruz.

Hudâ muhâfaza itsün de nerde eylerse

Cenâb-ı Yûnusuñ oldı sarâ-yı batn-ı niheng

(G. 81/8)

2.4.5.7. Hızır Aleyhisselam

İçenlere ölmezlik veren âb-ı hayatı içmiş bulunan ve kul sıkıldığı zaman imdadına yetişmekle meşhur olan peygamberdir. İzzet Molla da Hızır Aleyhisselam'ı, divanında bu yönüyle zikretmiştir. Hızır u İlyas şeklinde zikredilmiştir.

2.4.6. Dört Halife

2.4.6.1. Hz. Ebubekir

Adı Abdullah, künyesi Ebubekir, lakabı Atik ve Sıddiyk'dir. Babasının adı Osman Künyesi Ebu Kuhafe; annesinin ismi Ümmü'-Hayr Selma binti Sahr'dır. Hem ana hem de baba itibariyle Allah Resulü'nün dedelerinden Mürre de Peygamber Efendimiz'in doğumundan iki sene iki ay kadar sonra ve Mekke-i Mükerre'm'de dünyaya gelmiş bulunmaktadır (Sivasi, 2005: 35).

Yaradılış itibariyle temiz bir fitrata sahip bulunan Hz. Ebubekir; dürüst, doğru sözlü, seviye ve temiz bir seciyeye sahip, putlardan nefret eden bir kişiydi. Kendisi, Kureyş arasında sayılan, sevilen ve halkın itimadını kazanmış bir tüccardı. Peygamber Efendimiz'e Risalet geldiği zaman, erkekler arasında iman etmek üzere ilk koşan o oldu. Allah Resulü'nün ağzından tebliğ edilen İslami hakiketlerde şek ve tereddüte düşmeden tam bir teslimiyetle kabul etti. Peygamberlerden başka bütün insanların imanı bir tarafa konsa Hz. Ebubekir'in imanının hepsine tercih edilecek vaziyette olduğu Peygamber Efendimiz tarafından tescil ve tebcil edilmiştir. Bu sadakatle Mi'rac'ı tasdik ettiği zaman kendisine Sıddiyk rütbesi verildi (Sivasi, 2005: 35).

İslam âleminin ilk halîfesi ve Hz. Muhammed'in vefalı dostlarındanıdır. Hz. Ebubekir Aşere-i Mübeşşere'den birincisidir. Karacızade İzzet Molla Divanı'nda Hazreti Sıddîk şeklinde geçmektedir. Sadakati yönüyle ele alınmıştır.

Baş Ağa kim nâmdâş-ı Hazret-i Şıddîkdir

Böyle lâyıķ öyle şâha bende-i gayret-şî'âr

(K. 3/60)

2.4.6.2. Hz. Ali

Cenab-ı Ali'nin oğullarından izafetle künyesi; Ebü'l-Hasen, Ebü'l-Hüseyn ve Resul-i Ekrem tarafından verilen Ebü't Türeb'dir. Lakabı Esedullah el-Galib ve Hayder'dir. Yüzünü hiç puta dönmeden İslamiyeti kabul ettiği için Kerremallahü vecheh ünvanını almış; kaza-i İlahi'ye gösterdiği rızadan dolayı da el-Mürteza namı verilmiştir. Babasının adı, Abdi Menaf, künyesi Ebu Talib'dir. Annesinin adı Fatıma Binti Esed'dir. Kureyş Kabilesinin Beniye Haşim kolundan olup Fil Vakası'ndan 33

sene sonra ve Mekke’de dünyaya gelmiştir. Kendisine Ali ismi, Peygamber Efendimiz tarafından verilmiştir (Sivasi, 2005: 31).

Resul-i Ekrem 36 yaşında bulunurken Mekke-i Mükerrerme’de büyük bir kıtlık hüküm sürüyordu. Efendimiz, amcası Ebu Talib’in yükünü hafifletmek ve ona yardımda bulunmak amacıyla 4–5 yaşları arasında bulunan Hazreti Ali’yi yanına aldı. Böylece Hazreti Ali, Allah Resülü’nün himayesi altına girmiş ve onun terbiyesiyle büyümüştür (Sivasi, 2005: 31).

Hz. Ali, Zülfekâr şeklinde anılmaktadır ki Zülfekâr, Hz. Muhammed’in, Hz. Ali’ye armağan ettiği ucu çatallı kılıçtır. Hz. Ali, bu kılıcı kahramanca kullanmaktadır.

2.4.6.3. Hz. Ömer

Hz. Ömer, mü’minlerin annelerinden bulunan kızı Hz. Hafsa’ya nisbetle ve bizzat Allah Resülü tarafından Ebu Hafsa künyesiyle taltif olunmuştur. Lakabı el-Faruk’tur. Babasının adı, el-Hattab; annesinin ismi Hanteme Binti Haşim b. Müğire’dir (Sivasi, 2005: 21).

Kureyş Kabilesi’nden olup Hicret’ten 40 sene evvel Fil Vak’ası’ndan 13 sene sonra Mekke-i Mükerrerme’de dünyaya gelmiş bulunmaktadır. Çocukluğunda deve güderek günlerini geçiren Hazreti Ömer, gençliğinde babasından neseb öğrenmiş ve bir taraftan da Arap Dili ve Edebiyatı’yla uğraşmıştır. Ata binmede büyük kabiliyeti ve güreşte geniş bir şöhret ve muvaffakiyeti vardı. Ukaz Panayırında güreş müsabakalarına iştirak eder, şiir ve hitabet yarışmalarına katılırdı.

O tarihte parmakla gösterilecek kadar az olan okuryazar Mekkelilerden birisi de Hazreti Faruk idi. Günlük hayat mücadelesini ve aile efradının nafakalarını ticaretle idare ederken birçok memleketlere ticari seyahatlerde bulunmuş ve bu arada birçok kimselerle konuşmuş, onların ictimai hayatlarını yakından tetkik fırsatına kavuşmuştur (Sivasi, 2005: 21).

Hazreti Ömer’in yaşı yirmi yediye ulaştığı zaman, İslam Güneşi de Hira Dağı’ndan doğmuş bulunuyordu. Müşriklerin, Peygamber Efendimiz’i öldürmek için görevlendirdikleri Hz. Ömer, kardeşinin evinde dinlediği Kur’an-ı Kerim sayesinde

Müslüman olmuştur. İkinci halifedir. İbn-ül Ömer şeklinde zikredilmektedir. Karacızade İzzet Molla, Hz. Ömer'i, keremi yönüyle ele almıştır.

2.4.6.4. Hz. Osman

Babası, Affan b. El-As, annesinin adı Erva'dır. Büyük annesi Beyza Ümmü'l-Hakim, Peygamber Efendimiz'in halasıdır. Neseb itibariyle beşinci batındaki dedesi Abdi Menaf da Resulullah'ın nesebiyle birleşmektedir. Mensup bulunduğu aile, nüfuzlu ve seçkin güzide kimselerdi. Cennetle müjdelenen on kişiden biri olan Hz. Osman, mücessem bir hayâ örneğidir. Bütün savaflara icabet etmiştir.

Karacızade İzzet Molla, divanında Hz. Osman'ı zikretmemiştir.

2.5. TABİAT VE EŞYA

2.5.1. Kozmik Âlem

2.5.1.1. Gökyüzü

Çarh, felek, asuman, sema, sipihr, gerdûn şeklinde altı farklı isimle telaffuz edilmektedir. İzzet Molla divanında gökyüzü, büyüklüğü, heybeti anlatmak amacıyla kullanılmış bir teşbih unsurudur. Felek kelimesiyle beyitlerde kastedilen genellikle gökyüzüdür fakat bazı zamanlar talih, baht anlamlarında da kullanılmaktadır.

Âlemi meydan getiren varlıklar, ulvi ve sufli olmak üzere iki kısma ayrılırlar:

1. Felakü'l-Kamer (ay)
2. Felakü'l-Utarit (Merkür)
3. Felakü'z-Zühre (Venüs)
4. Felakü'ş-Şems (Güneş)
5. Felakü'l-Mirrih (Mars)
6. Felakü'l-Zuhal (Satürn)
7. Felakü'l-Müşteri (Jüpiter)
8. Felakü'l-Buruc (Burçlar)

9. Felakü'l-Atlas

Olmak üzere dokuz felektir. Toprak, su, hava ve ateş ise süfli varlıkları teşkil ederler. Toprak, merkezi noktayı meydana getirir ve ateş Felakü'l-Kamer'in iç yüzüne temas eder. Felakü'l-Atlas, diğer feleklerden ayrı olarak, doğudan batıya doğru, günlük, dairevi bir dönüşle hareket eder. Feleklerin hepsi şeffaf cisimlerdir; görünmezler ve her birinin hızlılık ve yavaşlık bakımından farklı, hususi hareketleri vardır. Yıldızlar ise parlak cisimlerdir. Filozoflara göre ulvi mücerret varlıklar, şeriat sahiplerine göre sema melekleridir. Süfli varlıkların da latif birer cismi, belirli merkezi, kararlı bir yeri, birer müdebbir ve idarecisi vardır (Fûzûlî, 1962: 17).

Öyle pestim kim bülendi-i felekden bî-ḥaber

Āsmāndır sâḥa-i fikrimde şaḥn-ı ḥākdān

(G. 84/5)

Nev civāndır felek ehl-i dile cevr itmekte

Şaḥın aldanma görüp ḳāmetini tîr gibi

(G. 87/11)

Mihr ü mehden şemseler yapsun felek çepkânına

Eylemek lâyıḳ mı efser böyle ḡāzî-tācdār

(K. 3/44)

Bu dokuz felekten ilk yedisine 'Seba-i seyyâre' adı verilir ve bu yedi felekte yedi gezegen yer alır. Sekizinci felekte sabit yıldızlar bulunur. Boş olduğu için 'Atlas' adı verilen dokuzuncu feleğe 'Arş, Arş-ı âlâ, Arş-ı İlâhi, Felek-i Eflak' denir. Dördüncü felekte yer alan Güneş sultandır. Ay ve feleğin veziri, Utarit kâtibi, Zühre çalgıcısı ve rakkasesi, Mirrih seraskeri, Müşteri kadısı ve Zuhâl hazinedârıdır. Sekizinci felekte yer alan yıldızlar, Hamelteri kadısı ve Zuhâl hazinedârıdır. Sekizinci felekte yer alan yıldızlar Hamel (Koç), Sevr (Boğa), Cevza (İkizler), Seretan (Yengeç), Esed (Arslan), Mizan (Terazi), Akrep, Kavs (Yay), Cedi (Oğlak), Sünbüle (Başak), Delvi (Kova) ve Hut (Balık) olmak üzere on iki burcu meydana getirirler. Gezegen ve burçların insanların hayatında ve talihlerinde etkili olduğuna inanılır (İpekten, 1973:159).

2.5.1.2. Ay ve Yıldızlar

İzzet Molla, ay ve yıldız kavramlarını, genellikle birlikte tamlama şeklinde ya da aynı beyitte zikretmektedir. Ayın ve yıldızların mevki olarak çok yukarıda olması ve gece oluşturdukları güzellik açısından benzetme yoluyla kullanımını sıklıkla söz konusudur. ‘Mâh-ı burc-ı saltanat’ tamlaması ele alındığında, II. Mahmut’un saltanatının büyüklüğüne bir övgü söz konusudur. ‘Asker-i encüm-şümar’ tamlaması ise Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye askerinin çokluğunu, tertip ve düzenini aktarmak amacıyla kullanılmış bir tamlamadır. Mâh kelimesi ise güzellik kavramını anlatmak amacıyla kullanılmıştır.

Birinci felekte yer alan ay, şairin ilgi duyduğu ve değişik şekillerde kullandığı unsurlardandır. Gece görülmesi, zaman içinde değişik şekillerde bulunması, ışıklı oluşu ve ışığını güneşten alması, hareket etmesi bu ilginin başlıca sebepleri arasında yer alır. Işık kaynağı olması bakımından, insanlar için geceyi aydınlatan bir unsur olarak büyük önem taşır (Sefercioğlu, 2001: 377).

Merih Yıldızı (Seyf-i Mirrîhi): Behrâm yıldızıyla aynı anlamda kullanılmıştır. Kışver-i Behrâm şeklinde kullanılmaktadır. Gökyüzünün beşinci katında bulunduğu varsayılan bir yıldızdır. Dünyadan sonra Güneş’e en yakın olan yıldızdır. Pâdişah II Mahmut’un, Behrâm Yıldızı’nın memleketini talan edebilecek güçte olduğunu belirtmek için mübalağa amacıyla kullanılmıştır. Bu durum beyitte şu şekilde zikredilmektedir.

Seyf-i Merrihi virürdi hâme-i bercîs ile

Kâtibü’s-serrin göreydi âsmân tevsen-süvâr

(K. 3/61)

Püştü atdıqça atardı beñzi çerh-i pençemiñ

Kışver-i behrâmı târâc eylese ol şeh ne var

(K. 3/65)

Pervin: Ülker Yıldızı ya da Süreyya Yıldızı olarak da geçmektedir. Süreyya, altı veya yedi yıldızdan meydana gelen yıldızlar, iki sıra meydana getirirler ve aya yakın bir yerde bulunurlar.

Māh-ı pervān gibi itsün felek-i şevketde

Şāh-ı ‘aşrı vüzerāsı ile pāyende Hūdā

(G. 19/11)

Zühre Yıldızı (Venüs): Zühre, yer küreden daha küçük ve güneşe daha yakın bir gezegendir. ‘Nahid-i çarh’da denir (Sefercioğlu, 2001: 367).

Müşteri (Jüpiter): ‘Müşteri gezegenlerin en büyüğüdür. Çıplak gözle görülebilen tek gezegendir. Bu özelliği ve parlaklığı sebebiyle beyitlerde övülenin yüzü; bulunduğu yüksek mekân ve makam olarak düşünülür’. Müşteri Yıldızı, Hame-i Berciş olarak da teleffuz edilmektedir. (Sefercioğlu, 2001: 367).

Zühre ve Müşteri yıldızları aşağıdaki beyitte şu şekilde zikredilmiştir:

Zühre itsün tevsen-i gülgüne zülfün kıtās

Müşteriye ‘arz-ı kālā ile kılsun iğtirār

(K. 3/53)

2.5.1.3. Güneş

Dördüncü felekte yer alan ve sultan olarak vasıflandırılan güneş, üzerinde en çok durulan unsurlardan biridir. Işık ve ısı kaynağı oluşu, hareket etmesi, şekli, zaman içerisinde görünüşü ve kayboluşu, ay, gölge ve zerre ile olan yakın ilgisi, nebatlar ve insanlar için taşıdığı hayati önem, ona duyulan ilginin başlıca sebepleri arasında yer alır (Sefercioğlu, 2001: 369).

Bu özellikleri sebebiyle sevgili ve sevgilinin yüzü için çokça kullanılan bir benzetilen olarak karşımıza çıkar. Benzerlik şekil, parlaklık, renk ve yakıcılık gibi özellikler sebebiyle kurulur. Sevgili ve övüleni yüceltme arzusu taşıyan bu tasavvurlarda ışığını güneşten alan ay da bir mukayese unsuru olarak beyitlerde yer alır. Güneşin, insanlara verdiği mutluluk ile sevgiliyi gören aşığın duyguları arasında kurulan ilgi de bu tasavvura sebep olan önemli hususlardandır (Sefercioğlu, 2001: 369).

Pertev-i zāhir ü bāındır o şāh

Gice gündüz toğa çün mihr ile māh

(G. 36/24)

Felekler birbirine çeşm-i hayret mihr ü meh ' aynñ

Cihān bir renge kim girdi cihānlıkdan cihān nevmīd

(G. 67/2)

Naşīhat al varak-ı huşk-ı mihr ü māhından

Bu köhne bāğda ümīd-i berg ü bār ' abeş

(G. 57/2)

Mihr-i âlem-ara, Mihr-i draşan, hurşid cihan-tab, mihr-veş yüz, mihr-i burc-ı azamet, mihr-i rahşân, mihr-i şevket, mihr-i ümmīd gibi tamlamalarla güneş farklı farklı teşbih unsurları oluşturmuştur.

Maṭla' -ı mihr-i ümīd olsa girībān taleb

Eylemem sīne-i faqrı yine ' uryān taleb

(G. 50/1)

Bulunur kāmīl olan terbiyet-i nākışda

Küre-i arza değil mihr-i dıraşşān muḥtāc

(G. 58/8)

Âfitâb, mihr, hurşid şeklinde üç farklı isimle kullanılmıştır. İzzet Molla, Güneş'i kalp aydınlığını ve kalp temizliğini anlatmak için de kullanmıştır. Kalplerin, Allah'ın zikriyle güneş gibi olacağı belirtilmiştir.

Ḳalbini hūrşid iden envār-ı zikru 'llāh ile

Cephe-i pīr-i felek rif' atden eyler iḳtibās

(G. 71/7)

2.5.2. Zaman

2.5.2.1. Bahar

‘Bahar, güzelliği ile dört mevsimin içinde seçkin olanıdır. Erbain ve hamsinin hitamından (Karakıştan) sonra gelir.’ Bu sebeple olduğundan daha da güzel gözükmeğtedir. reşk sabah-ı nevbahar şeklinde kullanılmaktadır. Baharın ilk günlerindeki sabah vakti hafifçe serin, çok hoş bir andır. Bu tamlama da padişahın, askerlerinin içinden geçiş anı da o vakitteki kadar hoş gürülmektedir (Çavuşoğlu, 2001: 265).

Cāme-i zerrīn ile ol ğonçe-i hūrşīd-i fer

Öyle vaķtin eyledi reşk-i řabāh-ı nev-bahar

(K. 3/23)

Bahar mevsimi, nevrız adı da verilen 21 Mart tarihinde, güneşin hamel burcuna gelmesiyle başlar. Bu tarihte gece ile gündüz, zaman bakımından birbirine eşittir.

Bahar, sıkıntı ve zoruklarla dolu bir mevsim olan kışın arkasından gelmesi sebebiyle insanlarda değişik duygulara ve davranışlara sebep olur. Bunda, baharla birlikte tabiatta meydana gelen değişikliklerin rolü büyüktür. Havaların ısınmaya başlamasıyla karlar erimeye, yağmurlar çoğalmaya başlar. Nevruz sultanı olarak vasıflandırılan güneş, ebr-i nisani olarak adlandırılan ve sık sık görülen yağmur bulutlarının arasından görünür ve kaybolur (Sefercioğlu, 2001: 386).

Gonca gül ve bülbül, bahar mevsiminin sembolüdür.

Mīve-i turfanda-i fetħiñ kıızıl elma ola

Hūn-ı řimşiriñle açdı bāğ-ı nuşret nev-bahār

(K. 3/31)

Cāme-i zerrīn ile ol ğonçe-i hūrşīd-i fer

Öyle vaķtin eyledi reşk-i řabāh-ı nev-bahar

(K. 3/23)

2.5.2.2. Yaz

İzzet Molla, divanında yaz mevsimini sıcakların çok olması ve suların bu mevsimde azalması yönüyle ele almıştır. Yaz mevsimi, sadece bir beyitte zikredilmiştir.

Bu seddi çerç-i baruthāneyi tedvīr için yaptı

Dinürdi yaz gününde kendini āb-ı revān çekdi

(G. 26/12)

2.5.2.3. Sonbahar

Sonbahar, bahar ile tezat teşkil eden bir mevsimdir. Bahar mevsimindeki canlılık, insana huzur ve mutluluk veren güzellikler, yerini sararmış yapraklara, serin havaya ve hüzne bırakır. Bitkilerin, yavaş yavaş bir çeşit ölüme yaklaştıkları hissedilir. Sert esen rüzgârlar, sararan yaprakları sürükler. Neşe ve eğlencenin şenlendirdiği gezinti yerleri, sessizliğe ve yalnızlığa gömülür. Bu özellikleri sebebiyle sonbahar, ihtiyarlık ve âşık için sıkıntıya benzetilir. Nebatların sararmasına ve sert rüzgârlarla sallanmasına sebep olduğu için sıtma hastalığına benzetilir.

Güzelliğin sona ermesi, ihtiyarlığın işaretidir. Baharın, gençlik oluşuna karşılık ihtiyarlık, güzelliğin ve gençliğin kaybolduğu sonbahardır. Ancak, her hazanın bir baharı olduğu halde, güzellik hazasının baharı olmaz. Güzelliği kaybolan sevgilinin aşığına vuslatını sunması, sonbaharda görülen itibarsız bir rüyaya benzer (Sefercioğlu, 2001: 389).

Karacızade İzzet Molla, sonbahar mevsimini, hazan şeklinde ifade etmektedir. Bu mevsimi, ümitsiz kelimesiyle nitelendirmektedir. Sonbahar mevsimini, kış mevsimiyle aynı anlamları ifade etmek için, ümitsizlik ve mutsuzluğu anlatmak amacıyla kullanmıştır. Bu durum, aşağıdaki beyitte şu şekilde ifade edilmektedir:

Bu vaqt-i nā-ümīde gelenden gülsitān nevmīd

Şitā me'yūs-ı şayfindan bahārından hāzān nevmīd

(G. 67/1)

2.5.2.4. Kış

Karacızade İzzet Molla kış mevsimini, şitâ, zemistan, berf sözcükleriyle ifade etmektedir. Karacızade, kış mevsimini de yukarıda zikrettiğimiz şekilde, sonbahar mevsimiyle aynı manalara gelecek şekilde, ümitsizliği ve mutsuzluğu anlatmak amacıyla kullanmıştır.

Mūy-ı sefīd oldı berf sen yine kı̄l fikr-i ruḥ

Faşl-ı zemistānda seyr-i gülistān ğalaṭ

(G. 75/11)

2.5.3. Su, Toprak, Hava, Ateş

Ateş, âteş-i firkât, ayrılık ateşi şeklinde kullanılmaktadır. Ayrılık, korlu bir ateş gibi insanın gönlünü yakmakta, ona acı vermektedir. Bu durum da ateş kelimesiyle anlatılmaktadır.

Ateş ve su, birbirine zıt iki unsur olarak ele alınmıştır. Su, ateşi söndürmektedir; fakat ateşin çok şiddetli olması durumunda da sudaki oksijen nedeniyle ateş de suyu yakabilmektedir. Aşağıdaki beyitte bu durum şöyle zikredilmiştir:

Âteş ü âb olsa ger birbirin üftâ ider

Dīde-i giryān tehī sine-i sūzān ğalaṭ

(G. 75/3)

2.5.4. Nebatlar

Bostâniyân, sebze bahçesi anlamında kullanılmıştır. Olumlu ve istenilen durumların anlatımında kullanıldığını görüyoruz. İncir ağacı ise olumsuz özelliklerin aktarılmasında etkilidir. Ocağına incir ağacı dikmek deyiminden de yola çıkacak olursak incir, kolay kolay kurumayan ve kökleri çok kuvvetli olan bir ağaçtır. Bir evin yakınına dikildiğinde temellerini çürütme durumu sözkonusudur. Bu sebeple istenmeyen durumların aktarımında kullanılmaktadır. İzzet Molla, bu iki unsuru bir beyitinde şu şekilde kullanmıştır:

Yazup bōstāniyān dikdi ocağ-ı düşmene incir

Çılınca āb-ı tîği dūdmān-ı fitneyi imhā

(G. 29/2)

Gül, kırmızılığı yönüyle kullanılmıştır. Gül gibi ağız şeklinde bir benzetme yapılmıştır. Ayrıca güzelliği yönüyle de ahlak güzelliğini övmek amacıyla da kullanılmıştır. İzzet Molla, gül gibi redifli bir de gazel yazmıştır. Bu gazel, II. Mahmut'a övgü amacıyla yazılmış bir gazeldir.

Gülfidanının, güllerini döktükten sonra tekrar tazelenmesi ve eski halinden daha güzel bir hale gelmesi, benzetme unsuru olmuştur. Osmanlı Devleti'nin, II. Mahmut'a kadar yıpranmış olan birçok kurumunun, yapılan ıslahatlarla eski halinden daha güzel bir hale dönüşmesi şu şekilde anlatılmıştır:

Gül gibi tazelenüp devlet-i Āl-i 'Osmān

Buldı bu gülşen-i köhne yeñiden neş vü nemā

(G. 19/2)

Gül goncası ise gonce-i hurşid-fer şeklinde kullanılmaktadır. Güneşin yeni doğmaya başladığı an, bu şekilde tasvir edilmiştir.

2.5.5. Hayvanlar

1) **Hayder (Arslan):** Şîrâne-i hayder, şîr-i jıyan şekillerinde geçmektedir. Kahramanlık ve güçlü olma yönüyle benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

2) **Kartal (Nesr-i tâ'ir):** Keskin bir görüşe sahiptir ve kuşların içinde en güçlü ve yırtıcı olanıdır. Fakat İzzet Molla, bu özellikleri ön plana çıkarmamıştır.

3) **Küheylan ve düldül:** İkisi de birlikte kullanılmıştır. Küheylan, gücü ve üstünlükleri anlatmak için düldül ise eksik yönleri anlatmak için benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

4) **Hezâran (Bülbüller):** Gülle birlikte zikredilmektedir. Gül ile bülbül, aşkı yönüyle ele alınmıştır.

2.5.6. Tarihler

1.

Dāver-i devrān yapırdı muvaqqathānemi

Mülki ihyā itmeniñ ol şāh buldı sâ' atin 1242–1826

(K. 7/21)

Nisan 1826'da Tophane'de, padişah II. Mahmut'unda katıldığı dini bir törenle yapımı tamamlanan Nusretiye Camii'nin, ibadete açılmasına tarih düşürülmüştür.

2.

Eyledim eşrāb-ı 'İzzet şafvet-endişemi

İki târihimle āb-ı şāf Hān Maḥmūddan

Mā'-i luṭf-ı şāh-ı 'ālem kıldı ihyā meyyiti

Aç gel el 'ayn-ı beḳā elṭāf-ı Hān Maḥmūddan 1242–1826

(G. 8/5–6)

3.

Cevher-i 'ilmiñ açıldı kânı bu târihde

Dersi gel al mekteb-i 'irfān-ı Hān Maḥmūddan 1242–1826

(G. 9/6)

II. Mahmut, süvari üniformalı Enderun gençleriyle Davutpaşa'da, Atmeydanı'nda, Silahtarağa'da, Levent'te askeri eğitim yapmıştır. Bu eğitim üzerine düşürülmüş tarihtir.

4.

Târihini gülāb ile 'İzzet ider raḳam

Gülhāne tarḫı oldı behīn-ṭāḳ gül gibi 1242–1826

(G. 10/10)

Gülhane meydanına bir kemer yapılmıştır ve bu kemer de güllerle süslenmiştir. Bu kemer için tarih düşürülmüştür.

5.

Nihāl-i hāme-i ‘İzzet küşād itdi bu târihi

Açıldı hem-çü gel Gülhâne Meydânında ‘ālî-tâk 1242–1826

(G. 11/10)

Yukarıda zikretmiş olduğumuz Gülhane Meydanı’ndaki kemer için tarih düşürülmüştür.

6.

Ġonçeveş târih-i ‘İzzet oldu şeb-nemdâr-ı feyz

Kaşrın ihyâ eyledi Gülhâneniñ şâh-ı cihân 1242-1826

(K. 12/13)

Yukarıda zikretmiş olduğumuz kemer, Gülhane’deki saray girişine yapılmıştır. Bu kemerle, saray ihya olmuş daha da güzelleşmiştir.

7.

‘İzzet kulu târihini kıldı taħrîr

Kaşr-ı nev-i Gülhâne yapıldı bâlâ 1242–1826

(G. 13/10)

Gülhane’ye yeni ve büyük bir saray yapılmıştır. Bu saray için tarih düşürülmüştür.

8.

Ġaqqâ ki rüşen oldu bir başka gülşen oldu

‘İzzet ererken oldu târihi bâğ-ı maşşūd 1242–1826

(G. 14/5)

II. Mahmut, bizzat askerine talim yaptırmıştır, memleketin asayişini sağlamıştır, askeri alanda sayım yaptırarak askeri alanda yapılan gereksiz harcamaları engellemiştir ve askerleri için birçok yerde kışla yaptırmıştır. Bütün bu yapılanlar aynı tarihe tekabül etmektedir ki bu yapılanlar için tarih düşürülmüştür.

9.

Cevherle kıl-k-i üstād tārīḥin itdi ta' dād

Rāmīde kıldı ĩcād nev kışla Ḥān Maḥmūd 1242–1826

(G. 15/5)

Atıcı askerler için yeni bir kışla yapılmıştır. Bu kışla için tarih düşürülmüştür.

10.

Eski dārın buldı bu tārīḥde ' İzzet-i cünūd

Üsküdarı eyledi iḥyā bu meştā-yı cesīm 1242–1826

(G. 16/10)

11.

Bendesi ' İzzet didi tārīḥ-i cevher-dārını

Eyledi Maḥmūd Ḥān nev kışla iḥyā cündine 1242–1826

(G. 17/10)

Selimiye Kışlası'nın yapılış tarihi belirtilmiştir. Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra yapılan bir kışladır.

12.

İtse tārīḥe n'ola ḳalb-i ' asker imdād

Ḳışlayı yaptı süvārīlere Sulṭān Maḥmūd 1242–1826

(G. 17/8)

Süvariler için yeni bir kışla daha yapılmıştır. Bu kışla için tarih düşürülmüştür.

13.

Süleymān-ı zamān itdi maḳarr-ı āşafı ābād

Sarā-yı şadr-ı ' ālī oldı bāb-ı devlet ü iclāl 1242–1826

(G. 18/8)

Saray için düşürülmüş bir tarihtir.

14.

‘İzzetâ uydu der-i fetḥa medeng-i târiḥ

Yed-i nuṣretle küṣâd ide bu bâbı Mevlâ 1242–1826

(G. 19/12)

15.

Târiḥ-i cevher-i nîm tamgâ-yı imtiḥândır

Oldu tüfenkhâne nev resm ile mücedded 1242–1826

(G. 29/9)

II. Mahmut’un resmi dairelere kendi resmini astırması ve bunu zorunlu kılması olayına tarih düşürülmüştür.

16.

Behîn-ṭarz oldı iplikhâne nev merbûṭ tersâne

Çekildi riṣte-i nuṣret kenâr-ı sūy-ı deryâya 1242–1826

(G. 21/6)

Osmanlı Devleti’nin, Avrupa’daki müttefik donanmasının Navarin’deki Osmanlı ve Mısır donanmalarını yakması sonucu Osmanlı Devleti, deniz donanmasından mahrum kalmıştır. II. Mahmut da İplikhane’de tersane açmıştır.

17.

Edirne şehrine icâd kıldı kışla şeh Maḥmūd

Mu‘ allim cündine her yerde iḥsân itdi şâhen-şâh 1242–1826

(G. 22/6)

II. Mahmut, Edirne şehrine bir kışla yaptırmıştır. Bu kışla için tarih düşürülmüştür.

18.

Şanki ṭâḳ-ı çerḥa yazdım ‘İzzetâ târiḥimi

Qıldı Ḥân Mâḥmūd-ı ‘adlî ḳulle-i vâlâ binâ 1244–1828

(G. 23/10)

Büyük bir kemer yapılmıştır. Bu kemer için tarih düşürülmüştür.

19.

‘İzzetâ ‘asker-i manşûra yazıldı târîh

Ceyş-i İzmire bu nev kışla olundu bünyād 1242–1826

(G. 24/10)

İzmir’de bulunan askerler için İzmir’e kışla yapılmıştır. Bu kışla için tarih düşürülmüştür.

20.

Girerse araya ‘İzzet girer târîh-i şîrînim

Şu şızmaz gibi mâbeyni bu bendîñ âb-ı kevşerle 1242–1826

(G. 25/16)

Şairin kendi şiirini övdüğü tarihlerden birisidir ki muhtemelen gazeli kaleme aldığı tarihtir.

21.

Sa‘y idüp ‘İzzet didi târîhîni

Oldı zezem çeşme-i Maḥmūd Ḥān 1244–1828

(G. 27/5)

II. Mahmut tarafından yaptırılmış olan bir çeşme için düşürülmüş tarihtir.

22.

Merkez-i kilk-i beyān nokṭa-i târîhimdir

Döndü gerdün mişālî yedi çerḥ-i devvār 1244–1828

(G. 28/10)

23.

Qılındı leşker-i manşûra meşṭā-yı cedîd iḥyā

Gül-i zîbāveş oldı kışla-i bōstāniyān bālā 1243–1827

(G. 29/10)

Yeni bir kışla yapılmıştır. Bu kışla için tarih düşürülmüştür.

24.

Şāh-ı cihān sūr eyledi tārīḥe me'mūr eyledi

İklīmi pūr nūr eyledi şehzādemiz ' Abdü'l-ḥamīd 1242–1826

(G. 31/4)

II. Mahmut'tan önceki iki padişahın, (III. Selim ve IV. Mustafa) varis bırakmadan ölmeleri, II. Mahmut'u ilk erkek çocuğu oluncaya kadar Osmanlı hanedanının tek erkek bireyi olmak gibi tehlikeli bir konumda tutmuştur. Bu nedenle erkek çocuklarının doğması özellikle istenmiştir. Bunun için de Şehzade Abdülhamit'in doğumuna tarih düşürülmüştür.

25.

Āvīze olsun mehdine tārīḥ-i ' İzzet dūr gibi

Maḥmūd Ḥāna itdi Ḥaḫ a' ḫā yine ' Abdü'l-ḥamīd 1242–1826

(Kıt'a 32/2)

II. Mahmut'un iki tane erkek çocuğunun adı da Abdülhamit'tir. Yukarıdaki tarihte adı geçen şehzade Abdülhamit ölmüştür. Daha sonraki bir çocuğuna daha Abdülhamit adı verilmiştir. Bu şehzadenin doğumu için tarih düşürülmüştür.

26.

Yazıldı medd-i mātemle bu tārīḥ

Cihāndan intikāl itdi Emīn Beḡ 1244–1828

(G. 34/10)

Emin Bey'in, doğumu ve tahsili hakkında bilgi yoktur. Müneccim Hüseyin Efendi ile birlikte hacca gitmiştir (1807). Müneccimbaşı Sadullah Efendi'nin vefatından sonra, Celalettin Paşa vasıtasıyla müneccim-i sani yapılmak istendiyse de kabul edilmemiştir. 19. asrın önemli müneccimlerinden olan Emin Bey'in, bostancıbaşı defterlerine göre Rumelihisarı civarındaki yalısı dönemin önemli yalılarında birisidir. Emin Bey'in herhangi bir eseri tesbit edilememiştir (Aydüz, 1993: 36) .

Emin Bey'in vefatına tarih düşürülmüştür.

27.

Didi ‘İzzet pederleri târih

Oldı sünnet Fu’adım ile Reşād 1242–1826

(Kıt’a 35/2)

Bir sünnet düğününe tarih düşürülmüştür. Bu sünnet düğününde şairin kendi oğlu da sünnet olmuştur. Kuvvetle muhtemeldir ki oğlunun adı Fuad’dır. Fuadım şeklinde zikredilmesinden bu sonuca varılmıştır.

28.

Gün gibi parladı ‘İzzet târih

Buldu pertevli re’is-i devrân 1242–1826

(G. 42/11)

29.

‘İzzet ol demde dimişdim rıhleti târihini

Muştafa Paşa şehiden eyledi ‘adni maḳām 1223–1808

(G. 44/9)

Vezirler bölümünde detaylı olarak açıkladığımız Alemdar Mustafa Paşa’nın, şehit edilmesine düşürülmüş bir tarihtir.

30.

Delîlim Hızr-ı tevfiḳ oldı ‘İzzet sū-yı târihe

Bu Seddi āba İskender gibi Maḳmūd Hân çekdi 1242–1826

(K. 26/17)

Bir su seddi yapılmıştır. Bu set için tarih düşürülmüştür. Seddi II. Mahmut yaptırmıştır. Set, İskender’in seddine benzetilmiştir.

31.

Kevkeb-i iḳbāli ‘İzzet nokṭadır târihime

Sāye-i şāhānedir aldı riyāt-ı pertevin 1242–1826

(Kıt’a 43/2)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARACIZADE İZZET MOLLA DİVANI'NIN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

[1b]

Nu'üt-1 Risâlet ü Âl-i Nebî

Bismi 'llâhi 'r-raḥmâni 'r-raḥîm

1

Ḳıṭ' a Der-Vaşf-1 Ḥazret-i Naḳşîbend

[Mef' ulü Fâ' ilätü Mefâ' ilü Fâ' ilün]

- 1 Rûḥu fedâke ey gül-i gülzâr-1 Naḳş-bend
Oldum hezâr-cânım ile zâr-1 Naḳş-bend
- 2 Evvelki oldı ' ârif-i Rûmuñ ' avârifî
Dîvân-1 digirim ola âşâr-1 Naḳş-bend

2

Na' t-1 Şerîf

[Mef' ulü Mefâ' ilün Mef' ulü Mefâ' ilün]

- 1 Hemân dâmân-1 ḥâşre irmeden olduñ girîbân-çâk
Yetiş oldı perişân ümmetüñ ey maḫzar-1 levlâk

3

Ḳaşâ'id-i Berâ-yı Şehenşâh-1 ' Âlem

[Fâ' ilätün Fâ' ilätün Fâ' ilätün Fâ' ilün]

- 1 Âferîñ ey ḥusrev-i Ḥaydar muşâf-1 rûzgâr
Eylesün zâtuñla ecdâd-1 ' izâmuñ iftiḫâr

- 2 Hâk senüñle ‘âkıbet Maḥmūd kıldı devleti
Maḥv olurdu şevket-i İslâmiyân encâm-ı kâr
- [2a]
- 3 Hâk senüñle eyledi te‘yîd-i mülk ü milleti
Çâre yokdu olsa yüz biñ şâh-vâr-ı iktidâr
- 4 Hâk senüñle dîni ihyâ itdi ey ‘İsî nefes
Mehdi-i mev‘ûd(u) sensin çekmesün ḥalk intizâr
- 5 Ba‘dazîñ ey âftâb-ı maşrıq-ı dünyâ vü dîn
Pertev-i eyyâm-ı ‘adlinden bula mihr iştiḥâr
- 6 Kabza-i teşḥîre alduñ ‘âlemi ‘anber gibi
Kıldı destenbū yediñde çerḥi ḥük-m-i Girdgâr
- 7 Sürmedi bu devleti biñ yıl sürenler salṭanat
Görmedi bu şevketi bir şehr-i yâr-ı baḥtiyâr
- 8 Sikke kıazduñ seng-i mihre eyleyüp ibkâ-yı tām
Virmedi bu nām-ı kem-nām oldu niçe nāmdâr
- 9 Baḫmaz olmuşduñ şeb-i meh-tâbda gökden yaña
Zan iderdüñ kim kıazâ aşmış nişanlı bir fenâr

- 10 Hüsrevâ bilmem degil de bu kerâmet yandır
Bir ocağı nîm sâ' at içre kılduñ hâksâr
- 11 Kendini ejder kıyâs eylerken erbâb-ı fiten
Alınup şatıldı biñ altuna bir sürâh-ı mâr
- 12 Görmeduñ düşmenden anlardan görülmüş rahneyi
Eşdikâ a' dâ-yı devletden ider olmuşdu 'âr
- 13 Mâh-ı burc-ı salţanat dinmek saña şâyestedir
Eyleduñ tertîb-i şaff-ı ' asker encüm-i şümâr
- 14 Eylediler gerçi tertîb-i cünüd evvel düvel
Devlet-i İslâmı te' hîr itdi bir kaç tâbekâr
- 15 Sen hemân yalvar habîbu 'llâha rabt-ı kalb ile
Az zamânda ' askerüñ eyler ' adüdan ihdisâr
- 16 Mâh-ı edyân-ı digerden selb-i envâr eyledi
Gerçi oldı soñradan mihr-i risâlet tâbdâr
- 17 İbtidâ milk-i ' Arab' da itdirüp ta' lîm-i cenk
Eyledi andan mücedded olduñ Hâk aşikâr
- 18 Râhat eyler diñleyen emr-i hümâyünuñ seniñ
İştîlâh-ı ' askerüñ a' dâya olsun güşvâr

19 Bir yarım şolla bütün sağ olsa da düşmanlaruñ
Çarpılup itmez yem̄inin fark idüp derk-i yesār

20 Alsa şehbāz-ı tūfengin leşkerüñ kol üstüne
Şayd olur küncişüñ cān-ı düşmenān āvāre vār

21 Kim tūrursa tođrı eyvānuñda cān u baş ile
Āh̄ir olmaz şaf-ı dīvān-ı Hudāda şermsār

[2b]

22 Hāzır olsun düşmen-i dīn vaqtine şimden gerü
Nevbet-i İslāmda çalındı tabl-ı ihzīsār

23 Ger nişān alsa havāya ‘ askerüñ ta‘līm için
Nesr-i t̄ā’ir şaşırup kuşhāneñe eyler firār

24 Şaklayup düşmen tūfengin ser-fürü itsün saña
Yüz biñi bir āteş ile olmadan dūzaḡ qarār

25 Bir iki üç keredir tefhīm olundu rıfḡ ile
Yeniçeri h̄ā’ inleri inkāra kıldı ibtidār

26 H̄amdü‘ lillāh oldu қаṭ‘ -ı dāyir-i қavm-i zulūm
Ba‘zı қalmış var ise seyr eyleyüp bi’l-ıztırār

- 27 Tâb-ı baḥşa cânları yansun ocaḳları gibi
Ol ŧerârîñ âteŧinden dūzaḫ olsun bir ŧerâr
- 28 Mihr-i zâtuñ maḥla‘-ı digerde tavŧîf eyliyem
Çünki vaŧfuñdur baña ancaḫ medâr-ı iftiḫâr
- 29 Bâreka ‘İllâh ey Ḥüdâvend-i Ferîdün-iḳtidâr
Gelmedi zâtuñ gibi ŧaḫib-ḳırân-ı kâr-zâr
- 30 Leŧker-i maḫŧuŧuñu gördüm geçen Gülhâne’de
Bâḡ-ı dîn içre didim açmıŧ yeñi bir lâle-zâr
- 31 Mîve-i turfanda-i fetḫiñ ḳızıl elma ola
Ḥün-ı ŧimŧiriñle açdı bâḡ-ı nuŧret nev-baḫâr
- 32 Penbeler giymiŧ nihâl-i gül gibi ba‘ zısı al
Serv-i bâḡ-ı nuŧret itsün her birin Perverdigâr
- 33 Seyr idiñ kim her biri bir Rüstem-i destân olur
Ḥâzret-i ŧaḫib-ḳırân itdikçe luḫf-ı i‘ tibâr
- 34 Her birin bir mülke sulḫân itmegi va‘ d eylesün
‘Avn-ı Ḥaḫ ile o ŧâh-ı tâc-baḫŧ-ı kâmkâr
- 35 Oldular ŧaf-beste-i ta‘ lîm-i mânend-i süruŧ
Bâḡ-ı tekbîr ile ḫoldı ŧâha-i gerdün medâr

- 36 Onbaşılar toplanup kıldı du^ç ā-yı devletin
^ç Aşr-ı ma^ç şārın bu şānıñ görmedi bir şehriyār
- 37 Araya toplar koyup topçu ağalar kulları
^ç Asker oldı burc-ı bārūs ile gūyā bir hişār
- 38 Düşmene her bir şerārın Haq ide dāğ-ı derūn
İtdiler Gülhāne Meydānında āteşler nişār
- [3a]**
- 39 Dūd-ı barut-ı siyāhı seyr iden ol bāğda
Āh-ı ^ç āşık zan ider beher hayāl-i rūy-ı yār
- 40 Gül gibi ağız otun açdıqça her şāh-ı tüfenk
Şebnem-i eşki nişār itdim görüp bī-ihtiyār
- 41 Vāle vū hayrān idim cünd-i kevākib seyrine
Didiler kim mihr-ı burc-ı şevket oldı āşikār
- 42 Leşker içre geçdi insān şūretinde bir melek
Eylemiş tebdīl-i heyet sāye-i Perverdigār
- 43 Cāme-i zerrīn ile ol gonçe-i hūrşīd-i fer
Öyle vaqtin eyledi reşk-i şabāh-ı nev-bahar

- 44 Mihr ü mehden şemseler yapsun felek çepkânına
Eylemek lâyıķ mı efser böyle ğâzî-tâcdâr
- 45 Rağbetin bilseydi a' dâ başına şal şarmaĝa
Destgâh-ı Hindi itmezdi muķaddem târ-mâr
- 46 Raĝş olup bād-ı şabâ geldi Süleymânlar gibi
Remhîni almış ele şâhib-ķırân-ı Cem-vaķâr
- 47 Tevsen-i gülgün ile Gülhâne'yi teşrifden
Nükteler ķıldı beyân bu bendeye ol ĥurdekâr
- 48 Ĥaddimi bildirdi şâ' irlikde tab' -ı şevketi
Ma' nevî mazmûn tay itmek degil mi âşikâr
- 49 Pây-müzd itmiş felek gencine-i bād-âveri
Biz kıyâs itdik ki sümme raĝşı ķaldırdı ĝubâr
- 50 Mâha dâĝ-ı digeç açdı ĝurre-i seyfin çeküp
Nîzesi tûĝ-ı şu' â' -ı mihri itdi zü'l-fiķâr
- 51 Ķandırır a' dâyı ĥâne mevc urup tûfân-ı ĥûn
Teşne ķoymaz düşmenin dâĥî o seyfi-âbdâr
- 52 Raĝşına ķalâyi olsun ' aķlı var ise felek
Devlet-i zıll-ı Ĥudâda kesb ider naķş u nigâr

- 53 Zühre itsün tevsen-i gülgüne zülfün kıtās
Müşteriye ‘arz-ı kālā ile kılsun iğtirār
- 54 Ğurreye nisbet ider herkes rikāb-ı Hüsrevi
Ebrū-yı ħūrāye ben teşbīh idersem vechi var
- 55 Sāye-i tiğindedir zirā ki cennet ol mehūñ
İtmede aġrā ġazāya kulların leyl ü nehār
- 56 Müntehā-yı heft-ħāna başdı evvel raġş-ı pāy
Pehlüvānlıķ neymiş öġrensün gelüp İsfendiyār
- [3b]**
- 57 Ceyşine bi ’z-zāt tā’ līm-i funūn-ı ħarb idüp
Şeh-süvārān-ı zamān öġretti neymiş kār zār
- 58 Döndü tabur-ı süvārī şu’ le-i cevväleye
Devr idüp āteş gibi eṭrāfını ol şeh-süvār
- 59 Şavle-i şirāne-i Ĥaydar gelürdi yādıma
Ĥamle itdikçe silahdār-ı şeh-i düşmen şikār
- 60 Baş Aġa kim nāmdāş-ı Ĥazret-i Şiddiķdir
Böyle lāyık öyle şāha bende-i ġayret-şi’ār

- 61 Seyf-i Merrihi virürdi hāme-i bercīs ile
Kātübü 's-serrīn göreydi āsmān tevsen-süvār
- 62 Girmese mābeynine Şākir Efendi ' askeriñ
Heybet-i şāhāneden eyler mu' allimler firār
- 63 Her birisi bir sürüye leşkere serdār olup
Ol şehiñ oldı uğur-ı devletinde cān-sipār
- 64 Olalar erkān-ı kaşr-ı salţanat tā haşre dek
Sāye-i şāhānede Yā Rab be-cāh-ı çār-yār
- 65 Püştü atdıqça atardı beñzi çerh-i pençemiñ
Kişver-i behrāmı tārāc eylese ol şeh ne var
- 66 Dānesinden raşşı evvel varmasa ger düşmene
Nesl-i dil dilden küheylān olsa itmez i' tibār
- 67 Hüsni hūlķı itmese ta' līm-i hilm ol tevsene
Rub' -ı meskūnu iderdi pāymāl na' l-i çār
- 68 Korkudup na' l-i semendinden düşen izi şerer
Çerh-i çarım miğfer-i mihr ile itdi istişār
- 69 Ol Süleymāniñ yanında mürdan kemter kalur
Luţf-ı Haķla seyr idiñ gerden-keşān-ı rüzgār

- 70 Eyllerim ŧehnāmeler taħrīr vaŧf-1 cūndine
Bītmedi Dāvūd Paŧa tūr yapılsun Üsküdar
- 71 Ağlamağdan görmedi çeŧmim gül-i ruħsārını
Bülbül-i ħāmem n'ola bu yüzden itse i' tizār
- 72 Bilmiyor meydāna ŧordum açmamıŧ bu bāğda
Böyle ŧāh-1 Kāhramān heybet-i ħidīv gül-‘ izār
- 73 Görmedim ben miŧlini Mevlā yine göstermesün
Yā ŧehim biñ yıl baña ‘ahdinde ħazdursun mezār
- 74 Cān fedā itsem uğur-1 pād-ŧāhīde ne ħam
Sāyesinde ‘āleme dīvānlar itdim yādigār
- [4a]**
- 75 Öyle ħāğān böyle ŧā‘ir mi gelür bu ‘āleme
Gülŧen-i medhiyyede bu mağla‘ım olsun hezār
- 75 Māl u cāh ile ider ‘ālemde herkes iftiħār
‘İzzetüñ Mağmūd ħān nāmında bir ħünkārı var
- 76 Var düşün kim rütbesin memdūğ-1 ŧevket-i ŧānıñ
Ben ħarīm-i ħab‘ıma Dārāyı itmem perdedār

- 77 Heft-hān-ı midḥatinde Rüstem-i endiṣeme
Pāye-i devrāndır iderse çerḥ-i heftimden güzār
- 78 ‘Āleme ṣahbā yerine bāde-i nazmım yeter
Görmedi bu meykede böyle ṣarāb-ı ḥōṣ-güvār
- 79 Feyz-i Hāḫ meyḥāne-i endiṣemiñ ṣahbāsıdır
‘Ārif-i cām olsa lāyık anda rind-i bāde-ḥār
- 80 Tıtmısaydı āsmān-ı nazmı dūd-ı fıtratım
Ṣevket itmezdi Buḥārāyı ḳoyup terk-i diyār
- 81 Olmasa mihr-i zuhūrum lem‘ a-baḥṣ-ı çerḥ-i nazm
Enverī’niñ ḥāme-i fikri ḳalurdı teng ü tār
- 82 Genc iken pīr-i ḥançeri ra‘ ṣe virdi himmetim
Ḳuvvet-i ṭab‘ım ile buldum kemāl-i iṣtihar
- 83 ‘İzzetā artık yeter faḫriyye zīrā kim sözüñ
Hep ṣehenṣāh-ı cihānıñdır o itsün iftiḫār
- 84 İtmeseydi raġbet ol ḥāḳān görürdü ḥālīñi
Vaḳtiñ imsākına taḫrīr ile eylerdi güzār
- 85 Eylesün Bārī Te‘ālā ṣevketin efzūn kim
Bendesin ‘ilm ü hūnerden luṭfi ḳıldı behredār

- 86 ‘Askerin manşūr-ı mülkin eylesün ma‘ mūr-ı Hāḡ
Tā ki māha iḡtirān olduḡça cünd-i bī-şumār
- 87 Ümmet-i merḡūmeyi tekrār iḡyā eyledi
Bir günün Mevlā ide eyyām-ı ‘ömr-i şad-hezār
- 88 Sinn-i pīrīde na‘ lgīr ola naḡl-i ḡaddine
Servlerveş yaşayup şehzāde-i ‘ālī-tebār
- 89 Zātını Hāḡ pāydār itsün ḡıyām-ı ḡaşre dek
Devlet-i ‘Oşmāniyān zāt ile oldı pāydār

[4b]

4

[Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün]

- 1 Görenler leşkeri Beninde şāh-ı kişver-ārāyı
ḡul olmuş zan ider İskendere bir niçe Dārāyı
- 2 ‘Aceb mi ‘askeriniñ her biri bir mülke şāh olsa
Gören olmaz mı ḡāḡān iltifāt-ı zıll-ı Mevlāyı
- 3 ḡalup ‘asker-i İslāmı teşḡir eyledi ol şāh
Musahḡar eylemek işden mi bundan soñra dünyāyı

- 4 Sarā-yı şevketinden dünkü gün ol şāh-ı mülk-ārā
Çıķup iķbāl ile tertīb olundu böyle alayı
- 5 Neşīd nuşrete şehbiyet ider zāt-ı hümāyūnu
Rikābında şunūf-ı   askeriden vir bu ma  nāyı
- 6 Mehābetden beşer mümkün müdür ruĥsārını görmek
Melekler görmedi mir  t-ı  udretde o sīmāyı
- 7 Ser-i mihr-efserinde şāl-ı Keşmīrī-i esfīdi
Semen-zār-ı şecā  at eylemiş ol naĥl-i zībāyı
- 8 Mücevher kīse-i en  āmın in  ām itse şāhāne
İderlerdi ferāmuş cüst-i c -yı k n u deryāyı
- 9 Muraşşā  seyfini ben görmedim d şmenleri görsün
Şimāle toĥrı idi pertevi k r itsün a  dāyı
- 10 Ğubār-ı cebhe-i şāhānı lāyıķ görmemiş tozluķ
G r nmezdi ser-i aşĥāb-ı dīne t c olan pāyı
- 11 Binüp zeynhāne-i Mışrīye mülkün ziyer n itdi
Eĥabdır şāh-ı dehre taĥt-ı Ğavriden o ķallāyı
- 12 Şadā-yı b reka  ll h  sm na oldu peyveste
Cih n gülmüş iken aĥlatdı ol şeh-i p r   bernāyı

- 13 Hemîşe böyle aġlatsun cihānı fevz ü nuşretle
Sirişk-i şükr ile ışlatsun Allah şahn-ı ġabrāyı
- 14 Zemīn-i būs-ı süm raġş ile teşrif itdi erkānın
Selām ile müşerref eyleyüp ednā vü a‘ lāyı
- 15 Açıldı sū-be-sū zarbhāne meydānında ma‘ denler
Süm-i raġş-ı güher-baġşı yazınca şahn-ı pehnāyı
- 16 Silaġdār ‘ Alī serdār ile birkaç muġarribler
İdüp encüm gibi derpiş o mäh-ı ‘ ālem-ārāyı
- 17 Bu ferr ü şevket ile ġazret-i şahib-ķırān-ı dīn
Müzeyyen eyledi ser-‘ askere maġşūs olan cāyı
- 18 Minüçehrūn yanında Sām Sāmı ġadre beñzetdim
Rikābında görüp ser‘ asker-i İslām Paşa’yı

[5a]

- 19 ‘ Aceb görmüş müdür Zāl oġlu Rüstem böyle bir dīvān
Nerīmānlar ide ġāk-i derinde çehre-fersāyı
- 20 Virildi mürde diller leşkere dirlik virildikçe
Küşāde eyleyüp şah-ı cihān genc-i ‘ aġāyāyı

- 21 Biçilmiş her biriniñ kadr-i istihkākına lāyık
Mu‘ allim ‘ askere elbās olundu şevb-i ahlāyı
- 22 Vücūd-ı şevketi meh ‘ askeri encümdür ol şahiñ
İder ay ile yıldız resmi dünyāya bu ĩmāyı
- 23 Göreydi şevket-i İslām ne imiş hem nedir ‘ asker
Bırakmış olsalardı kâşki birkaç eşirrāyı
- 24 İdüp derpiş o hākān leşker-i maḥşūşunu şükran
Bu şevket ile ‘ avdet itdi gördük rüy-ı dünyāyı
- 25 Kemāl-i fer ile şevket ise ĩn eyledi teşrif
Selām ile yine şād eyledi a‘ lā vü ednāyı
- 26 Görenlerden işitdim ben degildim kendime mālīk
Nigāh-ı merḥametle hākden ref‘ itmiş ednāyı
- 27 Didim ey pādşehler pādşāhı Ḥazret-i Allāh
Esir eyle kuluñ Maḥmūd Ḥāna ceş-i a‘ dāyı

5

[Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün]

- 1 Oldı zāhir mu‘ cizāt-ı Ḥazret-i Peygamberi
Gördüler dünyāda kâfirler gadāb-ı maḥşeri

- 2 Vaşfımı Hâk görmedi lâyıķ gürüh-ı fitneye
Hâklarında eyledim inşâ vü nazm-ı diğeri
- 3 Bâğyândan kıldı istirdâd-ı Hâk târihimi
Lâyıķ oldı medhime sâ'ir şunûf-ı 'askerî
- 4 Oldı şâh-ı 'âleme münkâd ceş-i müslimîn
Var imiş târihimiñ **İzzet** meger kim erleri
- 5 Müslümân olsaydılar târihimi redd itmeyüp
Anlar olurlardı ceş-i müslimîniñ mazharı
- 6 Fâl-i devletmiş Didim az kıaldı kim birden söne
Gül gibi şavruıldı külliyeñ ocağın aħkeri
- [5b]
- 7 Eylediler ittifaķ-ı dînden meyl-i nifaķ
'Âkıbet oldı heder ol bâğbânîñ demleri
- 8 Toplanup bir gice At Meydânına hınzırlar
Baķ neler ekl itdi kıazğandan kilâb-ı serseri
- 9 Başdılar ağa kıapusun olmayır 'asker diyü
Şüret-i me'lûfe üzre eyleyüp ğâretgeri

- 10 Kaşđ idüp ağaların i‘ dāma nedīmānlar
Döndüler ‘ādetleri üzre yine sözden geri
- 11 Başdı bāb-1 āsafīyi bir sürü yağma-girān
Gitdi şadra‘ zāmīñ her neyse zīb ü ziveri
- 12 Cevher-i īmānla ıaldı o merd-i dīndār
Neylesün mü’min olan dünyādaki sīm ü zeri
- 13 Vağ‘ ayı teblīğ idüp nezd-i veliyyü’n-ni‘ mete
Koydu hāqān-1 cihānīñ yoluna cān u seri
- 14 Der‘ ağab paşaları bi’z-zāt da‘ vet eyleyüp
İki destūr oldılar ol āşafīñ fermān-beri
- 15 Müfti-i dīn-i mübīn atdı sarāya cānını
Yek-vücūd oldu alup bir niçe ıazı‘ askeri
- 16 Toplayup tāliblerin i‘ lām-1 şaf şaf geldiler
Oldı erbāb-1 ğuzātıñ her birisi rehberi
- 17 Müfti-i ma‘ züller kim çār-1 imām-1 dīndir
Nağş-1 pāyı anlarıñ müslimleriñ tāt-1 seri
- 18 Anlarıñ cem‘ iyeti resmen muhāl iken Hudā
Rükn-i dīnveş bir yere cem‘ itdi ol beş hāheri

- 19 ‘Asker-i sādāt ile geldi naķīb-i muķterem
Baķr-ı raķmetden Ĥudā gösterdi mevc-i aķzarı
- 20 Şardı merhem yāre-i mülke řabīb-i pādşāh
Kesdi dārū-yı dirāyet ile ol derd-i seri
- 21 Mīr ‘ Ārif Mīr Yaķyā Mīr Raķmī cem‘ olup
Mīr Ķadrī Mīr Ṭāhir anda buldu Ca‘ ferī
- 22 Geldi Sa‘ du ’llāh Ĥamdu ’llāh Efendiler hemān
Ol semāda farķdan gördük o iki dāveri
- 23 Ṭutdı müftiye o gün ķavl-i imāmını hemān
Muķtedā-yı ĥusrev-i ‘ālem bilenler anları
- 24 Yüzleri maķşerde aķ ola ricāl-i devletiñ
Oldılar bu ķara günde pādşāhiñ yāveri
- [6a]**
- 25 Müznib ü bedķār isem de raķm idüp Ĥaķ zātıma
Gördi ol cem‘ iyyete şāyeste ‘abd-i aķķarı
- 26 Geçdi Yalı Köşķüne cennāta ‘azm eyler gibi
Bağladılar şafların deryāda topçu ‘askeri

- 27 Humbera ocağını Allāh ber-ḥurdār ide
Anları gördükçe şāhīñ paṭladı düşmenleri
- 28 Cem' olup tersāneli keştī-i dīn ü devlete
Her biri şevket-sarā-yı şāha atdı lengeri
- 29 Şaçdı āteş açılıp güller gibi bōstāniyān
Her birisi oldı bāğ-ı devletiñ verd-i teri
- 30 Eyleyüp teşrīf şevket ile emīrū 'l-mü 'minīñ
Sīneye gül-ğonceveş aldı livā-yı aḥzarı
- 31 Şer' ine kıldı tevessül ol melāz-ı müslimīñ
Mültecā itdi livā-yı Ḥazret-i Peygamberi
- 32 Kıldı ta' līm-i veşāyā ol vekīl-i Muştafā
İtdi irsāl sürüye ḳahr için kāfirleri
- 33 Serv-i bāğ-ı dīn olan sancāğı çekdi mü 'minīñ
Cāmi' -i Ḥān Aḥmed oldı ḥaşn-ı emn-i ' askeri
- 34 Naḥl-i Tūbāsı Livā-yı Ḥazret-i Faḥr-i Resul
Tāḳ-ı cennetdir ḳıyās itdim görünce minberi
- 35 İki āşaf kim Ḥüseyn ile Muḥammed nāmıdır
Şadra' zam itdi me 'mūr ol iki şīr-i neri

- 36 Üç müşîr-i ekreme târîhidir gâzî vezîr
Olsa şâyân her biriniñ zîver-i engüşteri
- 37 Mu' cizât-ı Hâzret-i Peyğamberi der-güş idiñ
Eyleyem tavşîf icmâlen gâzâ-yı ekberi
- 38 Aldılar virân Yezîdândan Hüseyniñ âhını
Yâd idince nâmdâş-ı leşker-i ser-‘ askeri
- 39 Yandı cânlar sū ’-i ta‘ bîr ise de mağdûr ola
Kışlanıñ dâr-ı helâya döndü âhîr her yeri
- 40 Hağ Te‘ âlâ şâh-ı devrânı muvaffağ eyledi
Farz idi la‘ net ocağa iki yüz yıldan beri
- 41 Zûrba kalğa zûrba kalğa kaldılar âhîr bütûn
Hamdü li‘ l-lâh seyf-i dîn ref‘ eyledi şûr u şeri
- 42 Mağz-ı şer idi ocağ-ı fitne-engîz yahûd
Bağ saña beyhûde mi virdi ‘ Arablar neşiri
- [6b]**
- 43 Levh-i mağfûzundan Allâh sildi ocağ ismini
Eşkıyânıñ nâmı tay oldu uruldu defteri

- 44 Anlarıñ mümkün degildir bağı u tuğyanın beyān
Hamdū' lillāh yüzlerine söylenildi ekşeri
- 45 Taht-ı şevketden şāh-ı cihānı hal' idüp
Kırdı Mevlā sā'irine bağı iden zālimleri
- 46 Gitdi cevr ü ğadr ile üç dāne Sultān Muştafa
Şerbet-i cām-ı şehādet ile kandı lebleri
- 47 Aḥmed İbrāhīm Meḥmed hem de ' Oşmān Selīm
Hal' olundular cihān olmuş iken fermān-beri
- 48 Şāh-ı devrāna dimez mi rūḥ-ı ' Oşmān-ı şehīd
Bir ğazā itdiñ ki hoşnūd eylediñ peygamberi
- 49 Hān Murād ol kahrāmāna böyle itmez mi ḥiṭāb
Āferīn ey rūzgārīñ şeh-süvār-ı safderi
- 50 Şayt-ı iḳbālın Hudā bir rütbe-efzūn itdi kim
Āsmānı düşuna ṭabl itmez ednā mihterī
- 51 Seyr idiñ İstanbul'uñ āsāyişi günden güne
Çünkü anlar idi her çerḥ-i fesādīñ miḥveri
- 52 Şükrine ol pādşāhīñ Haḳ muvaffaḳ eylesün
Tāki durduḳça tura seccāde Peygamberi

53 Eyledi tecdīd-i şevket devlet-i İslāmiyān
Şarḡ u ğarḑı fetḥ ide Yā Rab mu‘allim ‘askeri

54 Refte refte ğazveler tebrikini taḥrīr ide
Yazdı ‘İzzet bendesi vaşf-ı ğazā-yı ekberi

6

Şarḡı Der-Sitāyiş-i Ta‘līm-i Şāh-ı ‘Ālem

[Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Fe‘ ulün]

1 Hudā ‘ahdiñ ide eyyām-ı nuşret
Yürü ey āftāb-ı burc-ı şevket
Cihāniñ eylediñ teşhīre himmet
Yürü ey āftāb-ı burc-ı şevket

2 Cihān gördü niçe şāhib-ķırānı
Niçe şāhib-ķırānlarda cihānı
Görölmüş mü saña ‘ālemde şāni
Yürü ey āftāb-ı burc-ı şevket

[7a]

3 Olup ancak merāmiñ dīni iḥyā
Aniñçün eyledi te‘yīd-i Mevlā
Musahḥhardır saña şek itme dünyā
Yürü ey āftāb-ı burc-ı şevket

4 Seniñ kiti sitānlık ‘ādetiñdir
 Mecāz evvel bi-evvel himmetiñdir
 Felek maḥkūm-1 emr ü devletiñdir
 Yürü ey āftāb-1 burc-1 şevket

5 Binüp rahşsa o ḥāḳān-1 muzaffer
 İdince kendisi ta‘līm-i leşker
 Didi ‘İzzet feleklerde melekler
 Yürü ey āftāb-1 burc-1 şevket

[7b]

TEVĀRİḤ-I MAḤŞŪŞA-I ŞĀH-I ‘ĀLEM

7

Tevārīḥ-i Muvakḳathāne ve Cāmi‘-i Cedīd-i Nuşret

[Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün]

1 Bu raşadgāh-1 cihāna necm-i baḥt-1 ḥāverān
 Fer virelden görmedi Maḥmūd Ḥāniñ şevketin

2 İstemem şehnāme-güzīn diñlemem efsāneyi
 Kim açar ‘anḳā yanında Mākiyāniñ şoḥbetin

3 Ğayretinden dīn uğurunda ider cānın fedā
 Dīn uğurunda görüñ ol şehriyāriñ ğayretin

- 4 İrtifâ‘ -1 menzelet kesb itdi şâdık kulları
Sâyeveş yerlerde kaldı bilmeyenler ni‘ metin
- 5 Bir ocağı kaldırup yüz biñ ocağı kıldı şen
Dest-i düşmenden hâlâş itdi Muḥammed ümmetin
- 6 Yoluna itmez mi dünyâ topdan iş̄âr-1 cân
Sâ’iri gördükçe topçu kullarına raġbetin
- 7 Şânına lâyıķ mıdır topḥâne yapırdı dimek
Eyledi ihyâ o ḥākân âl-i ‘Oṣmân devletin
- 8 Varmadan evc mâha manşür oldı ‘avn-1 Ḥaķ ile
Câmi‘ -i topḥâneniñ koymuşdu nâm-1 nuşretin
- 9 Bilmeyenler varsa şâḥib-vaķti bilsün ba‘ dazîñ
Bu muvaķķathâne imâ itdi şân u şöhretin
- 10 Luṭfunuñ itdi bütün dünyâya luṭf fazlası
Ceyb-i iḥsânından almaz mı muvaķķat kısmetin
- 11 Kefçe-i mîķâtı tevbiḥ itmege başın şalar
Pâdşâhân-1 zamân bilsün ‘ayâr-1 şaṭvetin
- 12 Aşılurđı bu muvaķķatġaha mîķât-1 felek
Görse mâh-1 rûzede topḥâneniñ cem‘ iyyetin

- 13 Yol virürse Hâk geçer hürşîd-i pür sürâhdan
Anı remz eyler yazanlar irtifâ' ın hikmetin
- 14 İtse çok mu mihr-i zâmı kâkdan Kâfa güzâr
Bir şehensâhîñ ki Mevlâ başt idince kudretin
- 15 Haytî tahrîk idemez bād-ı muhâlif ba' dazîñ
Rub' -ı meskûn çekmez artık rûzgârıñ miñnetin
- 16 Bilmeyen şâ'im şanur günler kışaldı rûzeden
Halka aqtârıñ felek çekdirmez oldu hâşretin
- [8a]
- 17 Tevbe itdi devr-i nâ hemvârına gerdûn-ı dûn
Korkudan terk eyledi herkes muhâlif' âdetin
- 18 Başına dönsün dönerse böyle hürşîd efseriñ
'Aklı var ise felek bilsün o şâhıñ kıymetin
- 19 Lâyık ile pādşeh şartınca zıllu'llâhdır
Gün be gün mezdâd ide Allâh zıll-ı re'fetin
- 20 İki târîh-i mücevher 'arz ider her gün melek
Bilse 'İzzet saña ol mihr-i cihâñıñ himmetin

- 21 Dāver-i devrān yapırdı muvaḳḳathānemi
Mülki ihyā itmeniñ ol şāh buldı sâ' atin Sene 1242

8

[Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün]

- 1 Niçe yıllar yaşadıñ ey çeşme-i hürşid-i şen
Söyle bir mānendini eslāfı Hān Maḥmūddan
- 2 Devlet-i Nüşirevānveş teşnekān-ı ma' delet
Oldı ervā menba' -ı elṭāf-ı Hān Maḥmūddan
- 3 Ṭīn-i maḥtūm-ı ' ināyet ebr-i baḥr-i mekremet
Zerreden kim ḳaṭredir evşāf-ı Hān Maḥmūddan
- 4 Çeşme icrā eyledi ḥavz-ı kebiriñ yanına
Diñle anıñ medḥini evşāf-ı Hān Maḥmūddan
- 5 Eyledim eṣrāb-ı ' İzzet şafvet-endişemi
İki tāriḥimle āb-ı şāf Hān Maḥmūddan
- 6 Mā'-ı luṭf-ı şāh-ı ' ālem ḳıldı ihyā meyyiti
Aç gel el ' ayn-ı beḳā elṭāf-ı Hān Maḥmūddan Sene 1242

9

[Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün]

- 1 Tıfl-ı mektebveş alur yanında Hārūn E'r-Reşīd
Baḡ açılsa mebhāḡ-i iz' ān-ı Hān Maḡmūddan
- 2 Çıkmadı bir şey ki andan ehl-i dūnyāya ḡayr
Çok tefe'ül eyledim dīvān-ı Hān Maḡmūddan

[8b]

- 3 Der gibi ezcümle bu dār-ı hüner Topḡānede
Oldı peydā ulzüm-i iḡsān-ı Hān Maḡmūddan
- 4 Cündine ta' līm-i cenk eḡfāline ta' līm-i 'ilm
Olmada elḡāf-ı bī-pāyān-ı Hān Maḡmūddan
- 5 'İzzetā üstād her fendir n'ola bu nazm ile
Āferīn me'mül idersem ḡān-ı Hān Maḡmūddan
- 6 Cevher-i 'ilmiñ açıldı kānı bu tāriḡde
Dersi gel al mekteb-i 'irfān-ı Hān Maḡmūddan

10

[Mef' ūlü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün]

- 1 Olmaz mı pādḡāhda aḡlāk gül gibi
ḡalḡ eylemiş vücūdunu ḡallāk gül gibi

- 2 Halk-ı Muhammedî ile ol verd-i bâğ-ı dîn
Dünyâyı kıldı hüsüne müştâk gül gibi
- 3 Enhâr-ı ‘adli öyle kim ol husreviñ açar
Bâğ-ı ‘adâletindeki leylâk gül gibi
- 4 Bûy-ı ‘inâyet ile mu‘atâr meşâm-ı mülk
Rûy-ı beşâseti ile âfâk gül gibi
- 5 Her dem bahâr leşkerine mihr-i şubh olup
Gülhâne şahnın itmede işrâk gül gibi
- 6 Bir kaşr-ı zer-nigâr binâ itdi kim felek
Hürşîdi kıldı naşşına elhak gül gibi
- 7 İtmekdedir şenâsı o gül-nahl-i şevketiñ
Gerçi hezâr hâmemi intâk gül gibi
- 8 Havf eylerim sitâyişi şıkket çeker diyü
Destimde olsa vaşfına evrâk gül gibi
- 9 İtsün du‘â-yı devletini bülbül-i kalem
Maḥmûd Hâmı hıfz ide Hallâk gül gibi
- 10 Târîhini gülâb ile ‘İzzet ider raqam
Gülhâne tarhı oldı behîn-tâk gül gibi Sene 1242

[9a]

11

Diger

[Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün]

- 1 Gül-i güلزâr-ı şevket-i Hân Maḥmūd-ı keremkâr
Degildir қаşr-ı gerdün bâğ-ı iḥsânında 'ālî-ṭâḳ
- 2 Gülistân eyledi müştâ sarâyın gönçe-i ṭab'ı
Mücedded yapıdırup Gülhâneniñ yanında 'ālî-ṭâḳ
- 3 Hâzîzî oldı bālâ evc-i bâm-ı қаşr-ı kisrâdan
Oda yapıdım kıyâs eyler mi devrânında 'ālî-ṭâḳ
- 4 Mekân bulmaḳ kolay ḥâḳân-ı devrânveş kimin ister
Binâ itmiş bulunsun bir de aḳrânında 'ālî-ṭâḳ
- 5 Kenârında bu қаşr-ı dil-nişîniñ şeh-nişîn olmaz
Ḳurulsa 'âlemiñ şahrâ-yı vicdânında 'ālî-ṭâḳ
- 6 Anıñ zîr-i zemîni mürtefi' dir lafz-ı 'âliden
Haṭâdır böyle divânıñ dimek yanında 'ālî-ṭâḳ
- 7 Bu kâhîñ 'adîli üstüne doğduñ mu ey hürşîd
Zemîniñ gördüñ İrânın da Turânın da 'ālî-ṭâḳ

- 8 Nazîri varsa söyle ey şabâ-yı gülsitân bî-câ
Cihânîñ seyri dersek bâğ u böstânında ‘âlî-ţâğ
- 9 Hudâ kılsun mü ’ebbed  ğ-ı ‘âlî-i serîrinde
Yapıldığça bu günün şahn-ı imkânında ‘âlî-ţâğ
- 10 Nihâl-i hâme-i ‘İzzet küşâd itdi bu târîhi
Açıldı hem-çü gel Gülhâne Meydânında ‘âlî-ţâğ
Sene 1242

12

Diger

[Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün]

- 1 Bâğbân-ı himmet-i şâhen-şeh-i kîti-sitân
Sâye-i Gülhâneye  r  itdi bir nev gülistân
- 2 Gülsitân amma ki her bir nağş-ı reşk-i şad-behişt
Gülsitân amma ki her bir  r  bir bâğ-ı cinân
- 3 Kıldı bu  aşrın öñünde iki  ulzüm imtizâc
Kim biri deryâ birisi leşker-i şâh-ı zamân
- 4 Ğonçe-i şebnem nişarı yoğ iken Gülhâneniñ
Şimdi gül deryâsı itdi ‘asker-i böstâniyân

5 Cündine nezzâredir hâkân-ı ‘aşrîñ maqşadı
 Tarh-ı meydândan degil maqşûdu seyr-i bōstân

6 Zevki ancağ ol hudâvendîñ gazâ esbâbıdır
 Gerçi kaşrı zevk için eyler binâ şâhen-şehân

[9b]

10 Böyle nuṭṭ itdi o hâkân bende-i te’ḥiri yine
 Didi Mevlâ ḥüsn-i encâm ile kılsun şâdmân

11 Ben de gönlümden niyâz ile Hudâ-yı ekreme
 Kaldırup destim didim ey pādşâh-ı lâ-mekân

12 Pādşehler pādşâhısın saña müşkül degil
 Bende itsün pādşâhânı kuluñ Maḥmūd Hân

13 Ğonçeveş târiḥ-i ‘İzzet oldı şeb-nemdâr-ı feyz
 Kaşrın ihyâ eyledi Gülhâneniñ şâh-ı cihân

Sene 1242

13

Diger

[Mef’ ulü Mefâ’ ilü Mefâ’ ilü Fe’ ulün]

1 Hürşîd-i sipihr-i ‘azamet Hân Maḥmūd
 Şâyeste o sulṭâna dimek zıll-ı Hudâ

- 2 Farq itmez idik mertebe-i rif' atini
Eyvānına sellem ola bilseydi semā
- 3 Seyr itmek için ' asker-i gül-cāmesini
Tarḥ eyledi Gülhāneye qaşr-ı zībā
- 4 Bezminde idüp remzi tefekkür her an
Esbāb-ı şafāya qatar esbāb-ı vegā
- 5 İtmişdir o ḥāqān-ı ' aẓīmü 'l-ḳadriñ
Ḥaḳ zātını ārāyiş-i dīn ü dünyā
- 6 Ma' mūre-i dünyā degil eski ' ālem
Gūyā yeñiden devletini ḳıldı binā
- 7 Dinse o ḥudāvende sezā cān-ı cihān
Dil mürde iken ' ālemi itdi ihyā
- 8 Her gün başına itse bir iḳlīm-i küşād
Bi 'llāhi o ḥūrşid-i cihān-bān sezā
- 9 Esdikçe bu nev qaşra nesīm-i nuşret
- 10 ' İzzet ḳulu tāriḥini ḳıldı taḥrīr
Ḳaşr-ı nev-i Gülhāne yapıldı bālā

Sene 1242

14

[Mef' ūlū Fā' ilātūn Mef' ūlū Fā' ilātūn]

- 1 Şāhen-şeh-i muẓaffer zıll-i zālīl-i ma' būd
Tertīb kıldı ' asker nuşretle ola mev' ūd
- 2 Ta' līm-i leşker itdi tanzīm-i kişver itdi
Terķīm-i defter itdi oldı cünūdu mevcūd
- 3 Her yerde itdi inşā nev kışla-i mu' allā
Kıldı cünūdın ihyā hākān-ı kevşer-i cūd
- 4 Ez cümle kışla-i nev eflāke şaldı pertev
Yanında kıaldı bir ev ne kal' a-i zer-endūd
- 5 Hākķā ki rüşen oldı bir başķa gülşen oldı
'İzzet ererken oldı tārīhi bāğ-ı maķşūd Sene 1242

15

[Mef' ūlū Fā' ilātūn Mef' ūlū Fā' ilātūn]

- 1 Tard itdi hā' inānı taḥhīr idüp cihānı
Kıldı der-i zamānı Ye' cüc-i şerre mesdūd
- 2 Buldı civār-ı hāle ' askerle hüsni-zā'id
Aşhāba ola ' ā'id ḥayr-ı şeh-i cihān-sūd

- 3 Olduğda cünd-i nuşret ğars-ı yemîn-i şevket
Gülzâra döndü devlet hâr-ı ğam oldu nâbûd
- 4 Virdi cihâna revnağ ol pādşeh-i muhakkak
‘Ahd-i şerîfini Hâğ şevketle ide memdûd
- 5 Cevherle kilik-i üstâd târîhin itdi ta‘ dâd
Râmîde kıldı îcâd nev kışla Hân Maḥmûd Sene 1242

16

[Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün]

- 1 Hâğ yerin buldı Hudâ izhâr-ı kudret eyleyüp
Üsküdar oldu yine Me’vâ-yı müştâ-yı ‘azîm
- 2 Muhterik olmuşdu kışla dūdmân-ı fitneden
Eyledi sūz-ı dilin itfâ Hudâvend-i raḥîm
- 3 Terk olunmuşdu beş on yıl âh iderdi mü’minîn
Şaklamış Maḥmûd Hânîñ ‘ahdine Rabb-i Kerîm
- 4 Âl-i ‘Osmân pādşâh ile çıkılsun mı paşa
Kıldı ta‘ lîm-i ‘asâkir qahr olup qavm-i le’îm
- 5 İbn-i ‘am-i ekrem ile intikâm itdi Hudâ
Şâdmân olsun beḳâda rûh-ı pāk-ı Hân Selîm

[10b]

- 6 Şāh-ı devrān kıldı evlādından efzūn iḥtirām
İtmemiş ol şāh-ı mağfūru meger Mevlā ‘aḳīm
- 7 Böyle şāha cān fedā olmaz mı cāndan bendegān
Varsa ḥā’indir du‘āsın itmeyenler ‘an şamīm
- 8 Haḳ Te‘ālā cāhid ü emr ile tā fermān ide
‘Asker-i manşūrin itsün mazhar-ı feyz-i ‘amīm
- 9 Eylesün taḥtında Haḳ şāh-ı cihānı ber-ḳarār
Tā kim olduḳça ‘asākir ki sefer bir ki muḳīm
- 10 Eski dārın buldı bu tāriḥde ‘İzzet-i cünūd
Üsküdarı eyledi iḥyā bu meştā-yı cesīm Sene 1242

17

[Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün]

- 1 Cāygāh oldı Selīmiyye yine nev ‘askere
Eylemişdi Ḥān Selīm evvelce me’vā cündine
- 2 ‘Arz u şān-ı devleti iḳmāl kıldı pādşāh
Anda inşa’llāh yarup nev kışla ḥālā cündine

- 3 Oldı evvelkinden iki kat met̄in ü hem vasīc
Eyledi ihsān o şāhen-şeh dü bālā cündine
- 4 Hāzret-i Hāğdan ümīd oldur ki şāh-ı ʿālemiñ
Seyf-i nuşretle musahhār ola dūnyā cündine
- 5 ʿAsker-i şāhāne dinmek bunlara şāyestedir
Kendisi taʿlīm-i cenk itmekde zīrā cündine
- 6 ʿAskerinden görmede aʿlā vü ednā ihtirām
İtmede dāʿim duʿā ednā vü aʿlā cündine
- 7 Pādşāhān zerresi olmaz o mihr-i şevketiñ
ʿAsker-i manşūrunuñ yanında aʿdā cündine
- 8 ʿÖmrü olsun ʿasker encüm-i şümārından füzūn
Cünd-i ğayb ile idüp imdād Mevlā cündine
- 9 Olmasun teb-lerze-i qahrından aʿdāsı maşūn
Ki muşīf oldukça ʿālemgāh-ı müştā cündine
- 10 Bendesi ʿİzzet didi tāriḥ-i cevher-dārını
Eyledi Maḥmūd Hān nev kışla iḥyā cündine

Sene 1242

[11a]

17

[Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün]

- 1 'İzzetâ dest-i du'âyı yeñiden fetḥ eyle
Yapdı nev kışla yeñi 'askere Sulṭân Maḥmûd
- 2 Kıldı taḥşîş bu meştâyı süvârîlerine
Eyleyüp kışla binâ her yere Sulṭân Maḥmûd
- 3 Dîn uğurunda cihân şarf idüp ol şâhen-şâh
Baḫmadı maşraf-ı sîm ü zere Sulṭân Maḥmûd
- 4 Ceyşine kıldı sarâyında binâ-yı meşâ
Rağbet itdi o kadar leşker-i Sulṭân Maḥmûd
- 5 Kendi bi 'z-zât ider ta' lîm-i cihâd
Baḫmayup salṭanat u efsere Sulṭân Maḥmûd
- 6 Az zamân içre kim itdi bu kadar ḥidmet-i dîn
Müntesib Ḥazret-i peygambere Sulṭân Maḥmûd
- 7 Baḫr u berde kıla maşûr-ı Ḥudâyâ mādâm
'Asker irsâl ide baḫr u bere Sulṭân Maḥmûd
- 8 İtse târîḫe n'ola ḳalb-i 'asker imdâd
Kışlayı yapdı süvârîlere Sulṭân Maḥmûd

Sene 1242

18

[Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün]

- 1 Hüdā Maḥmūd Hānı biñ sene ber-vech-i istiqlāl
Hidiv-i heft-kışver eylesün bi'l-ı izz ü ve'l-iqbāl
- 2 Cihān-ı köhne-bünyānı yeñiden eyledi ma' mür
İmār-ı mülküne diqqatde ol şeh etmeyüp ihmāl
- 3 Sarā-yı āşafı olmuşdı sūzān der' aqab yaptı
Yazusın yılda itmām itmege fermān-ı isti' cāl
- 4 Vezir-i a' zam itdi dāver-i sa' d-aḥterin me' mür
Dübālā oldı evvelkinden a' lā geçmeden bir sāl
- 5 Du' ā-yı devlet ü iqbāl-i şahı eyledim tekrār
İdüp destüriniñ tebrikine bu beyt ile rümāl
- 6 O şahıñ sāyesinde pādşehler eylesün alkış
Bu dergehden vekilin bendegān itdikçe istiqbāl
- 7 Kalem yazduğda mışra' in bāb-āsā iki tārīḥ
Felekde oldı İzzet her birisi gayret-i emsāl

[11b]

8 Süleymān-ı zamān itdi maḳarr-ı āṣafı ābād
Sarā-yı ṣadr-ı ʿālī oldı bāb-ı devlet ü iclāl

19

[Feʿ ilātün Feʿ ilātün Feʿ ilātün Feʿ ilün]

1 Oldı maʿ mūresi sulṭān-ı cihānıñ dünyā
İtdi ṣanmañ yalıñız eski sarāyı iḥyā

2 Gül gibi tazelenüp devlet-i Āl-i ʿOṣmān
Buldı bu gülṣen-i köhne yeñiden neṣvü nemā

3 Vażʿ-ı ḳānūn-ı mücedded ile Sulṭān Maḥmūd
Yaʿ ni bu devleti itdi temelinden inṣā

4 Şeh-niṣn̄ eyledi ḳānūnı sarā-yı mülke
Der ü dīvārın idüp münhec-i şerʿ üzre binā

5 Şevket ü nuṣret ile ʿ asker-i manṣūr yazup
Eyledi künküre-i ʿ arṣa o şeh naṣb-ı livā

6 Ḳılup iḥsān bu sarāyı didi ḳānūnunda
Anda sākin ola ser-ʿ asker olan her paṣa

- 7 İbtidā itdi maḳarrātı Hüseyn Ğāzī
Hüsrev-i şahın-ı mağāzīye virildi şalā
- 8 Ğayret itdi o iki āşaf-ı ‘ālī-himmet
Döndi ḳat ḳat gül-i ra‘ nāya sarā-yı zībā
- 9 Köhne bābından idüp çāk-ı girībān faḳaḳ
‘Arz-ı ḫāl eyler idi şāh-ı cihāna bu serā
- 10 Ḳapusı ḫalkı ile ide du‘ ā ol āşaf
Zamm olundu olan iḫsān bu bāb-ı vālā
- 11 Māh-ı pervīn gibi itsün felek-i şevketde
Şāh-ı ‘aşrı vüzerāsı ile pāyende Hudā
- 12 ‘İzzetā uydu der-i fetḫa medeng-i tāriḫ
Yed-i nuşretle küşād ide bu bābı Mevlā Sene 1242

20

[Mef‘ ūlü Fā‘ ilātün Mef‘ ūlü Fā‘ ilātün]

- 1 Maḫmūd Ḥān Ğāzī şāhen-şeh-i mü‘ebbed
Oldı Ebu’l-mağāzī ol şehr-i yār-i erşed

[12a]

- 2 Esbāb-ı fevz ü nuşret āmāde itdi devlet
Hakḳā ki sa'y ü himmet kıldı o şeh mücerred
- 3 Tertīb idüp 'asākır fenninde kıldı māhır
Bi'zzāt kendi nāzır oldı o şāh-ı emced
- 4 Şan'atlar itdi icād hem dürlü dürlü ecnād
Kıldı bu dīne imdād ol ḥusrev-i ser-āmed
- 5 Ol şehir-i yār-i dīndār itdikçe şarf-ı efkār
Yapıldı bunca āşār bir vefḳ-i şer'-i Aḥmed
- 6 Ezcümle ol yegāne yapıdı tüfenkhānede
Şaytın tıyup zamāne itdi du'a-yı bī-ḥad
- 7 Yā Rab o ḳādir-endāz bir emre bede' āgāz
İtdikçe eyle mümtāz hem devletin müşeyyed
- 8 'İzzet ḳavli de her gāh olsun aña nazargāh
Yapdikça böyle dergāh evşāfin ide bī-'ad
- 9 Tārīḥ-i cevher-i nīm tamgā-yı imtiḥandır
Oldu tüfenkhāne nev resm ile mücedded

Sene 1243

21

[Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün]

- 1 İdüp Maḥmūd Ḥān ḥabl-i metīn şer' a re 'yīn-i bend
Begendirdi kumaş-ı ḥusrevān-ı dād-ı fermāya
- 2 Nesīm-i fevz ü fetḥiñ eyledi esbābını a' dād
Bu ipliği neye yelken için baḥş itdi sermāye
- 3 Niçe çerḥ eyledi icād o ḥāḳān felek-i çāker
N'ola devrinde nāz eylerse anlar çerḥ-i mināya
- 4 Nesīc ü ḥaddesidür destgāh-ı şevketiñ ol şāh
Emānet eylediñ kālā-yı cismin Ḥāḳ Te' ālāya
- 5 Cevāhir dizdi ' İzzet tār-ı nazma iki mışra' la
Dü tārīḥ eyleyüp taḥrīr bu nev ṭāḳ-ı bālāya
- 6 Behīn-ṭarz oldı iplikḥāne nev merbūṭ tersāne
Çekildi rişte-i nuşret kenār-ı sūy-ı deryāya Sene 1242

[12b]

22

[Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün]

- 1 Muvaffāḳ eyledi tecdīd yine bu köhne dünyāniñ
Ḥudāvend-i cihān Maḥmūd Ḥānı Ḥāzret-i Allāh

- 2 İdüp tertīb-i leşker nuşret-i dīn-i metīn itdi
O hākān ma' ni-i innā tenaşru 'llāh olup āgāh
- 3 Yapup bu kışlayı ecdādınuñ dārü 'l-cihādında
Yine şād eyledi eslāfınuñ ervāhını ol şāh
- 4 Hudā ecnādını manşūr kılsun kişverin ma' mūr
Açıldıķça du' a-yı hayr ile mādām kim efvāh
- 5 İki cevher nişān oldı girībānında bu bābıñ
Dü tārīh ile ' İzzet eyleyüp etmāmıñ istiknāh
- 6 Edirne şehrine ĩcād kıldı kışla şeh Maħmūd
Mu' allim cündine her yerde iħsān itdi şāhen-şāh
Sene 1242

23

[Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün]

- 1 Haķ bu kim Sulţān Maħmūduñ sarā-yı şevketine
Bir nazīri gelmemişdir olalı dünyā binā
- 2 Bāķi-i endişesi tecdīd kıldı devletin
Köhne bünyān-ı cihānı itmede hālā binā
- 3 Eyleyüp eski sarāyın bāb-ı ser-asker o şāh
Nev-be-nev yapmaķda anda bir niçe a' lā binā

- 4 Emr olup ser-^ç asker-i sâbık Hüseyn Ğâziye
Buldı bu kâf-ı şecâ^ç at kulle-i ra^ç nâ binâ
- 5 Eyleyüp ser-^ç asker-i lâ-^hak nezâret hüsüne
Anı ma^ç nâ eyledi güyâ iki pādşâ binâ
- 6 Rūzen-i eflākden bađdıqça zīr-i pāyine
Kaldı kendi kaddine hayretde bu bālâ binâ
- 7 Olmasa zerrīn kûlahı âsmâna müntehī
^çArz ider mi zer-i ^çilmle kevkeb-i zehrâ binâ
- 8 Dâr-ı mülkü itmesün bu kal^ç aya muhtâc-ı Hâk
Zīnet içü(n) yapmış olsun şâh-ı mülk-ârâ binâ
- 9 Kulle-i eflāk turduqça o şâhıñ eylesün
Zirve-i çerha esâs-ı şevketin Mevlâ binâ

[13a]

- 10 Şanki tāk-ı çerha yazdım ^çİzzetâ târihimi
Kıldı Hân Mâhmūd-ı ^çadlī kulle-i vâlâ binâ Sene 1244

24

[Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün]

- 1 Mehdi-i devr-i zamān Hāzret-i Hān Maḥmūduñ
 'Ömrini 'askeri miḳdārı ide Hāḳ mezdād
- 2 'Uḳelā vü cebren olunmuşdı muḳaddem tertīb
 Eyledi şer' an o şeh cünd-i mu'allim a' dād
- 3 Anlara kıldı memālikde binā meştālar
 İtdi İzmire hemān kışla-ı vālā icād
- 4 Emr idüp bende-i fermānı Hāsan Paşaya
 Sa'y ile bir seneye varmadan itdi ābād
- 5 Bir gümüş çekmecedir şanki bu meştā-yı cesīm
 Aña cevher gibi koydı şeh-i 'ālem ecnād
- 6 O şehensāh gözünden şaḳınur 'askerini
 Nūr-ı çeşmi gibi bilsünler ahālī-i bilād
- 7 Yine lāzımdı bu 'asker ne beter kışlaḳdan
 Ğarāz-ı şāh-ı cihān olmasa terfih abād
- 8 Rāḫat-ı 'ālem için rāḫatını terk itdi
 Gice gündüz o şehensāh-ı şecā' at mu' tād

- 9 Biz de Mevlāya teşekkürle du‘a eyleyelim
İde Hâk şevketin efzûn-ı ilâ yevm-i tenād
- 10 ‘İzzetâ ‘asker-i manşûra yazıldı târîh
Ceyş-i İzmire bu nev kışla olundu bünyād Sene 1242

25

[Mefā‘îlün Mefā‘îlün Mefā‘îlün Mefā‘îlün]

- 1 Muvaffâk olmadır âşâr-ı hayra yoḡsa beyhûde
Degildir pādşehlik yalınız dîhîm ü efserle
- 2 Şehensâh-ı zamândır pādşeh kim ta cülûsundan
Memâlik taḡtgâha döndü yekser zîb ü zîverle
- [13b]
- 3 Huşûsâ pâ-y-ı taḡt-ı âsmân maḡsûd-ı ḡâkânî
Felekden oldu bâlâ luḡf-ı şâh-ı heft-kişverle
- 4 İdüp tanzîm-i esbâb-ı cihād ol ḡusrev-i ḡâzî
Mü‘ebbed eyledi Allâh imdād-ı peyemberle
- 5 Mu‘allimler idüp taḡrîr o sulḡân-ı felek kevkeb
Cihân ta‘lîm meydânı gibi bir oldu leşkerle

- 6 Yetişmez olsa ger ağız otu ‘ âlemdeki barut
Giderse düşmen üzre bir getirmez böyle ‘ askerle
- 7 Olup muhtâc baruthânesin tanzîme ol hâkân
Şu viridi çerhine kıldı müsâvî çerh-i çenberle
- 8 İdüp kuhsâra fermân bende çekdi tevsen-i âbı
Çevirtti çerh-i baruthâneyi bir tarz-ı digerle
- 9 Bu baħr-ı bî-girâna kânlar şarf itdi Hân Maħmûd
Füzûn-terdir bahâda her taşu tartılsa cevherle
- 10 Bunuñ incüsüdür her katre âbı bendidir cevher
Girân-terdir bu deryâ vezn olunsa baħr-ı Aħmerle
- 11 Degil bu tāk-ı Kistrâ kaşr-ı Nu‘ mâñ sed-i İskender
Yapılmaz hâşılı birkaç ğuruş bir iki dülgerle
- 12 Şehenşâh-ı zamân hem buldı hem bezl itdi dünyâya
Sen İskender yürü âb-ı hayâtı bulmağa terle
- 13 Geçüp Sencerle eyyâmı müşerref olmadı eyvâh
Şebistân-ı hayâl-i enveri ol mâh-ı peykerle
- 14 Beni min ğayr-ı istihkāk itdi Hāk aña Vaşşâf
N’ola faħriyye itse şâ‘ irân bu ‘ abd-i aħkarla

15 Gele mādām kim hūrşīd-i rahşān tā-be-şubḥ-ı ḥaşr
Bu bendine revāk-ı āsmāna kāse-i zerle

16 Girerse araya ʿ İzzet girer tāriḥ-i şīrīnim
Şu şızmaz gibi mābeyni bu bendiñ āb-ı kevşerle Sene 1243

26

Diger

[Mefâʿ ilün Mefâʿ ilün Mefâʿ ilün Mefâʿ ilün]

1 Bu bend-i aʿ zâmı şāhensēh-i kevşer-sitān çekdi
Ne gelmiş mekremet-cūyān ne geçmiş ḥusrevān çekdi

2 Bu meydānda hemān bir pehlivanlık eyledi ibrāz
Takup kuhsāra celle cūları ol ḳahramān

[14a]

3 Şu dībāsı toḳatdı yüz gibi sebzīn ḳumaş üzre
O ḥāḳān destgāh-ı cūda pertev bir niyāz çekdi

4 Hezārān āferīn üstādına bu ḫāḳ-i bālāniñ
ʿ Aceb cānbāz āba sīmden bir resimān çekdi

5 Degil āb-ı revān bu bend-i ʿ āşīḳ meşreb-i pūr nem
Gümüşden şāf-ter āgūşa gūyā bir civān çekdi

- 6 Degil bend eyledükde şafha-i sebz üzre taşvîrin
Felek maḥbûb-1 âba mâh-1 nevdan ebrüvân çekdi
- 7 Degil bād-1 şimâli eyleyen taḥrîk-i emvâcın
Didim a' dâ-yı devlet varsa bir âh-1 nihân çekdi
- 8 Degil ancak bu sed bend eyledi her sūyunu mülküñ
Ayağın kişverinden fitne-i âḥir zamân çekdi
- 9 Mizâc-1 mülke tedbîr itdi şimşîri ḥakîmâna
Felekler şîşe-i meccâma döndü ḥayli ḳan çekdi
- 10 Egerçi sed binâ itmişdi amma görmedik âbın
Sikenderden tehî bu ḥavz-1 gerdûn imtinân çekdi
- 11 İkinci bendidir taḳrîr-i evşâf-1 hümâyûnuñ
Beyaza bundan aḳdemce birin kilik-i beyân çekdi
- 12 Bu seddi çerḥ-i baruthâneyi tedvîr içün yaptı
Dinürdi yaz gününde kendini âb-1 revân çekdi
- 13 Çevirdi nehr-i cûdu şimdi niçe çerḥ-i devvârı
Gören bu âbı ḳan eyler dolabı âsmân çekdi
- 14 Görüp baruthâne çerḥiniñ aḥkâmını fâ'ik
Müneccimler felekden destini âḥir inân çekdi

- 15 Du'ā-yı devleti lebrīz idince dolu āfākı
Alup çerha icābetgāh-ı Hākka qudsiyān çekdi
- 16 Ola her kaçresi bir rüz 'ömri ol hudāvendiñ
Denildikçe bu bende āb-ı pāki rāygān çekdi
- 17 Delīlim Hızr-ı tevfiķ oldı 'İzzet sū-yı tārīhe
Bu Seddi āba İskender gibi Maħmūd Hān çekdi Sene 1243

27

[Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün]

- 1 Dā'imā Maħmūd Hāniñ ölmede
Cūdu deryā-yı 'ināyetden revān

[14b]

- 2 Oldı 'ahdinde yedi deryā sekiz
Bend idüp bünyād o İskender tüvān
- 3 Yapdı şehrahında dil-cū çeşme-sār
Neşr-i elṭāf eyleyüp bī-imtinān
- 4 Hāk Te'ālā şevketin efzūn ide
Kıl du'āsı ile tertīb-i lisān

- 5 Sa‘y idüp ‘ İzzet didi tārīhini
Oldı zemzem çeşme-i Maḥmūd Ḥān Sene 1244

28

[Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilün]

- 1 Āsmān-ı zıll-ı Ḥudā Ḥazret-i Ḥān Maḥmuduñ
Olamaz dā‘ire-i cāhına ḳuds-i perkār
- 2 Devridir şimdi semāvāta medār-ı gerdüş
Ne felek kevkeb-i bahtından ider istiḳrār
- 3 Yedi çerḫ üstünedir maḥver-i baruthāne
Ḳıldı tecdīd o ḥudāvend-i kerāmet āşār
- 4 Virdi bir şüret-i nev devr-i hümāyūnunda
Ḳuvvet-i ‘aḳlına oldı müteḥayyir efkār
- 5 Yağdırır düşmene āteş bu yedi çerḫ-i cesīm
Oldı şermende-i bārānı sipihr-i medrār
- 6 Sāyesinde felegiñ ḥaddini bildirmiş iken
Bunları vaşfa kalem eyledi ‘aczin iḳrār
- 7 Çünkü āşārını tavşīf-i muḫāl ey ‘ İzzet
İdelim ed‘ıye-i devlet-i şāhı tekrār

- 8 Tā ki barut-ı siyeh vesme-i ebrūsü olup
Ceyşine şāhid-i nuşret ile ʿ arz-ı dīdār
- 9 Ser-i bī-devletine düşmeniniñ kelle kadar
Eylesün dāne-i barutunu Rabb-i Qahhar
- 10 Merkez-i kıl-kı beyān nokṭa-i tāriḥimdir
Döndü gerdün mişālī yedi çerḥ-i devvār Sene 1244

[15a]

29

[Mefāʿ ilün Mefāʿ ilün Mefāʿ ilün Mefāʿ ilün]

- 1 Cihānı cünd-i Hān Maḥmūd kıldı arslan yurdu
Olup her yerde şīrān-ı veḡāya bişeler peydā
- 2 Yazup bōstāniyān dikdi ocaḡ-ı düşmene incir
Kılınca āb-ı tīḡi dūdman-ı fitneyi imḡā
- 3 Yarım sāʿ atde var mı eylemiş bir kişveri tanzīm
Nizām-ı mülkünü düşmen o şehden itsün istidʿ ā
- 4 Gören bōstāniyāna kışla bünyād oldu zan eyler
Zafer gülzārı tarḥ itdi o şāh-ı memleket-pirā

- 5 Küli ağız otıdır dūdı sünbül tohmıdur barut
Dem-i düşmenle gūyā harbelerdir lāle-i hamrā
- 6 O hākān-ı cihān-bān mülkü bāğ-ı ‘Adna döndürdü
‘Aceb mi olsa bir bōstāncı ile gülşen-i dünyā
- 7 N’ola fahr eylesek eslāfa kim taḥdīs-i ni‘ metdir
Bizi bir böyle şāha bende itdi Ḥazret-i Mevlā
- 8 Disün ahlākımızda tā-be-maḥşer iftiḥārından
Serīr-ārā-yı şevket zāt-ı Ḥān Maḥmūd derḥāl
- 9 Biri zībā biri ra‘ nā bu tarḥ-ı pāke ey ‘İzzet
İki tāriḥ-i şebnem-dār kıldım gül gibi imlā
- 10 Kılındı leşker-i manşūra meştā-yı cedīd iḥyā
Gül-i zībāveş oldı kışla-i bōstāniyān bālā Sene 1243

30

[Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün]

- 1 Maḥmūd Ḥān-ı zū’l-ḥaseb şād oldı eṣnā-yı Receb
Şehzāde-i ‘ālī-neseb geldikde ‘ālem itdi ‘ıyd
- 2 Ḥürşīd-i evc-i şāndan ne kevkeb-i raḥşāndan
Āyīne-i devrāndan oldı küdüret nā-bedīd

- 3 Halk-ı zamān mesrūr idi her bir günü bir sūr idi
Gerçi cihān pūr nūr idi fer virdi ol necm-i sa' id
- 4 Seyf-i şehensāh-ı zamān itmişdi taḥḥīr-i cihān
Gelmez mi yā şehzādegān şevket-sarāy oldu cedid
- 5 Tuymuş cihānıñ rāḥatın ḥāḳān-ı aşrıñ himmetin
Geldi zamān-ı nuşretin tebrike ol naḥl-i reşid
- 6 Güş eylese bu şevketi tecdid-i mülk-i devleti

[15b]

Alup yanınca cenneti gelmez mi Hān ' Abdü'l-ḥamīd

31

Diger

[Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün]

- 1 Turduḳça mihr-i āsmān şehzādeler toḡsun hemān
Neslin göre şāh-ı cihān a' dād-ı encümden mezid
- 2 A' dāsına leşker şala ' ömründen ol şeh kām ala
Ceddi Süleymān Hān ḳala yanında tıfl-ı nevresid
- 3 Kim tura ins ü melek devrine reşk itsün felek
Ḳılsun zamān-ı ḥaşre dek ' İzzet ḳulu ' arz-ı neşid

- 4 Şāh-ı cihān sūr eyledi tārīḫe me'mūr eyledi
İklīmi pūr nūr eyledi şehzādemiz ' Abdü'l-ḥamīd Sene 1242

32

Diger

- 1 Geçmişdi bir şey ez kazā itdi mükāfātın Ḥudā
Şāhenşehe kıldı ' aṭā Mevlā yine ' Abdü'l-ḥamīd
- 2 Āvīze olsun mehdine tārīḫ-i ' İzzet dūr gibi
Maḥmūd Ḥāna itdi Ḥaḫ a' ṭā yine ' Abdü'l-ḥamīd
Sene 1242

33

[Mef' ūlü Mefā' ilün Mef' ūlü Mefā' ilün]

- 1 Destūr-ı gāzā meşkūr seyr itdi dilīrānı
Ekl eyledi gāzīler nu' mā-yı Reşīdiyye
- 2 Tārīḫ-i mücevherdir Ḥaḫ göstere emşālin
İtdin atına yalın ḥelvā-yı Reşīdiyye

34

Ḥüsñü Beg-zāde Emīn Begiñ Vefātına

[Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ūlün]

- 1 Ḥudā Ḥüsñü Bege şabr itdi iḥsān
Fenādan irtiḫāl itdi Emīn Beg

- 2 Civānlıkda mişāl-i erca' iye
Serī'an imtişāl itdi Emīn Beg
[16a]
- 3 Muḥarremde sirişk-i ehl-i beyti
Mişāl-i ḥūn-ı āl itdi Emin Beg
- 4 Giderken dār-ı Firdevse ḥuḳūḳun
Aḥbāba ḥelāl itdi Emīn Beg
- 5 Ne bu dūnyā-yı fāniye baḳardı
Ne meyl-i cāh u māl itdi Emīn Beg
- 6 Felek ḥā'indir erbāb-ı kemāle
Niçün kesb-i kemāl itdi Emīn Beg
- 7 Cihān merg ile kıldı vālide pīr
İki ḳat pūr melāl itdi Emīn Beg
- 8 Şalāḥ üzre ṭulū' itdi o ḥūrşid
Şalāḥ üzre zevāl itdi Emīn Beg
- 9 Mürā'il günü terk eyle mekānın
Sarā-yı bī-zevāl itdi Emīn Beg
- 10 Yazıldı medd-i mātemle bu tāriḥ
Cihāndan intiḳāl itdi Emīn Beg Sene 1244

35

[Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün]

1 Kıldı ihyâ hitâm-ı sünnetini
Bula şihhat Fu'adım ile Reşâd

2 Didi 'İzzet pederleri târih
Oldı sünnet Fu'adım ile Reşâd

Sene 1243

[16b]

36

[Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün]

1 İnfî' âlim var idi dünyâya
Münhaşır idi feraḥ rü'yâya

2 Bir seher varmış idi ḥâba gözüm
Zikr-i bi'l-ḥayr idi ḥâḳâna sözüm

3 Bir de gördüm ki ḥudâvend-i zamân
Oldı bir câmi' -i rüşende 'ayân

4 Kıldı câmi' de cemâ' atle namâz
Şaf içinde idi o şâh mümtâz

5 'İzz ü şevket ile virdikde selâm
Gitme 'İzzet ile fetḥ oldı kelâm

- 6 İltifât itdi o zıll-i Ma' bûd
Eyledi bendeye fermân-ı ku' ûd
- 7 Meskenim oldu hemân şaff-ı ne' âl
'Aynını göstere Rabb-i Müte' âl
- 8 Kûluna meyl-i 'inâyet kıldı
Böyle bir fıkra hikâyet kıldı
- 9 Didi şevketle o şâh-ı ekrem
Yolda görmüş birini bir adam
- 10 Yoğ iken şâhid-i mînâ-yı huķûķ
İtmiş ol şahısla da' vâ-yı huķûķ
- 11 Şahş-ı diger didi yoķ ülfetimiz
Bilmezem oldu mı ünsiyetimiz
- 12 Yoğ iken bilmedigim 'âlemde
Görmedim ben seni bu 'âlemde
- 13 Müdde'î dir ki görüp te' lîfîñ
Hırz-ı cân itmiş idim tazyifîñ
- 14 Kelimâtîñ ile itdim şöbet
Böyle sebķ itdi senüñle ülfet

15 Bu degil mi eşer-i ḥubb-ı ḥuḳūk
Kim sever olmasa insān-ı ḥuḳūk

16 Fıḳrayı itdi tamām ol ḥāḳān
Didi ey şā'ir-i pākīze-beyān

[17a]

17 İtmedim gerçi senüñle şoḥbet
Vardır eş'âr-ıñ ile ünsiyet

18 Didim ey şāh-ı cihānım var ol
Biñ sene şevket ile ḥünkār ol

19 Nūr-ı çeşmimle berāber sensin
Saña manzūr degilsem hani ben

20 Bu kelāmım ile oldum bīdār
Yine görseydim uyurdum tekrār

21 O velī'ün-ni'am ol ḥān-ı himem
Baña rü'yāda hemān itdi kerem

22 Gelmedi şübhedir ü ne ḳaṭ'a
Şabr-ı maḥfī olduğuna bu rü'yā

- 23 Ğamdan idi mihr cihān virdi felāh
Eyledim def^c -i keder vaqt-i şabāh
- 24 Pertev-i zāhir ü bātındır o şāh
Gice gündüz toĝa çün mihr ile māh
- 25 Ol kadar kesb ide şöhret şanı
Unuda halk Süleymān Hānı
- 26 Ol kadar eyleye kim fetḥ-i bilād
Reşk ide ‘ ahdine Sulṭān Murād
- 27 Şeb-i rüzın ide firūz ala
Gice rü ’yā gibi ‘ ömr-i bed-hāh
- 28 Konmadan biñ ikiyüz kırka raqam
Nazma almışdı bu ma‘ nā-yı qalem
- 29 Tıbq-ı nazmım gibidir bu rü ’yā
‘ Alima ’llāhü Te‘ ālā ve kefā

37

Zuhūr-ı Rū'ya

[Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün]

- 1 İki yıl geçmiş idi bu rü'ya
Gör ne gösterdi cenāb-ı Mevlā
- 2 Baḡ o āyīneden esrār-ı ḡader
Şūret-i āyīneyi virdi ḡaber
- 3 Pādşeh 'arz-ı kerāmet ḡıldı
ḡaḡ bu kim keşf-i velāyet ḡıldı
- 4 'Āḡıbet fāş olup ol rāz-ı nihān
ḡuḡb-ı vaḡt olduḡun itdi i' lān

[17b]

- 5 Çoḡ mu ol pādşeh-i ḡuḡbiyyet
Ki ide ḡayr-ı cihāna niyet
- 6 Zıll-i Mevlālıḡı ḡo bir yana
Bu degildir de kerāmet yana

38

Āmden-i Māh-ı Şiyām

[Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün]

- 1 Kırk iki sāl-i sa' âdet fālı
Fevz-i nuşret eyā oldı malı
- 2 Yere geçmişdi ocağ-ı mağhūr
İntifā buldu çerâğ-ı şer ü şūr
- 3 Hāne-i sūra dönüp mülk-i cihān
Oldı pīrān u civānān raqşān
- 4 Şanma kendi gülidir bōstānıñ
Seyrine geldi cihān dünyānıñ
- 5 Felek 'ālem qalafatdan 'ārī
Yağlı kayık gibi oldı cārī
- 6 Geldi ol zevraq ile māh-ı şiyām
Ayaşofya'da itdi aqşām
- 7 Çıkdı qol qol zurefā-yı belde
Sāde tesbīh qalemiñ elde

- 8 Tograyup yağlı yerinden suhanı
Niye oynanmama ister deheni
- 9 Uykusuzluğdan idüp āh u enīn
Kendin eyler zurefādan toħmın
- 10 Çıkarınca sesini gāyet pest
Ġamzeler itdi şanur  ālemi mest
- 11 Mevc urup fevc-i zarīfān şaf şaf
Didiler sergiye deryā-yı tuħaf
- 12 Bitse tiryakileriñ afyonu
Tükenürdi Ramazān mazmūnu
- 13 Ramazān anlara şan kim Şa  bān
Oldılar cāmi  a nāz ile revān
- 14 Şeyhler mebħaşe itdikçe fitil
Dehşetinden ditrer t b-1 kandīl
- 15 Arada olsa hani şavm u şalāt
Çevirir k bbesini baħş-1 z k t

[18a]

- 16 Arkada yağlı pilavlı zenbil
Hırkası şeyh-i zemîniñ pestel
- 17 Yemiş elbetde ‘imâretde tayak
Çıka geldi baş açık yalın ayak
- 18 O ğazab ile urup rahleye el
Ayaşofya’ya şan kurdu temel
- 19 Ben de bir gün çıkup evden nâgâh
Ayaşofya’ya tutdum hem-râh
- 20 Harem-i câmi‘e oldum dâhil
‘Aqlımı eyledi bir meh zâ’il
- 21 Niçe meh mihr-i sipihr-i şevket
Niçe meh pertev-i dîn ü devlet
- 22 Niçe meh zerresi hürşîd-i felek
Niçe meh ‘âşık-ı şeydâsı melek
- 23 Durdun ‘İzzeti gördükde hemân
Kûşe-i çeşm ile oldu nekrân

- 24 Kalmadı bende kararāra imkān
 Der-i maḳṣūrede oldum üftān
- 25 Anda pādāşım idi ‘ Abdü ’l-ḩaḳ
 Ya‘ ni hem-şoḩbetim ol ḩayr-ı edaḳḳ
- 26 Bir de gördük ki o ḩāḳān-ı cihān
 Cū gibi suyumuza oldu revān
- 27 Nāgehān yanımıza geldi nihān
 Kātibü ’s-sır-ı ḩüdāvend-i zamān
- 28 Didi ḩāḳān-ı cihān-bān gelecek
 Müjde kim cismimize cān gelecek
- 29 Virdi lerziş o ḩaber endāma
 Döndü cāmi‘ ışınup ḩammāma
- 30 Neşr-i envār idüp ol eṫrāfa
 Başladı şāh-rehi eşrāfa
- 31 Naḩl-i gül gibi ḩoyup gülbenden
 Oldı bu bendesine sāye-fiken
- 32 Geldi şevketle o himmet-i mu‘ tād
 Eyledi āyet-i raḩmet gibi şād

- 33 Şadr-ı maḫşūreyi ḫıldı teşrīf
Āşerī bendesi itdi talṭīf
- 34 İtdi Mevlā beni ḫaddi cümle
O Süleymān-ı zamān nemle
- [18b]
- 35 Ḳıldı bizzāt teḫātub fermān
Ṭayanur mı buña ‘aḳl-ı insān
- 36 N’ola Mecnūn gibi itsem şoḫbet
Şaşırur olsa Felāṭūn elbet
- 37 Luṭf idüp Fātiḫe gitdiñ mi didi
Eşerimdir nazār itdiñ mi didi
- 38 Döñdü ol şāh-ı becā-yı kelimāt
Kāh pırlanṭa gehī āb-ı ḫayāt
- 39 Nuṭḳı revnaḳ-şiken-i şīr ü şeker
Üstüne ḫüsn-i beyānı ‘anber
- 40 Görmedim öyle ... maḳāl
Gelse ṭūṭīler olur bezmine lāl

- 41 Görmedim cevher-i zātı gibi zāt
Zāt-ı pākīze vü pākīze-şifāt
- 42 Nüşha-i zātına ser-levha vaqar
Hilmi dībācesine cedvel var
- 43 Öyle kim cevher-i isti' dādı
Hüsn-i hulķı eridir pūlādı
- 44 Bendegān olsa n'ola der-zincir
Düşmeni görse olur ele esir
- 45 Bî-kurā meclisine olsa nedim
Bulamaz şānına lāyık ta' zīm
- 46 Virebildimse tela' şımla cevāb
Şüphesiz kudret-i Rabbü'l-erbāb
- 47 Tākatim yoğ idi taḥrik-i lebe
Neste beste idi sözüm ebe söbe
- 48 Vaqt-i teşrifi irince nāgāh
Gizlice çekdim içimden bir āh
- 49 Ne olur olmasa aḥşam didim
İrmese şubḥumuza şām didim

- 50 Devlet ü salṭanat u re'fetle
 udret ü merḥamet ü re'fetle
- 51 Oldı ber-pā ilm-i nuṣretveṣ
 Őandım aḥṣam üzre oğdu güneş
- 52 Azm-i Őehrāh idüp ol Őāhen-Őāh
 Sāyesi aldı bize cāy-ı tebāh
- 53 Servler gibi ḥırāmān oldı
 oca cāmi baña zindān oldı
- [19a]
- 54 Olıcağ sır bıkı-i beyān-ı ḥafı
 Der aab yādıma geldi rü'yā
- 55 İki yıl gemedi sübhna 'llāh
 Eyledi aynını iḥsāna 'llāh
- 56 Didim ey pādŐeh-i mülk-i vücüb
 Beni ol Őāhdan itme maḥcüb
- 57 Ömrüm olduça idüp ḥıdmetini
 İdeyim ed iye-i devletini

- 58 Niçe itdiyse cihānda mesrūr
Eylesün āh̄iretimde ma' mūr
- 59 Tā berāber añla şāh u gedā
Sāyesin eyleye devr-i Hūdā
- 60 Tā egildikçe Süleymān ile mūr
İtmesün Hāḡ ḡapusundan mehcūr
- 61 'Ömrine ḡıbtā idüp 'ömr-i beşer
'Ömr-i 'ömrümden ola efzūn-ter
- 62 Naḡl-i cismin idüp Allah esen
Bād-ı tevfiḡ ola mülkünde esen
- 63 Her şeb̄in ḡadr̄ ide her rūzın 'ıyd
Ramazān ḡürmetine Rabb-i Mecīd
- 64 N'ola evrādım olursa bu vürūd
Yaşasun biñ sene Sulṡān Maḡmūd
- 65 Görmedi böyle 'ināyet cedd̄im
Degil ĩfā-yı teşekkūr ḡadd̄im

[19b]

39

Kaşâ'id-i Berâ-yı Kibâr-ı Zamân

[Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün]

- 1 Sürerken mihrveş yüz hâkpâ-yı zıll-i Yezdâna
Sürüldü nâşıyem Sivas ilinde hâk-ı hızlâna
- 2 Ğubâr-ı âstânın dîde-i cân sürme eylerken
Sirişk-i âl-i hasret cismimi döndürdü mercâna
- 3 Seyâhatle çıķup keçkül bedest kûy u kend oldı
Merîd-i hângâh-ı luţf iken ol kûţb-ı devrâna
- 4 O tûţî yemege kand iltifât-ı şâhid-i devrim
Helâhil zâr-ı mihnetdir gidersem şekkeristâna
- 5 Gül-i ruhsâr-ı şâhidin mehcûr olan bülbül
Baķar mı gülşen-i fânîde artık bâĝ u böstâna
- 6 Olup âyîne-i didâr-ı zıllu'llâhdan maķrûm
Müşâbih görmez oldum şeklimi ben şekl-i insâna
- 7 Fûrûzân-şem' ini kendi eliyle söndüren mücrim
Degil kim ķal' a-bend olmaķ sezâdır ķonsa zindâna

8 Cenāb-ı ādeme bir de baña oldu bu ʿālemde
Naʿīm-i cenneti terk eyleyüp çıkmak beyābāna

9 Teraḥḥum itmese ḥaḥkımda ḥaḥkı-ı kerem-pīrā
ʿAceb kimler teselli-baḥş olurdu bu dil ü cāna

10 Müşīr-i zemzem-i elṭāf-ı İsmāʿīl Paşa kim
Türāb-ı pāyini Ḥaḥ münhal itmiş nehr-i iḥsāna

40

[Mefāʿ ilün Mefāʿ ilün Mefāʿ ilün Mefāʿ ilün]

1 O destūr-ı kerem-mevfūra ḫatʿa nisbetim yokken
Suʿāl itdi perişān ḥāṭır-ı zārı vezīrāna

2 Şehensāh-ı cihāniñ bende-i maṭrūdı ḥaḥkında
Bu rütbe merḥamet ḥürmetdir ol sultān-ı zī-şāna

3 Ya maḥbül-i ḥudāvend-i zamān ölsemde gelsemde
Beni mālİK iderdi şüphesiz bu kân-ı imkāna

[20a]

4 Der-i iḥsān-ı şāhı var mı bir ʿāḫıl ki terk itmiş
Fīrār eyler şalıvermek yazılmış seng-i fermāna

- 5 Degildir kâh luḫfu ḳal‘ a-i Sivasdan ıḳmam
Mü‘ebbed Monla başı itseler İnan u Turana
- 6 Hıṣūṣa zādımı ol āṣaf-ı Ekrem kerem ḳıldı
Yine müstaḡraḳ oldum ni‘ met-i sulṫān-ı devrāna
- 7 Vezīr-i Bermekī iḫsānıñ elṫāfi ṣalıvermez
Ne ḫācet ḳal‘ ada bu ‘ abd-i cāniye nigeḫbāna
- 8 Hüner-perver meḳādīr-āṣnā destur-ı ‘ ālī-ṣān
Fazīlet ādemiyyet her cihetle fā’iḳ-i aḳrāna
- 9 Olur naḳd-i ümīdi sā’il iḫsānı cenībden
Dü desti münḫaṣır zīrā ki gel ki tiḡ-i perrāna
- 10 ‘ Adāletde hünerde eyledi ṣāḫib-‘ aṫā-yı sebḳ
Anuñla faḫr iderdi nesl-i Seluḳ āl-i ‘ Oṣmāna
- 11 Müṣīrā bu periṣānlıḳla yazdım vaṣfiñi lākin
Degil ṣāyeste zātuñ böyle elfāz-ı periṣāna
- 12 Gülerken görmediñ olduḡca bir ṣā’ir idi ‘ İzzet
Murād eylerse gül taṣvīr iderdi eṣm-i giryāna
- 13 Merām eylerse aḡlatmaḳ yem-i evṣāf-ı düzaḫda
Tebaḫḫur eyleyüp deryā yazardı nük-ı müṣḡāna

- 14 Saña göstermesün Haḡ ḡūr-ı ba‘ de ‘l-kūrı dūnyāda
Baña şor kim neler oldı olur ‘ālemde insāna
- 15 Ḥudā Maḡmūd Ḥānıñ ‘ömr ü iḡbālin füzün itsün
Yerā kendi ḡalāş eyler girersem dāḡi nırāna

41

[Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün]

- 1 Dimāḡ-ı cānda ḡālā şeker-i nuḡ-ı hümāyūnu
O lezzetle devā-sāz olmada Mevlā bu hicrāna
- 2 Misāfirken ḡayāli şadr-ı şevket-ḡāne-i dilde
Tenezzüldür şafā geldiñ dimek bir ḡayrı miḡmāna
- 3 O ḡāḡānıñ kemāl-i luḡfuna ger olmasam vāḡıf
Yeñi başdan bozardı ‘aḡlını bu eski dīvāna
- 4 Olup Mañşūr ḡızmetler begendirdikçe devletde
Gelüp vaḡti olur müşmer şefā‘ at derd-mendāna
- [20b]
- 5 Unutma bende-i nāḡiziñi vaḡtiyle yād eyle
Müsā‘ iddir o şāhen-şāh-ı dil-ḡāh-ı müşırāna

- 6 Seni şāha anı bu ümmete bağışlasun Allah
Budur ancak niyāzım dā'imā dergāh-ı sübhāna

42

Tevārīh-i Şetti Berā-yı Vuķū'āt

[Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün]

- 1 Mihr-i burc-ı 'azamet Hān Maḥmūd
Āsmān-ı kevkebe zıll-ı Yezdān
- 2 Eyledi pertevini şimdi çerāğ
Zerre-perverdir o hūrşid-i cihān
- 3 Ya'ni beglikçi iken itdi re'is
Necm idi eyledi mihr-i raḥşān
- 4 Öyle pertev ki cebīnin Mevlā
Eylemiş maşrıķ-ı nūr-ı imān
- 5 Öyle pertev ki ziyā-yı hüneri
Lem'a-efzā-yı sipihr-i 'irfān
- 6 Zühd ile cem' -i zarāfet kılmış
Var mı zātı gibi kāmil insān

- 7 İtse mīzāb-ı zer-i ḥāmesini
Münhal-i ‘ilm-i ma‘ānī vü beyān
- 8 Nazm u neşr ile olur bāğ-ı hüner
Bu gülistānda reşk-i bōstān
- 9 Menhec-i şevketi kılsun rehyāb
Kāşid-i re’yini Rabb-i Mennān
- 10 Mu‘ciz-i nuṭḫı ile a‘dāyı
İde iskāt-ı be-ḥaḫḫ-ı Kur’ān
- 11 Gün gibi parladı ‘İzzet tāriḫ
Buldu pertevli re’is-i devrān Sene 1242

[21a]

43

Diger

[Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün]

- 1 Kıldı Beglikçiyi dīvān-ı hümāyūnuñ re’is
Gördü mihr-i şevketiñ erkān-ı devlet pertevin
- 2 Kevkeb-i iḳbāli ‘İzzet noḫṫadır tāriḫime
Sāye-i şāhānedir aldı riyāt-ı pertevin Sene 1242

44

[Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün]

- 1 Şadr-ı esbağ Muşafa Paşa-yı erbāb-ı fiten
Tu' ma-i seyf eylemişdi dehre virmişken nizām
- 2 İtmedi hürmet o zālimler şadāret cāhına
Nāsa vācibken vekīl-i pādşāha ihtirām
- 3 Pāre pāre eyleyüp cismin o bed-ef' ālleri
Atdılar bir çāh-ı baṭṭāla bulup birkaç ' izām
- 4 Eylemişken vaḳ' a-i mevti yigirmi yıl mürūr
Olmamışdı hayyiz-i imkānda ta' yin-i maḳām
- 5 Şimdi Hāk manşūr idüp şadr-ı selīmü'l-hilḳati
Eyledi ol zümreden seyf ile aḳz-ı intikām
- 6 Eyleyüp tebyīn o destūr-ı şehīdiñ ḳabrini
Nāmın ilḳā ile ḳıldı kendisi ibḳā-yı tām
- 7 Dikmedi taş menziliñe merdāneki ye şüphesiz
Hayr ile mezkūr-ı efvāh oldu tā rüz-ı ḳıyām
- 8 Āşaf-ı devrāna ihsān eyleyüp ' ömr-i medīd
Eylesün şāhib-mezārı maḡfired Rabb-i enām

- 9 ‘İzzet ol demde dimişdim rıhleti tārīhini
Muştafa Paşa şehiden eyledi ‘adni maqām
Sene 1223

45

[Mef’ ūlü Fâ’ ilâtü Mefâ’ ilü Fâ’ ilün]

- 1 Mestûfi-i hünerver idi itdiler şehid
Aḥmed Efendi-zādeye Ḥaḳ iḥtirām ide
- 2 Geldikçe yāda vaḳ’ a-i mergi o bī-kesiñ
Viridiñ cenāb-ı Ḥazret-i Ḥaḳ intiḳām ide
- 3 Erbāb-ı fitneye ḳomadı ḥün-ı nā-ḥaḳın
Şadr-ı selīm-sireti Ḥaḳ müstedām ide
- 4 Olmuş iken irtiḥāli yiñrmi yıla ḳarīb
Kim viridi kim gelüp birisi ihtimām ide
- 5 Seng-i mezārı ḳalmış idi tā bu vaḳte dek
Bā’ iş bu āşaf oldı Ḥudā ber-devām ide
- 6 Erkān-ı devlet itse n’ola ḥıdmet ile faḥr
Bir zātı kim olanlarını iltizām ide

- 7 ‘İzzet dimişdi fevtine tārīḥ-i cevherī
Taḥsīn Efendi cennet-i ‘adni maḳām ide

46

[Mef’ ūlū Fâ’ ilâtü Mefâ’ ilü Fâ’ ilün]

- 1 Şadıḳ Efendi balḫacılıḳdan zuhūr idüp
Olmuşdı Bayezıde imāmetle mu’teber
- 2 Şoñra rü’sel ile şeh-i ‘ālem be-kām idüp
Bōstāncılar müfettişi olurdı her sefer
- 3 Pür neř’e-i demādem idi bezm-i ūlfete
Fevt ile virdi āḫir eḫibbāsına keder
- 4 Fevtinde ‘İzzetā didi tārīḥ-i eřdıḳā
Şadıḳ Efendi maḳ’ad-ı řıdḳı ḳıla maḳar

47

- 1 Belde-i Sivāsda bir āřaf itdi irtiḫāl
Ġayret-i İslāmla eylerdi her an āḫ vāḫ
- 2 ‘Āzim-i řarḳ olmaḳ ūzre toġan iḫsān eyledi
Ḳalbini keşf eyleyüp řāḫ-ı kerāmet destġāḫ

- 3 Erci'î fermānı geldi emr-i 'ālî gelmeden
Emr-i Mevlānîñ olup maḥkūmu emr-i pādşāh
- 4 Ol vezīriñ mürdesi mānend-i zinde aldı tūğ
Bağ şadākat neyledi iḥlāfa gelsün intibāh
[22a]
- 5 Küçmeseydi cān virürdi yine dīn ü devlete
Böyle himmetli müşīr-i ḳahramān bī-iştibāh
- 6 Fevtiniñ manḳūṭ ile 'İzzet didi tāriḥini
Ḥuldı meşhed eyledi Behrām Paşaya İlah

[22b]

48

Ḥarfü 'l-Elif

[Mef' ūlü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün]

- 1 Şaḥş-ı suḥanla itme lebiñ her dem āşnā
Eyler 'arūs-ı rāzıñı nā-maḥrem āşnā
- 2 İki cihān olur kef-i efsūs-ı rıḫletiñ
Bu sūrgehde olmaz iseñ mātem āşnā
- 3 Çekmez elem şedāyid-i bī-kān kāndan
Vaḳt-i meserretinde olanlar ḡam āşnā

- 4 Olmaz rüfû pezîr-i tesellî-şikest-i dil
Beyhûde itme yâremizi merhem âşnâ
- 5 Ol şu‘leniñ şerâresi âb-ı sirişk imiş
Yâ Rab gönül ne âteş olur kim nem âşnâ
- 6 Kânûnu kâh uşûle muhâlif gehî derest
Sâz-ı sipihre olmadı zir ü bem âşnâ
- 7 Bîgâne geldi gitdi o da bezm-i ‘âleme
Beyhûde oldı keyf-i şarâba Cem âşnâ
- 8 Keştî vücûd-ı baħr-ı felek bâdbân-ı ‘aql
Döndük dolaşdık olmadık amma yem âşnâ
- 9 Eyle hayâl-i hâneñi nâ-maħrem sūyı
‘İzzet kemâl-i hūşla ol derdim âşnâ
[23b]
- 10 Dîvâne gönülüm olmayalı hâne âşnâ
Bilmem ki oldı olmadı cânâna âşnâ
- 11 Nādân-ı dâne-i dile eyler mi fâ’ide
Dest olsa dâhi sebħa-i şadrâna âşnâ
- 12 Dîvâr-ı hayretim nice yıl naqşın almağa
Yâ Rab ne bütdür olmadı bütħâne âşnâ

- 13 Nādān lebā leb içmede ne cür^ç a ehl-i dil
Bu bezmde ben olalı peymāne āšnā
- 14 La^ç netle yād iderse de aġyārı istemem
Olmaz vefā-yı dilber-i bī-gāne āšnā
- 15 Ol şem^ç a yandıġım gibi yanmış mı hīç kes
İzzet olaldan āteş-i pervāne āšnā
- 16 Necm-i siyāh-ı dil ki teveccühdedir aña
Yā Rab olaydı şāh-ı felek şāna āšnā

49

Harfū 'l-Bā 'i

[Mefā^ç ilün Mefā^ç ilün Mefā^ç ilün Mefā^ç ilün]

- 1 Düçār-ı çār-ı mevc-i ıztırābım el-meded Yā Rab
Meded Yā Rab meded Yā Rab meded kııl bī-^çaded Yā Rab
- 2 Bu gülşenden saña şâyān-ter bir berg-i sebzim yut
Façağ bir dāğ-ı sīnem var gül-i rüy-ı sepīd Yā Rab
- 3 Sarā-yı şevketiñ vīrāne dillerdir bu vüs^ç atle
Ezel iklīm-i hāşıñ mülk-i harfiñken ebed Yā Rab

- 4 Ma' aşî münhel-i ihsânîni hâşâ ki bend itsün
 Hâs ü hâşâ ki ol bahra cürm-i lâ-yü' ad Yâ Rab
- 5 Şehâdet eyler imânım peder mirâşıdır cennet
 Bu hükme hüccet-i şer' -i nebîdir müstened Yâ Rab
- 6 Yeri bizden nümâyân neyki senden âşikâr oldu
 Olup mir'ât-ı taqdirinde pinhân-ı nîk ü bed Yâ Rab
- 7 Çıka Allah Allah na' rasıyla cünd-i enfâsım
 Şarınca her taraf süz-ı dili haşm-ı eled Yâ Rab
- 8 Habîbiñ 'aşkına âzâd idersin mağz-ı luţfuñdur
 Sezâ-yı gerdenimdir yoĥsa ĥabl-i min mesed Yâ Rab
- 9 Su'âl itme 'amelden vardır imânda ihlâşım
 'İnâyet kıl be-ĥaĥķ-ı ĥulhüva 'allâh eĥad Yâ Rab
- 10 Be-ĥaĥķ-ı ĥâcegân ĥatm ile 'ömrüm hüş derdimle
 [23b]
 Kapuñdan şoñ nefes 'İzzet faĥîri itme red Yâ Rab

50

[Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün]

- 1 Maṭla' -ı mihr-i ümīd olsa girībān ṭaleb
Eylemem sīne-i faḳrı yine ' uryān ṭaleb
- 2 Gerd-dile ḳonduramam dāmen-i istiḡnāya
Ma' den-i tīr ise de reyk-i beyābān ṭaleb
- 3 Būy-ı minnet çekemez şāme-i insāniyyet
İder āzürde dimāḡ ādemi reyḫān ṭaleb
- 4 Berg-i şükufte-i lebdır bize gül-fence-i kām
Bülbül-i ṭab' degil murḡ-ı gülistān ṭaleb
- 5 Ṭoñsa servi-i ḳanā' at ile pervāne-i dil
Eylemez bāl ü per şābrını sūzān ṭaleb
- 6 Çeşmime penbe ḳoyup sūz u güzār-ı dil ile
Bezm-i ḫalkā olamam şem' -i şebistān ṭaleb
- 7 Meded naḳd-i kanā' at ile ḡālib gelemez
Kīse-i faḳrıma gencīne-i sāmān ṭaleb
- 8 Merd-i mübrem çıkarur zevḳini ehl-i necliñ
Gāh ḫandān-ı teşekkür gehi giryān-ı ṭaleb

- 9 Şadr-ı kâşâne-i vuşlatdan olup dermenkeş
Yūsufa ‘ār mıdır kûşe-i zindân-ı taleb
- 10 Hâhiş-i sâhte-i zühhâdı kıomaz Firdevse
Görünüp keffe-i mîzânda noķşân taleb
- 11 Sûd-ı bâzâr-ı keremden geçilür mi ‘İzzet
Âb-rû olmasa sermâye-i dükkân taleb
- 12 Kâviş-i nâhen-i dil anda cevâhir çıkarur
Eylemiş hâk-i Buğarayı hudâgân taleb

51

[Me‘ ulü Fâ‘ ilätü Mefâ‘ ilü Fâ‘ ilün]

- 1 Keçkül-i ser-nigün-ı felekden verem taleb
Dest-i gedâdan itmege beñzer kerem taleb
- 2 Hâşâ niyâza ola yedu’llâh-ı dest-i red
Bâb-ı ğanıde ‘ayıb degil dembedem taleb
- 3 Teşhîr-i ‘âlem itmediler kendi kendini
Eylerse kim zamânede tablu ‘ilm taleb
- 4 Hem-cinse lâşesiyle toyur kelb-i sersene
Eyler mi câh-ı devleti şâhib-ni‘ am taleb

- 5 Şîr-i jiyāndan ne ki raḥm ümīdidir
Bu bîşe-zār-ı ğamda ğazāl-ı ḥarem ṭaleb

[24a]

- 6 Āşār-ı ʿİzzet olmasa esrār-ı kāʿināt
Eyler mi görmege levḥ ü qalem ṭaleb

- 7 İtsün melāzgāhını dergāh Dihlevī
Her kim iderse kendine ḥüsn-i himem ṭaleb

52

[Mefʿülü Fāʿilātü Mefāʿilü Fāʿilün]

- 1 Şundı şebāne kāse-i pür şîr-i mäh-tāb
Eṭfāl-i bāğı eyledi dil-sîr-i mäh-tāb
- 2 Şüh-ı siyāh-ı cerdeye döndü nihāl-i gül
Gülzārı kıldı kevşer-i keşmîr mäh-tāb
- 3 Şāhib-dilāna rişe-i ednā keder verir
Olmaz mı mevc-i bādeye dil-gîr mäh-tāb
- 4 Üstād-ı mihr itmede lebrîz-i nür-ı feyz
İtdikçe müddeʿāsını tenvîr mäh-tāb

- 5 Māhiyyet-i ʿ arz ne imiş eyledi beyān
Eşyāniñ itdi rengini tağyīr māh-tāb
- 6 Her jāle oldu yek-kaḍeḥ-i selsebīl gül
Gülşende kıldı kevşeri tefsīr māh-tāb
- 7 Nermī-i ḥūy-ı neşr-i tebāşīr-i ʿ adl ile
Kıldı diyār-ı himmeti teşhīr māh-tāb
- 8 Ne ṭāḳ-ı āsmāna bu ne beyti ʿ İzzetā
İtsün midād-ı tīr ile taḥrīr māh-tāb
- 9 Keşf oldu aña ḥikmetü ʿl-eşrāḳ-ı naḳş-bend
Rūyın idince ferş-i der-i pīr māh-tāb

53

[Meʿ ūlü Fāʿ ilātü Mefāʿ İlü Fāʿ ilün]

- 1 Naḳş-ı şuverde görmeyeli hey ʿet-i şebāt
Gösterdi rūy-ı ḥayreti mir ʿāt-ı kā ʿināt
- 2 Bir gün ḥalāş olur yıqılup inqılābdan
Keşti-i āsmāna odur lenger-i necāt
- 3 İtdik qarār kūşe-i dāmān-ı nāzda
Görmez ğubārımızdan eşer çeşm-i iltifāt

4 Bîçāre cāhiliyye ricāli lisāndadır
İtdik mesāne ehlini biz de Menāt u Lāt

5 Yeksāndır i' tibār maḥal ile nîk ü bed
Oldı zamāna mürde müreḥḥac-şifāta zāt

[24b]

6 Düşnām-ı la' li telḥi-i mergi unutturur
Gelmez mi ' aşıkānına şirīn-ter memāt

7 İşrārı kıldı Ḥoca ' Abīdiñ ' abīdi Ḥaḥ
' İzzet ider mi bendesi bir ' abde iltifāt

54

[Mef' ūlū Mefā' ilū Mefā' ilū Fe' ūlün]

1 Çıkmam ne ḳadar teng ise de cāy-ı ḳanā' at
Yek-ḥaṭvede āzürde olur pāy-ı ḳanā' at

2 Şıḡdı sipeh-i pādşeh-i kişver-i levlāk
Vüs' atlidir ol mertebe şaḥrā-yı ḳanā' at

3 Tā kim gele tamḡasına şāhen-şeh-i faḳrīñ
Ḳāni' dir o kim itmeye da' vā-yı ḳanā' at

- 4 Hırşından ide şekve tehî kâse-i faḡra
Altun gibi zerd olmalı sîmâ-yı ḡanâ' at
- 5 Hâkisterine hirre olur mı kiberânîñ
Faḡr ehlini ditretse de meştâ-yı ḡanâ' at
- 6 Semmûr-ı siyehdir biline câme-i mâtem
Cân sûtresidir sâdece kâlâ-yı ḡanâ' at
- 7 Bir târını biñ kâleye erbâbı virür mi
Bî-renk ü nüḡuş olsa da dîbâ-yı ḡanâ' at
- 8 Bize ḡaṡre-i iḡsâni ile Hâce Bahânîñ
'İzzet oluruz mâlik-i deryâ-yı ḡanâ' at

55

[Meḡ' ülü Meḡâ' îlü Meḡâ' îlü Fe' ülün]

- 1 Maḡbûl-i Hudâ olmasa erbâb-ı ḡanâ' at
Olmazdı der-i Haḡḡa yakın bâb-ı ḡanâ' at
- 2 Gencîne-i şâhâne gibi mestûr degildir
Naḡdîne-i dâḡ-ı dil-i aşḡâb-ı ḡanâ' at
- 3 Âsûde olur ḡorḡulu düş görmege ḡamdan
Serdâde-i bâlînce-i âb-ı ḡanâ' at

- 4 Ğālîp bilürüz kuvvet-i erbâb-ı ğınāya
Bir peşşeye maĝlûp iken tâb-ı ğanā' at
- 5 Cāmi' virürüz mescid-i ğüsnüñ bedelinde
Ebrûsı tîr ' aşıkā mihrâb-ı ğanā' at
- 6 Pür cûş iken çeşme-i ihsānı Ğudānîñ
Eyler yine dil-teşneye eşrâb-ı ğanā' at
- 7 Ki tâcını ' İzzet şeh-i faĝrıñ ser-i şabra
[25a]
Terk eyle hani var ise eşvâb-ı ğanā' at

56

Ğarfü 'ş-Şâ'i

[Me' ulü Fâ' ilätü Me'â' ilü Fâ' ilün]

- 1 Açmışdı dâĝ-ı sînem ile lâlezâr baĝş
Gösterdi reng-i ğaclet idüp şerm-sâr baĝş
- 2 Deryâ-yı ğayretimde olur mevc-i ıztırâb
Sîm-abla iderse dil-i bî-ĝarâr baĝş
- 3 Bir mûr bârgâh-ı Süleymānı teng ider
Lâyık degil şafâ ile itmek kibâr baĝş

- 4 Dermānde aldı fark-ı sefid ü siyāhda
Kim eylediyse ‘aql ile leyl ü nehār baḡs
- 5 Gōrdüm lenār-ı nüşa-i ḡatında ḡālını
Bir noktasıyla eyleyemez biñ baḡār baḡs
- 6 Başında pārelense n’ola ḡācenin kitāb
Virdi arār-ı cenkde encām-ı kār baḡs
- 7 Ben pāymāli almaḡa tāb u tūvān gerek
Her ḡāk-sār ile idemez rūzgār baḡs
- 8 Düşmez zebān-ı ‘acimize mebhāḡ-i azā
Bir ḡā’ iayla olmayıcaḡ pāydār baḡs
- 9 ‘İzzet bu re’y-i ḡā’ibi ḡūḡ eyle cedel
Tā ḡulḡ-ı mümkünest-i miken iḡtiyār baḡs
- 10 ḡīrān-ı biḡezār ḡudā ḡācegāndır
Anlarla itme ‘ālim iseñ zīnhār baḡs

57

[Mefā’ ilün Fe’ ilātün Mefā’ ilün Fe’ ilün]

- 1 Ne āre buldı açup yāra lālezār ‘abeḡ
Bu bāḡa dāḡ-ı derün itme āḡkār ‘abeḡ

- 2 Naşîhat al varak-ı huşk-ı mihr ü mähından
Bu köhne bâgda ümîd-i berg ü bār ‘abeş
- 3 Hezâr derd ile düşürdüñ âb u devrânemizi
Şu dâmgâh-ı belâya olup şikâr ‘abeş
- 4 Gözüm ki halka-i Bîrûnidür verâda kalur
Açılsa da der-i devlete ey yâr ‘abeş
- 5 Zuhal degil felegiñ tûbı nahs-ı ekberdir
Bunu bilenlere vaqt itmek ihtiyâr başş
- 6 Vişâl-i zülfe hayâl-i muhâl ‘İzzetveş
Girih girih dolanur mevc-i bî-ķarâr ‘abeş
[25b]
- 7 Şikeste-dil düşelim âstân-ı çerhîye
Sipihre eylemedir ‘arz-ı inkişâr ‘abeş

58

Harfû ‘l-Cîm

[Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilün]

- 1 Şöyle tursun ola yek digere insân muhtâc
Kâh olur nemle-i te’çîze Süleymân muhtâc

- 2 Merhemiñ şükürini kim eyler eger olsa zaḥm
N'ola olsa dehen-i yāreye dermān muḥtāc
- 3 'Ālemiñ 'ālem-i 'acz olduğunu bildürdi
Ola ḥāşā ki tefāsīrine Qur'an muḥtāc
- 4 Bu ḥikemḥāne-i fānīde olur āḥir kār
Bir ṭabībiñ yed-i tedbīrine Loḡmān muḥtāc
- 5 Āb-ı nisyān-ı dil-i eşdāka güher-baḥş eyler
Feyz-i ḡudretle olur ḡaṭreye 'ummān muḥtāc
- 6 Dest-i faḡr eylese de tā-be-şikāf-ı dāmen
Olmasun tekme-i zerrīne girībān muḥtāc
- 7 Şervet-i müflisi hemyān-ı teḥī ḥıfz eyler
Der ü dīvāra olur māl-i firādān muḥtāc
- 8 Bulunur kāmīl olan terbiyet-i nāḡışda
Küre-i arza degil mihr-i dıraḡşān muḥtāc
- 9 'İzzetā bendelerinden biridir Ḥān Maḡmūd
Ḥāzret-i şāha selāṭīn-i cihān-bān muḥtāc

59

[Mef' ūlü Fā' ilätü Mefā' ilü Fā' ilün]

- 1 Müm' im odur ki birden ide şest ü şü-yı genc
Ta kılmaya dimāğ-ı ğınāsında bŷy-ı genc
- 2 Dendān-ı ejdehā güher-i ābdārıdır
'Arz-ı beşāşet itse de aldanma rŷy-ı genc
- 3 Dest-i dirāz-ı hırş-ı cigergāhını söker
Sŷrāh-ı mār olmasa rāh-ı kelŷ-yı genc
- 4 Sŷrāh-ı mār ider miyim enf-i řanā' ati
Şem eylemem řarābe-i 'ālemde bŷy-ı genc
- 5 Şerbet şanup bu hār-ı ğamıñ zehr-i mārını
Dil-teşnegān-ı şervet ider arzŷ-yı genc
- 6 Ki ol 'arŷsa cān virilŷr yŷz görŷmlŷğŷ
Olmaz kŷşāde sāde fŷsŷn ile rŷy-ı genc

[26a]

- 7 Bād-āver ayağına gönderdi rŷzgār
Bir řaŗve şusrev eylemeden cest-cŷ-yı genc

- 8 Müflis girer mi maşrafa va' d-i kibār ile
Açmaz dehān-ı kīsemizi güft-gū-yı genc
- 9 Maḥrūm-ı naḫd-i ' akldır eylerse ' İzzetā
Dergāhı şāhı terk ile kim cüst-cū-yı genc

60

Ḥarfū 'l-Ḥā 'i

[Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün]

- 1 Lebig ki oldı olaldan leb-i āšnā-yı ḳadeḫ
Lebā-leb olmadı keyfimce imtilā-yı ḳadeḫ
- 2 Bu teşnegāh-ı fenā başdırup mey-i nāba
Hezār-ı mağz-ı seri eyledi fedā-yı ḳadeḫ
- 3 Behişt ü düzaḫa işāl ider mi ey zāhid
Seni tilāvet-i Ḳur'an beni du' ā-yı ḳadeḫ
- 4 Tōḳunma ḫātır-ı şāhib-dilāne kim olamaz
Vefāyin-i dü cihān naḫd-i ḫūn-bahā-yı ḳadeḫ
- 5 Fütādegān-ı kederde ayaḳlanur bir dem
Dürüst başsa eger bezm-i ḡamda pāy-ı ḳadeḫ

- 6 Şikeste-cām-ı dile eyledik anı tebdîl
Bu bezm-i ğamda idik biz de mübtelâ-yı kadeh
- 7 Dehân-ı şüsteye ‘ İzzet degilse de lâyıķ
Biraz suhan var imiş söyledik berâ-yı kadeh
- 8 Huzûr-ı şâhda şâyân degil egerçi bu söz
Füsûs gitmedi dilden hani şafâ-yı kadeh

61

[Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün]

- 1 Olmadan kânûn-ı hâba bâdzen-i dâmân-ı şubh
Mihrveş aña dilân evvel olur sûzân-ı şubh
- 2 Rûz-ı rûşen-dildir ancak müste‘id-i aḥz-ı feyz
Kimseden kandîlin itmezken dirîĝ evvân-ı şubh
- 3 Bî-ḥaberdîr naķş-ı şun‘-ı fâ‘ikü’l-eşbâḥdan
Kim olursa ‘aynîñ ḥürşîd ile ḥayrân-ı şubh
- 4 Nân-ı mihri âsmân itmiş idi çoķdan dirîĝ
Olmasa mebzûl-i ‘âlem ni‘met-i elvân-ı şubh
- 5 Tuymadı tâ ḥaşr tuymaz çeşm-i çerḥ-i kürsüne
Çoķ ğazâl-ı mihr büryân oldu beher ḥân-ı şubh

[26b]

- 6 Dāğ-ı sūzān sihr-i ḥanīrān virür bu bāğa fer
 Āteş-i ḥūrşīddir gül-gonçe-i bostān-ı şubḥ
- 7 Şām iderdi mähla taḳlīd-i menşūr-ı seḥer
 Çekmese ḥūrşīd-i diller pençe-i fermān-ı şubḥ
- 8 Rūz u şeb ḳandīl-i ḥāmūşīdir āfetden maşūn
 Şem' -i bezm-i ehl-i şoḥbetdir olan giryān-ı şubḥ
- 9 Mihr yine şebnem-rübālīḳ eyler ol pīrgehin
 Aldadup etfāl-i gülzārı leb-i ḥandān-ı şubḥ
- 10 Feyz-ḥāhān çeşm-i ḥūn-ālūd ile rümāldir
 Sürḥ olur ' İzzet anıñçün perde-i dīvān-ı şubḥ
- 11 Bāb-ı ḳaşr-ı ' ārifāne mührini gül-mīḥ ider
 Zerre deñlü varsa bu eyvānda ' irfān-ı şubḥ

62

Ḥarfü 'l-Ḥā

[Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün]

- 1 Bildim ancak iki yaşıdır rūz u şeb ta' yīn-i çerḥ
 Dest-şūy-ı ḥavātım artık revā mı kīn-i çarḥ

- 2 Aña itmez mi eſer dildāra te'ſir eyleyen
 Āh-ı 'aſıkdan her asāndır dil-i sengin-i çerh
- 3 'Andelīb-i dil gül-i hūrſidine meyl itmesün
 Aldadur her gün hezārın gülſen-i rengin-i çerh
- 4 Tıfl-ı āteſ-pāreden bī-zārdır gehvāresi
 Dilde temkīn olmaya imkānda mı temkīn-i çerh
- 5 Destmālıdır kefen çok gonçeyi bu bāgda
 Düşürüp bilmem ne yaptı merdüm-i gülçin-i çerh
- 6 Terbiyet-i nā-ehiller için Girdgān bir künbedest
 Nā-sezādır 'ākıla ta' rīz-i ān u in-i çerh
- 7 'İzzet oldum rīze-i ihsān-ı ſāhīn kāni' i
 Dest-ſüy-ı havātım artık revā mı kīn-i çarh

63

[Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün]

- 1 Nüş idüp bu meclisiñ ſahbāsını ſirin ü telh
 Bezm-i ferdāya koduğ da' vāsını ſirin ü telh
- 2 Telhini ſirin bilen ſirini telh eylemez
 Kendi eyler eyleyen dünyāsını ſirin ü telh

3 İki opun yudurur Őub u mesā pür zehr idüp
Sürmek ister āsmān alvāsını Őirīn ü tel

[27a]

4 Levn-i am reng-i meserret olsa na-ı bisteri
Őa-ı kevrek eylemez rü 'yāsını Őirīn ü tel

5 Zehr-i Őehd nuŐuna baėıŐladım vā' izleriñ
Sākiyāniñ azını i' āsını Őirīn ü tel

6 Reng-i iffet gösterir a' dāya ' İzzet nāfile
Zehr ü Őerbetden iden simāsını Őirīn ü tel

7 ācegāniñ sofr-a-i ihsānın ümīd itmesün
Bilmeyenler ni' met-i Mevlāsını Őirīn ü tel

64

Harfü 'd-Dāl

1 Kendi Őāhāne dūŐup her biri bir derde meded
Kendi başına hani yoğ imiş efserde meded

2 Mevc-i ŐimŐirdedir āb-ı ayāt-ı ' āŐık
Bulunur aste-i hirc leb-i anerde meded

3 Olamaz beste gibi Őehr-i derūnuñ ma' mūr
Böyle ŐüriŐ var iken mülk-i Őanevberde meded

- 4 Murğ-ı gülzâr-ı fenâdan niçe ümîd eyler
Zahm-ı minķârı gören berg-i gül-i terde meded
- 5 Pür ‘ aķâķîr-i zemîn hoķķa-i gerdûn lebrîz
Bulmadık derdimize gökde devâ yerde meded
- 6 Biz de bir ‘ aks oluyor kâr nigâh-ı ser-tîz
Varsa da hastelere renciş-i neşterde meded
- 7 Hâste-i hâline bir hab-ı medâvât olamaz
‘ İzzetâ toplanalar var ise her nerde meded
- 8 Dergeh-i hâzret-i şehden umarım çâresini
Aradım ‘ illet-i ‘ işyânıma her derde meded

65

[Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün]

- 1 Dest-i kâsır ğam virür mi olmasa himmet-bülend
Câme-i kûtâh-ı müşküldür olup kâmet-bülend
- 2 Çeşme-i hürşîdde çıķsa âhîr eyler ser nigûn
Âb-ı iķbâli idüp fevvâre-i şöhret-bülend
- 3 Dâmen-i reftârı eylerdi şerârından hâzer
Olmasaydı kâşki âh dem-i firķat bülend

[27b]

- 4 Evc-i ümîd-i cihândan ta ola Bîrûn diyü
Gösterür nâkes-i menâr himmetin gâyet bülend
- 5 Eylemez kemmâye râhat aşlını fikr itmeden
Her ne rütbe itmiş olsa kıadrini devlet bülend
- 6 Setr için mâlın ider envâ‘ -ı zimmî irtikâb
Pâye-i erbâb-ı sūkı eylemez şervet bülend
- 7 Arkıama kıanburını yapışdurur vey âsmân
Kâmetinden olmasaydı kıâmet-i ‘ İzzet bülend
- 8 İki hâkıân sâyesinde irdi başım göklere
Tâc-ı şâhı ile oldı sikke-i hâzret bülend

66

[Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün]

- 1 Āhîr olur rûy-ı surh meclis-i maşşer-i sefid
‘ Ākıbet olmaz mı baķ ğonçe-i aķker-i sefid
- 2 Sen yine ey bü ’l-heves cānfes-ārā renk renk
Bıçmede hıyyāt-ı merg cāmeñi yek-ser-i sefid

- 3 Rūy-ı siyāhıñ kapar ʿ aybını mūy-ı siyāh
Riṣle ruḥsārıñı eyle berāber sefīd
- 4 Seniñ olamaz ḥāşılı bāğı kavsen gül şeker
Māye-i nermi gerek reng-i ala tā her sefīd
- 5 Merd-i misāfir-perest luḥfuna şermendedir
Mihir uzadıqça olur çehre-i ḥāver-i sefīd
- 6 Himmet-i rüşen-dilān ḥākī ider terbiye
Seyli-i emvāc ile olmada ʿ anber-i sefīd
- 7 Çok kara yüzler gelüp ʿ İzzet olur terbiyet
Ḥāk-i der-i şāhda rüyunu eyler sefīd

67

[Mefāʿ ilün Mefāʿ ilün Mefāʿ ilün Mefāʿ ilün]

- 1 Bu vaqt-i nā-ümīde gelenden gülsitān nevmīd
Şitā meʿyūs-ı şayfindan bahārından ḥazān nevmīd
- 2 Felekler birbirine çeşm-i ḥayret mihr ü meh ʿ aymıñ
Cihān bir renge kim girdi cihānlıqdan cihān nevmīd
- 3 Olurken dāḥi fikr-i kāmētinden geçmem ol serviñ
Çıkar mı lānesinden murğ-ı cān-ı nātüvān nevmīd

- 4 Birāz oldı medār-ı bād-ı āhım yoḥsa olmuşdı
Bu ḥayretzār-ı ğamda gerdişinden āsmān nevmīd
- 5 Virür her peşşe bir şāhib-ķırān ḥükmin bu şahrāda
Olursa bād-ı nuşretten eger şāhen-şehān nevmīd
[28a]
- 6 Mükāfāt eyledi her ķahrına biñ dürlü luḥf ile
Beni eyler mi tekdīr-i şehensāh-ı zamān nevmīd
- 7 Olurlar behre-yāb-ı feyz-i iḥsān ʿ İzzetā az çok
Gedāyān-ı ṭariķin eylemezler ḥācegān nevmīd

68

Ḥarfü ʿz-Zāl

[Feʿ ilātün Feʿ ilātün Feʿ ilātün Feʿ ilün]

- 1 Kālmadı ķālīb-i devrānda insāna melāz
Cāna minnetdi eger olsa beden cāna melāz
- 2 Şıġınur ḥazret-i Allāha faķat pür diller
İstemez maʿ rekede zümre-i merdāne melāz
- 3 ʿ Ālem-i diger arar salṭanatıñ bārından
Olur āyīnesi İskender-i ḥayrāna melāz

- 4 Teng ider ‘ālemi maḥbūb nede cilve-i Ḥaḳ
Lāne-i nemle olur cünd-i Süleymāna melāz
- 5 Ḥānümānın yakıyor her kime virsem ‘İzzet
Dilberān idi muḳaddem dil-i sūzāne melaz
- 6 ‘Ankebūt-ı der-i maḥbūb-ı Ḥudādır nessāc
Ġār-ı ‘ālemde dinür bāb-ı ‘azīzāna melāz

69

Ḥarfü ’-r-Rā

[Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün]

- 1 Ḥāṭı geldi āblar faşl-ı bahār eفزün olur
Cedvel-i eşkim diyār-ı ḥüsnüne Ceyḥün olur
- 2 Lezzet-i la‘ lin yazarken gelse rengi yādıma
Münhel elifden şikāf-ı ḥāme nehr-i ḥün olur
- 3 Ḥün-bahā mı seyr-i la‘ li yāre maḥsūb itdiler
Ḳorḳaram şehir-i muḥabetde bu da ḳānūn olur
- 4 Ḥarf-i ḥicā-yı cününü kākülünden meşḳ idüp
Ḥalka-i zincīr-i şikestem anıñ çün nūn olur

5 ‘Aql olup evvel-be-evvel zülfünün divānesi
Görse Leylāmı Felāṭunlar benim Mecnūn olur

6 Nuṭḡ-ı şekker-bār-ı lā’ l-i yārdan diger ‘aceb
Bir bedīhi var mıdır kim mūr vey maẓnūn olur

7 Nev-perend-i destgāh-ı Naḡş-bendīdir sözüm
[28b]
Pür-niyān-ı digerān ‘İzzet görüp meftūn olur

70

Ḥarfū ’z-Zā

[Mefā’ ilūn Mefā’ ilūn Mefā’ ilūn Mefā’ ilūn]

1 Riyāzat ile zāhid tā helāl āsā ḡadīd olmaz
Ḳamer olsa yüzünden lekke-i ḡam nā-pedīd olmaz

2 Şuver naḡḡāşa ta’ riẓ itmege ḡādir mi her neyse
Bu ḡikmet-ḡāne-i taşvīrde ḡüft ü şenīd olmaz

3 Meşeldir şāhbāz āsā şalanlar niçe-i āzı
Egerçi ḡısmeti çok olsa da ‘ömri medīd olmaz

4 Gedāyān-ı ḡaḡīḡatden işitdim sā’il-i dānā
Ḥudāvend-i kerimiñ bāb-ı luṭfundan ba’ id olmaz

- 5 O rütbe ser-nigūnum perçem-i tūbāya nāz ile
Sipih-r-i qad ḥamīde gülşenimde naḥl-i bīd olmaz
- 6 Merāmı ḥalkı şoymaqdır açup terk-i sivādan baḥş
Murādınca cenāb-ı şeyḥe bir kimse mürīd olmaz
- 7 Niçe ‘ ifritler mühr-i Süleymānı alur mādām
O cevher naqd-i ‘ irfān ile bey‘ -i min Yezīd olmaz
- 8 Hilāl-ı ebruvān-ı yārdan maḥrūm olan şaḥşa
Bu mātem-ḥānede şevval ü zi’l-ḥicceyle ‘ ıyd olmaz
- 9 Degildir ‘ İzzetā iḥrārdan maḥsūb-ı ‘ indimde
‘ Abīdu ’llāha bu ‘ ālemde her kim ki ‘ abīd olmaz

71

Ḥarfū ’s-Sīn

[Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün]

- 1 Şanma şem‘ -i meclis-i devletden eyler iktibās
Re’yeti eşrāk-ı ḥikmetden o eyler iktibās
- 2 Söndürür meşkūt-ı ḳalbi keşret-i āb-ı kelām
Gerçi ḳandīl dehen-i şoḥbetden eyler iktibās

- 3 Nokta-i la'1-i lebiñ vaşf eyleyen 'āciz ıalup
Lafz-1 kevşer ya diger āyetden eyler iktibās
- 4 Bir niçe cem'iyetin gördü perişān olduĝun
Şem'-i meclis āteş-i firkatden eyler iktibās
- 5 Maqbülān-1 şem' mezārın hāzır eyler ba' dazın
Şu'lesin āvāze-i şöhretden eyler iktibās
- 6 Çekse kim tiĝ-i zebānı muqatta'-1 elcāsda
Mihri-re'yi maḥla'-1 'İzzetden eyler iktibās
- [29a]
- 7 Kılbini hürşid iden envār-1 zıkrü'llāh ile
Cephe-i pır-i felek rif'atden eyler iktibās

72

Harfü 'ş-Şin

[Mef'ülü Fā' ilätü Mefā' ilü Fā' ilün]

- 1 Yāriñ raķib-i bāb-1 vişālinde beklemiş
Tā şubḥ olunca gezmeden amma köpüklemiş
- 2 Ruhsār-1 ehl-i derd imiş ancak ḥalā-yı nāb
Şarrāf-1 'aşķ naķd-i cihānı miheklemiş

- 3 Geçmiş mi kimseniñ etegi kühken kadar
Çokdur firâz-ı ğamda egerçi emeklemiş
- 4 Belkim elinden ola giribânımız ħalâş
Dâmân-ı çerĥi bu gice âhim eteklemiş
- 5 Murğ-ı dil-i nizârımı Allâh şaklasun
Müjgâni ile tîr-i nigâhı yalañlamış
- 6 Evza‘ -ı çerĥa eylemeyüp ‘ âşık i‘ timâd
Pâyende ile kaçır-ı vişâli direklemiş
- 7 Olmaz mı ser-bülend ki tâc-ı şehenşehi
‘ İzzet külâh-ı ħazret-i ħankâra eklemiş

73

Harfü ’-ş-Şad

[Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün]

- 1 İtdirür şuĥan-ı dilde kâr-ı bî-encâm-ı raķş
Ol sebebden kaçat kaçat eyler çerĥ-i heft endâm raķş
- 2 Per-i murğ-ı âhımızdan birbirine girdi çerĥ
İzтіrâb-ı bâlden eyler şikâr u dâm raķş

- 3 Sālik-i meczūb olur raqşān-ı vaşl-ı kāmīlān
Şevk-i deryā ile eyler seyl-i bī-ārām raqş
- 4 Halka-i tevḥīdde lebrizler derpā-yı kūb
Bādeden olsa tehī meclisde itmez cām raqş
- 5 Neş'edār-ı bezm-i bākī itse sāki-i merk
Göz süzüp eyler mi bī-cā besmil-i nā-kām raqş
- 6 Lafz-ı qahr itmez keremdār eyleyen taḥrīk-i leb
Lezzetinden diqqat it eyler fem-i ikrām raqş
- 7 Merd-i mātem-āšnā bismil kadar ḥaṭ eylemez
Meclisinde eylese bir şuḥ-ı sīm-endām raqş
- [29b]**
- 8 Mevki' i semt-i şafādır sa'y kı l def' -i ğama
Merd-i ḥaqqı ' aybdır bī-vecd ü bī-hengām raqş
- 9 İltifāt erbāb-ı isti' dāda şevk-efzā olur
Zerre eyler nazra-i mihr ile bī-ebrām raqş
- 10 Tengnā-yı çerḥda şīrīn-ṭab' ān süst olur
Olsa vāsi' zarfi eyler dāne-i bādām raqş

- 11 Şāh-ı naḥl-i gülde seyr it ihtizāz-ı gönçeyi
Dest-i sāḳide iderken sāġar-ı gülfām raḳş
- 12 İftirāḳ-ı mihr ider gāhīçe ḥāküster nişin
Yoḡsa eyler gice gündüz zerre bī-ārām raḳş
- 13 Zerre āsā olsa eczā-yı cihān raḳşān-ı şevḳ
Neş'elenmem bezm-i ġamda eylemezse cām raḳş
- 14 Nazm-ı şā'ibdir nizām-ārā-yı raḳḳāşān nev
Ḥāme-i 'İzzet egerçi şūḡ amma ḥām raḳş
- 15 Raḳş şūru olmasa memnū'-ı devr-i naḳş-bend
Böyle mi eylerdi ol demlerde heft-ecrām raḳş

74

Ḥarfü 'z-Zād

- 1 İstemem āb-ı ḥayāt eylese eşrāb-ı ġaraż
İçer icrā-yı ġaraż itmege erbāb-ı ġaraż
- 2 Kişver-i devlete düşmenlerimi nefy itmem
Yapılıp 'ālemi ifsād ider aşḫāb-ı ġaraż
- 3 Çoġu enbā-yı zamāniñ boġulur meclisde
Ḳapanursa yed-i ḳudret ile ebvāb-ı ġaraż

- 4 Niçe kerre süfün-i tecrübemizgeçmişdir
Baħr-i tedbiri yüzer atre-i erkāb-ı ğaraż
- 5 eşm-i inşafımızı eyleye Mevlā ĩāż
Gösterür orulu düş yatdığımız ħāb-ı ğaraż
- 6 urtulurdu felegiñ zehr-i ğamından bāri
ırılıydı Őu gehin kāse-i telħāb-ı ğaraż
- 7 Bir o tāzāneyi ullanmadayız ālāta
Yem-i āfāı Őikest eyledi mızrāb-ı ğaraż
- 8 ızzetā olmasa mestūr-ı arī-i ħafiye
Yolumuzdan alı ordu nice rehyāb-ı ğaraż
- [30a]**

75

arfū 'l-ā

[Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün]

- 1 Meclis-i ağyārda Őoħbet-i ağyār ğala
āne-i küffārda āyet-i ur'ān ğala
- 2 Anıñ iün kimseye virdiği ħayr itmiyor
Dest-i felek geç aa itdiği iħsān ğala

- 3 Āteş ü āb olsa ger birbirin üftā ider
Dīde-i giryān tehī sine-i sūzān ğalaṭ
- 4 Māşaṭa-i şun^ç -ı hūsn nokṭada sehv eylemez
Şanma ki ḥaṭn^ç abeş ḥāl-i perişān ğalaṭ
- 5 Yār kıyās itdiğn yāreler açdı saña
Dönse ey bī-ḥired oldı nümāyān ğalaṭ
- 6 Ḥil^ç at-i teşrif-i^ç aşḫ zāhide şāyān degil
Düş gedāyānde cāme-i şāhān ğalaṭ
- 7 Āh süveydā-yı dil-i pīş-i ruḥunda ḥaṭā
Maṭla^ç -ı hūrşidde şem^ç -i şebistān ğalaṭ
- 8 Olmama lāzım gelür ḥalkā eger olmasa
Ḥikmet-i Mevlā ile ḥikmet-i Loḫmān ğalaṭ
- 9 Dest-keş-i pīr-i mey-i muğbeçe āmin-ḥān
Sāḫi-i eyyām-ı mest gerdiş-i devrān ğalaṭ
- 10 Zülfünü ḫaşd eylesem ruḥlarını gösterür
Eyledi rü'yāmızı ḥāb-ı perişān ğalaṭ
- 11 Mūy-ı sefid oldı berf sen yine ḫıl fikr-i ruḥ
Faşl-ı zemistānda seyr-i gülistān ğalaṭ

- 12 Muntazır-ı merk olan murğun olur rāhatı
Dāmgeh-i çerğde olmasa pür efşān ğalaṭ
- 13 Cönküne ‘ Āşık ‘ Ömer anı yazar ‘ İzzetā
Böyle perişān söze defter-i divān ğalaṭ
- 14 Gitmesini bilmeyen rāh-nūrda gelür
Pūye-i sālīk-i ḥaṭā rāh-ı ‘ azizān ğalaṭ

76

Ḥarfü ’z-Zā

[Mef’ ūlü Mefā’ ilü Mefā’ ilü Fe’ ūlün]

- 1 Bārīk gerekdir o ḳadar maşar-ı elfāz
Kim müydan āzürde olur cevher-i elfāz
- 2 Olmazdı ‘ ayān sāde dilāna bu ma’ ānī
Göndermese Ḥāk şafḥaya peygamber-i elfāz

[30b]

- 3 Ḳālen ḳalemen ḳıl sözü evvelce tefekkür
Şıbyāndır iden leblerini sünger-i elfāz
- 4 Mażmūnunu emvātīñ alan şā’ ir-i sārīḳ
Mecmū’ a-i eş’ ārın ider maḥşer-i elfāz

- 5 Almazsa muḳaddemce ḳalem zānū-yı fikre
Bālinçe-i maṣṭara yanamaz ser-i elfāz
- 6 Sevḳ eylemede cünd-i ḥurūfâtı hünerver
Nādān ise kâtib bozılır leṣker-i elfāz
- 7 Eṭvār-ı dürüst olmasa ṣâyân-ı sipehbed
Ḥarf-ı elif olmaz idi ser-‘ asker-i elfāz
- 8 Erbāb-ı mezāḳa ṭoḳınur ṣîr-i me‘ ānî
İtmez ise ıṣlāḥ eger ṣekker-i elfāz
- 9 Ebterdür o söz kise hani tâc-ı cevāhir
Bismi ‘llāh eger olmasa zîb-i ser-i elfāz
- 10 Pîrāne tevessülle tüketdim sözü ‘ İzzet
Dergāh-ı ma‘ ānide ḳapandı der-i elfāz

77

Ḥarfü ‘l-‘ Ayn

[Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün]

- 1 Bir nefesdir ‘ âḳıbet ifnâ iden vârim çü ṣem‘
Ṣubḥa dek ol ben ṣabāḥ-ı ḥaṣre dek zârim çü ṣem‘

- 2 Söndü sūz-ı mihr ile germī-i bāzār u şāl
Oldı hem-cinsim ziyān hāşıl kārım çü şem^ç
- 3 Güllerim itmektedirler çeyde-i maqrāz-ı şevk
Dide-i erbāb-ı meclisde yine hārım çü şem^ç
- 4 Kendi kendin merdüm-i āteş-zebān ifnā ider
Bī-sebeb-i seyli hūr maqrāz-ı āzārım çü şem^ç
- 5 Cām-ı hālīdir baña ^ç arz olunan peymāneler
Gerçi her bir bezm-i ^ç ayş u ^ç işrete yārım çü şem^ç
- 6 Gāh isterler nīm bünyālar beni gāh istemez
Dide-i ma^ç lüle nef^ç im olsa da bārım çü şem^ç
- 7 Şevkimiñ pertev-gedāsıdır yine ehl-i nazar
Karşusunda çeşm-i kuruñ gerçi kim tārım çü şem^ç
- 8 Baña her kim iltifāt itdiyse yandı nārıma
Sūziş-i pervāne-i eṭrāfıma zārım çü şem^ç
- 9 Şam^ç dan-ı qabr u kefen hāküster ü tenşüy-i bezm
Rāh-ı ifnā-yı vücūdumda sebekbārım çü şem^ç

[31a]

- 10 Parlayıp sönmek giyāhāsā kolaydır ‘āşıka
Yanmada maḥv olmada āheste reftārim çü şem‘
- 11 Tā vücūdu maḥv olunca itmez ārām āteşi
Cism-i zārımdan anıñçün bende bī-zāram çü şem‘
- 12 Şevk-i mihr eyler mehi gāhī hilāl ü gāh bedr
Hacletinden cān-güdāz-ı āteş-i ārām çü şem‘
- 13 Şu‘lesinden meyl-i dūd-ı āhım itdim sürmedān
Kendi çeşmim görme hūrşīd-i āşārım çü şem‘
- 14 Girye vü sūz-ı derūnum gice gündüzdür benim
Rūzlarda şanma ārām ile bī-kārım çü şem‘
- 15 ‘Ayb-pūş adamı olmağ hünerken ‘izzetā
Yandığım ‘ālemde oldur merdüm āzārım çü şem‘
- 16 Kabr-i Şāh-ı Naqş-bende eyleme ‘arz-ı niyāz
Var zebānım gerçi kim bī-şavt u güftārım çü şem‘

78

Ḥarfü 'l-Ġayn

[Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün]

- 1 Ḥıfz ider düşmenden anı ten virürken cân dirîğ
Merd-i 'aşık eylesün mi dōstdan ĩmān dirîğ
- 2 Kōrķaram bir gūn tatar şayyād-ı hūn-ı nā-ħaķım
Yoħsa şebbāzından itmez kimse murğ-ı cān dirîğ
- 3 Ḥaṭṭ-ı pūşt leble söyleşdik nihānī vuşlatın
Bizden itsün būse-i la' lin yine cānān dirîğ
- 4 Āyet-i nūr-ı ruħun setr eyleyüp ḥaṭṭ-ı siyāh
Kāfiristān içre ķaldı levħa-i Kūr'ān dirîğ
- 5 Bezl-i cevherdir hūner deryā gibi bigāneye
Merd ü nākes āšnādan eylemez iħsān dirîğ
- 6 Kāħbe dūnyā bilmez insān ķadri kim ķekseñ ğamıñ
Merd olandan eylemezler himmetin merdān dirîğ
- 7 Ehven-i mevcūd-ı 'İzzetdir varıñ fehm eyleyiñ
Kaldı nādānlar elinde meclis-i 'irfān dirîğ

- 8 Bendeġān-ı ŧāhdan ġūŧ it dirīġā nālesin
El' iyāz eylerse bizden luṭfun ol ḥāḳān dirīġ

[31b]

79

Ḥarfū 'l-Fā

[Mefâ' ĩlün Mefâ' ĩlün Mefâ' ĩlün Mefâ' ĩlün]

- 1 Küŧāde olsa hani ġonçeveŧ pīrāhen-i Yūsuf
Görünmez surḥı-ı ġül-berg-i ' iŧmetden ten-i Yūsuf
- 2 İrer encāma bir ġün hicr-i pīrān ġam civānıñdır
N'ola Ya' ḳūbdan olsa füzün-ter-i ŧüyün-ı Yūsuf
- 3 Siriŧk-i āl-i Ya' ḳūb eyledi perverde ruḥsārın
Baḳar mı ḥün-ı eŧkest-i zenāna ġülŧen-i Yūsuf
- 4 O cevher-pāreniñ yaḳūt ile vardır ḥarīdārı
İden ḥün-ı derünun zīver-i pīrāmen-i Yūsuf
- 5 Żarar eyler mi nūra nūr ḥāŧā ide nā-bīnā
Aġartdı dīde-i pīri ḥayāl-i rüŧen-i Yūsuf
- 6 ġivāh-ı ŧıdḳ olup dāmānı ḳurtardı ġirībānı
Dem-i kāzibden olmuŧdı ḥacel pīrāhen-i Yūsuf

- 7 Mülākāt-ı pederden ğayrı bir gün görmedi ol mäh
Niçe bedr ü hilâl oldu cemâl-i ahsen-i Yūsuf
- 8 Neler çekdi neler enbâ-yı ‘aşrından bu zindānda
‘Azîzim reşk-i ihvân idi derd-i ehven-i Yūsuf
- 9 Halâş itdi ‘azîz-i MıŖr elinden dâmen-i cânın
Züleyhâ mı kôrkar ‘işmet-i merd-efken-i Yūsuf
- 10 Tevessül eyledim dergâh-ı pîrân-ı ‘azîzâne
Ola maqbûl-i nezd-i bâĝbân bu gülşen-i Yūsuf

80

Harfî 1-Ķâf

[Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün]

- 1 Bir niçe ‘anĝaları künciŖiñ kıldı Ķâf-ı ‘aşĝ
Dâm-ı Ķâfi görmese herkes ururdu lâf-ı ‘aşĝ
- 2 Evveli ejder-dehânı âĝiri dâm-ı Ķazâ
Erre resmin gösterür evsaĝda Ŗekl-i nâf-ı ‘aşĝ
- 3 Ķays-ı ‘uryânın deĝer mi atdıĝı pâpûŖuna
Nev zuhûr oldu aĝızdan bir niçe ħafâf-ı ‘aşĝ

4 Her dehen itmez taḥammül şafveti atdatmasun
Nār-ı muḥabbetden muḳaṭṭardur selāf-ı şāf-ı ‘aşḳ

5 Tīşe-i Ferhādı sözün itdik ol kālāya biz
Buldı naḳş-ı ḥüsn-i diğeri kāle-i nev bāf-ı ‘aşḳ

[32a]

6 Sīnemi iç kal‘ adan kıldı ḥarāb-ender-ḥarāb
Yıḳdı Sivās-ı Deli Tīmūr-ı bī-inşāf-ı ‘aşḳ

7 ‘Ayn-ı ḥubb fi ‘İllāhdır ‘İzzet ṭarīḳ-i ḥācegān
Gerçi itmez ṭāyirinden kimse iştirāḳ-ı ‘aşḳ

81

Ḥarfü ‘l-Kāf

[Mefā‘ ilün Fe‘ ilātün Mefā‘ ilün Fe‘ ilün]

1 Ğam-ı cihān ile itmem cihānı başıma teng
Yıḳılsa üstüme ālem gelür mi rīze-i seng

2 Ben ol mübārez-i ḳānūn şinās-ı mevtim kim
Gelür şımāḥıma anıñ ceng-i nağme-i çeng

3 Geḥī ider dil-i bī-rahımdan kerem leme‘ ān
Yaḳar fetīle-i ḳandīl-i faḳrı āhen ü seng

- 4 Hākīm-i Muṭlak ide bir ṭabīb-i hāzık halk
 Sirāyet eylemeden mülk-i cāna renc-i fireng
- 5 Bu bīşezār-ı fenādan ḥalāşa şüret yok
 Mişāl-i şīr-i zemīni zamānı nakş-ı peleng
- 6 Niçe şehenşehi Tīmūr kıldı pāder-i gül
 Dürüstī sebkat ider ḳat‘-ı rāh itmede leng
- 7 Virüp zenān-ı ḳalā‘ u beḳā‘ ı a‘ dāya
 Utanmadan ḳaçarak geldi bir ṭaḳım püzüng
- 8 Hudā muḥāfaza itsün de nerde eylerse
 Cenāb-ı Yūnusuñ oldı sarā-yı baṭn-ı niheng
- 9 Getürmede o da yāda dem-i şehidānı
 Gözümde döndü kızıl ḳana bāde-i gül-reng
- 10 Şehāb-ı nūrumu mākū-yı ḥāme-i ‘ İzzet
 Ḳumāş-ı nazmına var mı bu rütbe virmiş reng
- 11 Göñül umar mı şafā feyz-i Ṭāşkendidēn
 Cilā-yı kāğıd-ı ḥām olmasaydı mühre-i seng

82

Ḥarfü 'l-Lâm

[Mef' ulü Fâ' ilätü Mefâ' ilü Fâ' ilün]

1 Hem-çün ğubâr eksik olur mı belâ-yı dil
Yek-noқта-i қаза-yı Ḥudâdır қаза-yı dil

2 Her kim iderse sırrım eyândır görür
Zıkr-i Ḥudâ-yı maşkala-i ğamz-dâ-yı dil

[32b]

3 Şevket-sarâ-yı Ḥâlîk-ı ekvân andadır
Vüs' atlidir o mertebe kim tengnâ-yı dil

4 Bâc u ḥarâcî ḥaşran ü қаşran Ḥudâyadır
İklîm-i kibriyâya düşer rüstâ-yı dil

5 Nâ-maḥrem-i nüķüşdur ol ' âlem-i baḥt
Bîġâne-i cihândır olan âšnâ-yı dil

6 Bilmezdim olmayınca giriftâr-ı ḥamişi
Қаңğı қafesde bülbül her dem nevâ-yı dil

7 Dervîşe zıkr-i erresidir üstüḥân-ı faqr
Meyl itmez olsa cîfe cihâna hümâ-yı dil

- 8 E`n-nūr-ı fi`ş-sa`ād bunuñ kendi rengidir
Üstād-ı beyte gerçi mümāşil redā-yı dil
- 9 `İzzet bilince kendini öğrendi ğam nedir
Eyyām-ı ğafleti idi vaqt-i şafā-yı dil
- 10 Bilmez idim tarīķ-i hafāya sülūke dek
Ne yaña açılır der-i devlet-sarā-yı dil

83

Harfū`l-Mīm

[Müstef`ilātün Müstef`ilātün]

- 1 Zülfüñle oldı dīvāne göñlüm
Uşlandı varsa dīvāne göñlüm
- 2 Artık yapılmaz artık yapılmaz
Vīrāne göñlüm vīrāne göñlüm
- 3 Allāh n`olsun zünnār-ı zülfüñ
Gördükde geldi ĩmāna göñlüm
- 4 Yaqmazdı cānı nār-ı televvün
Pür şem`a olsa pervāne göñlüm

- 5 Derd-i ħumār cām-1 ħireden
 Āzāde serdir mestāne göñlüm
- 6 Hem ħavf-1 Ĥağ var hem ol şanem var
 Her Ka‘ bedir hem büthāne göñlüm
- 7 Ĥūn-1 cigerdir şaĥbā-yı nābı
 Oldı olaldan meyĥāne göñlüm
- 8 Ķavl itdi ‘ İzzet şāh-1 ĥağīğat
 Meyl eylemez bir ĥāğāna göñlüm

[33a]

84

Ĥarfü ’n-Nūn

[Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün]

- 1 Ķāmet-i ħumkeşte-i ‘ aczīn idenler nerdübān
 Āh-1 mazlūmān gibi itmez mi seyr-i āsmān
- 2 Dāğ-1 dilden bāğ-1 ‘ Adnı ‘ āşık istidlāl ider
 ‘ Ārif oldur kim ide bir gülde seyr-i gülistān
- 3 Kenz-i lā-yefnāda cevherler ki vardır olamaz
 Ĥātem-i fīrūze-i dest-i ħanā‘ at āsmān

- 4 Şūr-ı maḥşer zülf-i pīçā-pīçiniñ dīvānesi
Mest-i medhūş-ı nigāhı fitne-i āḥir zamān
- 5 Öyle pestim kim bülendi-i felekden bī-ḥaber
Āsmāndır sāḥa-i fikrimde şaḥn-ı ḥākdān
- 6 Ḥikmet-i Rabbānī Farūķīyi gördüm ‘İzzetā
‘Aql-ı kül şākir-i dü resmdir bi-feyz-i ḥācegān

85

Ḥarfū ’l-Vāv

[Mefā’ ilün Fe’ ilātün Mefā’ ilün Fe’ ilün]

- 1 Olur mu feyz-i derūn-ı kuvvet ile best-i sebū
Sifāl-i faqr olur olsa eger şikest-i sebū
- 2 Ayāğ-ı neş’esini bilse pāydār eger
Olur mı bezm-i fenādan keşīde dest-i sebū
- 3 Virür vücūdunu seyl-i fenāya ‘āşıkveş
Ḥırāş-ı sīneden āḥir olup şikest-i sebū
- 4 Olur pīr-i meye dest-beste olmasa ger
Edeb-şinās-ı ser-i meclis-i elest-i sebū

- 5 Olur temekkün-i erbâb-ı dil lebâ-leb iken
Tehî olursa düşer bezme hem-çü mest-i sebû
- 6 Bulur mı sâki-i dehrîñ elinden ey ‘İzzet
Şikeste olmayıcağ bister-i nişest-i sebû
- 7 Mürîd-i bâde-i ‘aşkıñ bi-feyz-i ‘ârif-i cām
Piyâle çeşm ü sirişkim mey-i devlest-i sebû

[33b]

86

Harfî ’l-Hâ

[Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün]

- 1 Mübtelâ cânlar ciğerler hañçer-i ebrûsuna
Kalmadı hâcet-i füsün gamze-i cādûsuna
- 2 Her biri zincîr-i cûya bend olup başın şalar
Servler dîvâna olmuş kâmet-i dil-cûsuna
- 3 Çekseler kuhl-ı Şıfâhânı ğazâlân-ı Hıten
Beñzemez iklîm-i Rûmuñ sürmeli âhûsuna
- 4 Zülf ü hañtı fark olmaz bâğbân-ı şun‘-ı hüsn
Öyle katdı bâğ-ı hüsnüñ sünbülün şebûsuna

- 5 Dil-rübâlardan ziyân gelsün mi hiç olmaz ise
 urtulur bîm-i ecelden dūş olan bed-ūsuna
- 6 Eyle āgūşun derāgūş-ı mecāziden tehî
 Fikr-i merk ile baan āyîne-i zānusuna
- 7 Āftāb u māhın eylerdi kef-i efsūs-ı reşk
 ‘İzzetiñ gerdün basa āfet-i meh-rūsuna
- 8 Pādşehler ser-fürū itdi hem eyler dā’imā
 Hāzret-i şāhıñ ul olmaz var mıdır apusuna

87

Harfü ’l-Yā

[Fe’ ilātün Fe’ ilātün Fe’ ilātün Fe’ ilün]

- 1 Ge nihādan şalınur dūşde şimşîr gibi
 Gitme yabana şaın toğrı olup tîr gibi
- 2 Āsmān itmege eczā-yı zamānı ifnā
 Her seher pene-i hūrşîdi şalar şîr gibi
- 3 Reh-nümā itse Hudā bedria-i tevfiın
 Bir ıkar rāhımı vākūe-i tedbîr gibi

- 4 ‘Ālem-i ġayb-ı peyāmın virür erbāb-ı cünün
Dīde vü ġuş olamaz ħalkā-i zincīr gibi
- 5 Ĥased-i zīnet-i Şimşir ile bozmaz resmin
İstikāmetle iren menziline tīr gibi
- 6 Seyl-i ekdār-ı vuķū‘ āt bir uędan ķapar
‘Uķde-i ħātırımı mevc-i girih-ġir gibi
- 7 Zīnet-i zāhire geç Őineti eyler mi derest
İki ķat olsa hani cevher-i Şimşir gibi
- 8 Ğam-ı Őayyād nedir beste-i fetrāk olana
N’ola raķŐ itse cihān cünbüş-i naķcīr gibi
- [34a]**
- 9 Bulmadan tīġ-i zebān tāb-ı fesān-ı dilde
Söze Şimşir olamaz rişte-i taķdīr gibi
- 10 Gerden-i ‘āŐıķ u ma‘Őūķ olur mı yaraŐur
Kākül-i ħum-be-ħum ħalkā-i zincīr gibi
- 11 Nev civāndır felek ehl-i dile cevr itmekte
Őaķın aldanma ġörüp ķāmetini tīr gibi

- 12 Sākīyān vāle vü mey-i sāḥte muṭrıb ḥāmūş
İtdi ğam bezmimizi meclis-i taşvır gibi
- 13 Yüz yıldan beri kânūn-ı uşūl-i ‘uḳelā
Var mı bir sâz-ı şafā nāle-i zincır gibi
- 14 Farḳ ider ḳalmadı esfīd ü siyāhı ‘İzzet
Baña hem-rāzımı var ḥāme-i taḥrır gibi
- 15 Ḳapudan geḳmiş idim dergeh-i Mevlānada
Açılır olda reh-i Ḥaḳḳa der-i pır gibi

88

Muḥammes ü Müseddes ve Sā’ir Eşer

[Mefā’ ilün Fe’ ilātün Mefā’ ilün Fe’ ilün]

- 1 Mübārek ola şiyāb-ı sefer bu feḳ-i murād
Ne giyseñ yaraşur ey neḳāve-i ecdād
Saña melā’ikelerle Ḥudā ide imdād
Bu beyt ile ideriz bāb-ı Ḥaḳdan istimdād
Eyā şehenşeh-i ğāzī sefer-mübārek-bād
Nesīm-i nuşret ile bārgāhıñ ola küşād

- 2 Süm-i semend ile açdıñ ʃarīḳ-i ecdādıñ
 Ğubār-ı ğamla ʃapansun dü ʃeşm-i ʃasādıñ
 Bu gülistāna şalıñdıḳça ʃadd-i şımsādıñ
 Bu beyt ile dileriz şüy-ı Haḳdan imdādıñ
Eyā şehenşeh-i ğāzī sefer-mübārek-bād
Nesīm-i nuşret ile bārgāhiñ ola küşād

[34b]

- 3 Küşād ide saña her sūyı Hażret-i Mevlā
 Żamīme-i ʕaded-i kişveriñ ola dünyā
 Maḳāmıñ eyleyesin ki sarāy deki şaḫrā
 Bu beyt ile sefer itdikçe ide ḫalk duʕā
Eyā şehenşeh-i ğāzī sefer-mübārek-bād
Nesīm-i nuşret ile bārgāhiñ ola küşād
- 4 Ne bitmez işleri Mevlā seniñle itdi tamām
 Zamān-ı salṭanatında alındı beyt-i ḫarām
 Cihāna mālİK ider bu gidişle Rabb-i Enām
 Bu beyt ile ideriz her ğazāda ʕarż-ı merām
Eyā şehenşeh-i ğāzī sefer-mübārek-bād
Nesīm-i nuşret ile bārgāhiñ ola küşād

- 5 Seniñle Hâzret-i Hak dîni eyledi te'ÿîd
 Yüzüñden itmede âşâr-ı fetḥ ü naşrı bedîd
 'Adüya debdebe-i 'azmiñ ola sedd-i sedîd
 Cihân bu beyt ile eyler 'azîmeti tes'îd
Eyâ şehenşeh-i ğâzî sefer-mübârek-bâd
Nesîm-i nuşret ile bârgâhıñ ola küşâd
- 6 Elinde şâh-ı cihâniñ ṭınâb-ı ra'ÿet-i dîn
 Gelürdi sâye-i Ṭübâda şan ki ḥürü'l' ayn
 Gören bu devleti görmez mi fetḥ u naşrı yaḳîñ
 Bu beytim ile cihân eyledi baña vâniñ
Eyâ şehenşeh-i ğâzî sefer-mübârek-bâd
Nesîm-i nuşret ile bârgâhıñ ola küşâd
- 7 Henüz 'azm-i sefer eyledi ṭalî' a-i ḥür
 Dizildi her ṭaraf alâ-yı 'asker-i manşür
 Vücûd-ı şâh-ı cihân kıldı 'âlemi pür-nür
 Bu beytim itdi sipihri du'âsına mecbûr
Eyâ şehenşeh-i ğâzî sefer-mübârek-bâd

[35a]

Nesîm-i nuşret ile bârgâhıñ ola küşâd

- 8 FÜRŪĠ-1 NŪRİ LIVĀ-YI NEBİDIR OL ŞĀHİŪ
 GÜNEŞDEN ĀĦZ-1 ĶABS İTDİĠİ GİBİ MĀHİŪ
 ĶAMAŞDI DİDELERİ SĀKİNĀN-1 ŞEHRĀHİŪ
 BU BEYTI ‘AZMINE YAZDIM ĦALİFETU‘ İLLĀHİN
Eyā şehenşeh-i ġāzī sefer-mübārek-bād
Nesīm-i nuşret ile bārgāhūŵ ola küşād
- 9 ĦULĀŞA-İ EMEL-İ KĀ’İNĀTDIR ZĀTİ
 GÖREN SEVINMEYE Mİ BU ŞŪKŪH U VĀRĀTİ
 ANI MUĦĀFAZA İTSŪN ĦUDĀNİŪ ĀYĀTİ
 BU BEYTI ĶILDI ZAMİME SEĦERDE DA‘AVĀTİ
Eyā şehenşeh-i ġāzī sefer-mübārek-bād
Nesīm-i nuşret ile bārgāhūŵ ola küşād
- 10 BU SŪYA MEVKEBİNİ SEVĶ İDEN CENĀB-1 ĦUDĀ
 VEMĀ RA‘YET-İ MEY-İ RĀMİDEN EYLEDİ İMĀ ?
 OLUR MU‘ĀVİN O ŞĀĦİB-ĶİRĀNA NAŞS-1 REMİ
 BU BEYTIMİ OĶUSUN ĦAVF-1 CĀNLA A‘DĀ
Eyā şehenşeh-i ġāzī sefer-mübārek-bād
Nesīm-i nuşret ile bārgāhūŵ ola küşād

- 11 O pehlvāna maḡar oldı sāha-i rāmī
 Görünce ditredi behrām-ı çerhiñ endāmı
 Felekler olsa sezā mevkibinde hıyāmı
 Bu beytim eyledi es‘ād-ı menzil-i sāmī
Eyā şehenşeh-i ġāzī sefer-mübārek-bād
Nesīm-i nuşret ile bārgāhiñ ola küşād
- 12 Maḡar-ı mevkibini sa‘d ide cenāb-ı Vedūd
 Ne sūya ‘āzim olursa o sūy olsa mes‘ūd
 Vücūd-ı şevketidir çünki ‘İzzete maḡşūd
 N’ola olur ise derdim du‘ā-yı Hān Maḡmūd

[35b]

Eyā şehenşeh-i ġāzī sefer-mübārek-bād
Nesīm-i nuşret ile bārgāhiñ ola küşād

89

Ṭaḡmīs-i Muṡarraf Ġazel-i Mevlānā Hālid Ḳuddise Sırrahü’l-‘Azīz

- 1 Be-mi‘mār-ı ġummet-i nev sāḡtem vīrāne-i ḡöd-rā
 Resānīdem be-ṡāk-ı ‘arş-ı bām-ı ḡāne-i ḡöd-rā
 Bedr kerdem ez behr-i maḡdemet biġāne-i ḡöd-rā
 Ez küfr ü dīn berūn üftād-ı ĩn dīvāne-i ḡöd-rā
 Be-yādet Ka‘be-kerdem ‘āḡıbet büḡhāne-i ḡöd-rā

- 2 FÜRŪ-manend eṭibbā-yı cihān ez çāre-i derdem
 Ez nāçār-i ğam-ı bī-çāre ki rā çāre-i kerdem
 Be geştem şādmān ez za‘ ferān çehre-i zerdem
 Gül-i zīncīr-i men şüküfte bāşed ez dem-i serdem
 Be-derdi yāftem dermān-ı dil dīvāne-i ḥōd-rā
- 3 Ez sevdāyet çān bed-nām güştem der heme-i ‘ālem
 Nebenīd ez ḥacālet çeşm-i īn āyīne-i timşālim
 Ez rŷy-ı merḥamet nefrīn koned aḳrān u emşālem
 ... rind-i esrārem miperes ey zāhid-aḥvālem
 Be-gūş-ı ḥōd şenīdem her ṭaraf efsāne-i ḥōd-rā
- 4 Be-kerd-i şem‘ -i revīş bes ki kerdem māndem ez-pervāz
 Çe ḥāmūşī ki şod sebz-i mezārem şu‘ le-i āvāz
 Ṭarīḳ-i ‘andelībān nīst-i rāh-ı ‘āşık-ı sernāz
 Nemībaşed semender der dil-i āteş murādemsāz
 Siret-kerdem çe zībā sūḥtī pervāne-i ḥōd-ra
- 5 Edīb-i men celīs-i men şod der-i meclis-i rindān
 Eger pür mikoned cām-ı dilem rā sākī-i ‘irfān
 Nedānem tā kocā bāşem besān-ı āsumān raḳşān
 Ümīdem ān ki şevim dest-i ḥāhiş ez mey-i devrān
 Be-gūşeş ger resānem nāle-i mestāne-i ḥōd-rā

- 6 Der-i iqlīm-i muḥbeṣ ez ḥırā be hikayet-i ma‘ mūrı
 Gehī bādī-i vuşlat mī-şöd ifrāt-ı meh-cūrı
 Be-taht-ı salṭanat naqş-bend-i ez za‘ af-ı beden mūrı
 Sütün-ı āh-ı ḥāhed būd ez pür ṭāq-ı billūrı
 Be-seyl-i eşk-i bāyed gerd esās-ı ḥāne-i ḥöd-rā
- 7 Ser-ā-pā ni‘ metem bā ĩn heme dermāned ki Ḥālid
 Ḥudāyā ni‘ meteş kon ber heme dermāned kân ‘ āid
 Hezārān şad hezārān set-i ‘ İzzet hem-çü men şāhid
 Ki eyşān ni‘ met-i feyz-i Ḥudāya mikoned zā’id
 Nemīdānem çe sān ārem kocā şükrāne-i ḥöd-rā

90

“Nāz u niyāz nāmında ibtidā idüp şāḥife ki ‘ömr-i nāzenīn-i nāzım gibi encām-ı kāmā irmeyen ya‘ ni tamām olmayan meşnevidir ki mesūdesinden buraya naql olundu.”

Der-Na‘ t-ı Bārī ‘ İzz-i İsme

[Me‘ ūlü Mefā‘ ilün Fa‘ ūlün]

- 1 Sübhān-ı men istevā’l-merāyā
 Der-zıll-i şıfāt-ı ūst-i eşyā
- 2 Maḥşūr-ı ebed-ḳadem sarāyiş
 Mestūr-ı ḥired ḥarem-sarāyiş

- 3 Ān nūr dih-i çerāğ-ı hūrşīd
Pervāne ken hezār nevmīd
- 4 Ān vāhib-i lem‘a-i ma‘ānī
Ān şāhib-i seb‘a-i meşānī
- 5 Efrūht çerāğ-ı māz-ı Qur‘ān
Şūd hāk-i siyāh nūr-ı ĩmān
- 6 Gül gonçe-i bāğ-ı ũst tenzīl
Dil-sūhte eř-i hezār-ı Cibrīl
- 7 Mektūbuna āsmān degil zarf
Emvāc-ı muhīṭ bir iki harf
- 8 Yek kũngere ‘arşınıñ hayāli
Murğ-ı hıredin reh-i muḫāli
- 9 Ger irse o rāha ‘aql-ı insān
Derkār idi iktizā-yı nisyān
- 10 Olmaz mı hıred idi ger kār
Āyende revindeden ḫaberdār

[36b]

- 11 Açılsa ser-i evkāt-ı lāhūt
İtmez yine fark-ı çeşm-i nāsūt

91**Ḳıṭ‘a**

[Mef‘ ūlü Mefâ‘ ĩlü Mefâ‘ ĩlü Fa‘ ūlün]

Aḳdemce birāz gezmiş idik hālet için
Gezsek bu sefer hani n’ola devlet için
Īfā-yı hıḳuk itmedir insāniyyet
Dünyāyı dolaşsam acımam ni‘ met için

92**Ḳıṭ‘a**

[Mefâ‘ ĩlün Mefâ‘ ĩlün Mefâ‘ ĩlün Mefâ‘ ĩlün]

Ġazā-piře cihād-endiře Ḥān Maḳmūd Ġāziye
Nice fetḫ ü zafer Ḥazret-i Ḥaḳ eylesün in‘ ām
Ola āyāt-ı nuřret-i hırz-ı bāzū ol Ḥudāvende
Bi-cāh-ı āyete’l-kürsi be-ḫaḳḳ-ı şüre-i en‘ ām

93

Ḳıṭ‘ a

[Meṣ‘ ūlü Fâ‘ ilâtü Mefâ‘ ĩlü Fâ‘ ilün]

Sivasa göre böyle mücellid olamaz
 Cevher ile ıartılsa sezâ evc-i dirhem
 Vehbîdir anıñ nāmı gibi şan‘ atda
 Her ḥaṭṭını taḥsîn ider erbâb-ı ḳalem

94

Ḳıṭ‘ a

[Mefâ‘ ĩlün Mefâ‘ ĩlün Mefâ‘ ĩlün Mefâ‘ ĩlün]

Ḳamaşdırsak n’ola envârımızdan dîde-i nâsı
 Virür pertev bu dergâha fürûğ-ı şems-i Sivâsî
 Çemenzâr içre bu âb-ı revânı cem‘ iden tekye
 Nihânî gösterür ‘uşşâḳa cây-ı Ḥıẓr u İlyâsı

95

Müsveddesinden Yazıldı**[37a]**

[Fe‘ ilâtün Mefâ‘ ilün Fe‘ ilün]

- 1 Ḥamaḳâya ḥoros ‘aḳıllı diyen
 ‘Uḳalâ olsa da ḥamâḳat ider

- 2 Mülhidiñ ‘aklı var mıdır şu bizim
Hak Te‘âlâ diyen ğoros kadar

96

Müsveddesinden Yazıldı

[Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilün]

- 1 Baĥş-i temyîzi iki meddâhîñ
İtdi efsâne-i bezmi mümted
- 2 Didi nâgeh zürefâdan birisi
Piç Emini toğurur kız Aĥmed

97

*“Kavm-i mülgâniñ inhizâmında didigi kıt‘alardır ki soñradan zafr bulduğumuz
müsveddesinden yazıldı.”*

[Mef‘ ûlü Fâ‘ ilâtü Mefâ‘ îlü Fâ‘ ilün]

- 1 Mânend-i naĥl-i mûm Naĥalcı didikleri
Kendin şı‘ânurdı sûĥ-ı şecâ‘atde ser-firâz
- 2 Zenbûr-ı fitne idi sönüp ‘âķıbet kovan
Şandıķta bal topı oldu o fitne-sâz

98

Sergerde-i Diger Ser-hōş Muştafa Hakkında Dimişlerdir

[Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün]

- 1 Cānişini idi Bekri Muştafaniñ bir habīs
Şiše-i nāmūsu kırdı qahr olunca eşkıyā
- 2 Sofrasında naql-i emrūd ola aḥker pāreler
Şu' leden şahbā içe dūzaḥda Ser-hōş Muştafa

99

[Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün]

- 1 Āl-i 'Osmān devleti düşmüş ocağa yanıyor
Mışra' mı ikiyüz yıl evvel itmişler beyān
- 2 İntikāmın aldı sulṭān-ı cihān ecdādınıñ

[37b]

Anları yakmaḥda şimdi dōst-ı 'Osmāniyān

100

[Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün]

- 1 Bī-ḥesāb itdi sitem yeñçeriniñ
Her birin şorma baña ey 'İzzet

- 2 Kim kaçınıncınıñ ise maşşerde
İde Mevlâ 'adedince la'net

101

- [Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün]
1 Bir zamân ehl-i fiten Câmî' -i Hân Aşmedde
Bî-günâh açmış idi kollarını Hâlâkıñ
- 2 Şimdi erbâb-ı şekâmîñ dökülüp kelleleri
Meyve vaktine yetişdik şecer-i Vaşvâkıñ

102

- [Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün]
1 Dûdmân-ı Yezîdiyân söndü
Cânları varsa bir birin çorusun
- 2 Ağalar cyleyüp ceñime sefer
Çaldı Bektâşilere güç borusun

103

- [Mef' ûlü Mefâ' ilü Mefâ' ilü Fa' ûlün]
1 İtmişler idi ni' mete bir küfrân
Altmış beşe bir lağnet ile bitsün mi
- 2 'Oşmân-ı şehîdiñ kanı tutdı ocağı
Halk anlara la'net eylememek olsun mı

104

[Mefâ' ilün Mefâ' ilün Fa' ulün]

- 1 Tecemmu' eyledi meydân-ı lahma
İdüp küfrân-ı ni' met nice bâgî

[38a]

- 2 Koyup kaldırma ya' ni ikide bir âh
Kazan devrildi söndürdü ocağı

105

[Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün]

- 1 Yüku hammâllar yıqup yuqarı
Hâlimizden alurdı bâc u harâc
- 2 La' net ol müslümâna kim halkı
Eyleye Ermenilere muhtâc

106**Ferd**

[Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün]

Togrınıñ yardımcısı Allâhdır

Şâhid-i şıdkım derün-ı şâhdır

107

Ferd

[Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün]

Çeşm-i bülbüldür aña gül yâre şür

Hele bu şîşeye zanbağ şıgmaz

108

Müsveddesinden Yazıldı

[Mef' ülü Fâ' ilâtü Mefâ' ilü Fâ' ilün]

1 Virmiş vezîr ağası

..... şakınup sağla şolla

2 Şaldım kemiyet-girimi meydân gününe

.....

“Hurrيرهü faķîr Muḥammed Receb Buḫārî fî Ḳaryeti Üsküdâr fî Maḫallete
Sulṭân Tepesi ‘affî anh.” 2 Recep Sene 251

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Karacızade İzzet Molla Divanı'nı, şairin hayatı, sanat anlayışı, divanın muhteva unsurları, metnin transkripsiyonlu çevirisi ve sözlük bölümleri altında incelemiş bulunuyoruz.

Karacızade'nin hayatı hakkında çeşitli kaynaklar taranmasına rağmen herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Bu nedenle, şairin eserinden hareketle hayatı hakkında bazı çıkarımlarda bulunduk. İncelemelerimize göre:

Karacızade İzzet, XIX. yüzyıl Divan Edebiyatı sanatçılarından biridir. XIX. yüzyıl, Osmanlı imparatorluğunun gerileme dönemi olsa da aynı zamanda batılılaşma açısından da en önemli asırdır. Bu dönemde her alanda ilerlenmeye çalışılmıştır. Bu yüzyılın sosyal hayatı içerisinde eser veren Karacızade, II. Mahmud zamanının, saraya yakın sanatçılarından. Şair, II. Mahmud'un yapmış olduğu ıslahatlara ve yenileşme çalışmalarına tarih düşürmüş ve padişaha övgülerde bulunmuştur.

II. Mahmud'u, eser vermesinin sebebi olarak görmüştür. Şiirleriyle padişahın çalışmalarını halka duyurmuştur. Dönemi itibariyle mahallileşme akımı etkisinde eser vermiştir diyebiliriz. Şiirlerinde söz oyunlarından uzak, günlük söyleyişlerin hakim olduğu, sanatsız bir dille eser verdiği gözlenir.

Karacızade İzzet Molla, şiirlerini aruzla yazmıştır ve divanında Farsça ve Arapça bölümlere rastlanır. Bu durum, Karacızade'nin az çok bir mederese eğitimi aldığını gösterir.

Karacızade'nin bu mürettep divanından başka herhangi bir eseri olup olmadığı konusunda da bilgiye sahip değiliz. Divanında tasavvufi unsurlara rastlanmakla birlikte bu durum şiir geleneğinin yansımalarından kaynaklanıyor olabilir. Zira şiirlerinde tasavvufi unsurlar çok yüzeysel kalmaktadır.

Buraya kadar söylediklerimiz, Karacızade İzzet Divanı'nın incelenmesi sonucu elde ettiğimiz bilgilere dayanmaktadır. Ancak sanatçının gölgede kalan ve sanatının aydınlatılması için hayatı ile ilgili öğrenilmesi gereken eksik kalmış yönleri vardır. Bu açıdan, nerede doğmuş, kaç yaşında vefat etmiş, hangi sosyal çevrelerde yetişmiş, II. Mahmud'a nasıl ulaşmış gibi sorulara alınacak cevaplar önemlidir. Bu nedendir ki

kesin hükümler verebilmek için çok yönlü başka çalışmalara ve daha çok bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır.

SÖZLÜK

A

Abd('abd): köle, kul

Abdar(abdâr):zarif, güzel; hoş;nükteli

Abes('abes):boş, saçma

Abid('abîd):kullar, köleler

Abru(abru):şeref

Adl('adl):doğruluk

Adn('adn):cennet

Adüvv('adüvv):düşman, hasım

Afaki (afâkî):havai, dereden tepedensöz

Afitab(afitâb):güneş

Aguş(ağûş):kucak

Ahba(aḥbâ'):saray adamları

Aheste(aheste):yavaş, ağır

Ahir(aḥîr):son

Ahker(aḥker):ateş kuru

Ahla(aḥlâ'):tatlı, şirin

Ahrar(aḥrâr):serbest olanlar

Ahsar(aḥsar):en kısa

Ahteran(aḥterân):yıldızlar

Ahun(ahûn):delik, yarık

Ahza(aḥza):alçak, menfur

Ahzar(aḥzar):yeşil

Akagir(‘aḳâḳîr):ilaç yerine kullanılan kökler

Akd(‘aḳd):balgama, bağ; sözleşme

Akıbet(‘âkıbet):nihayet, son

Akis(‘akis):çarpma, çarpıp geri dönme

Akran(aḳrân):eş ve benzer olanlar; yaşlılar

Ala(‘alâ):yüksek, pek yüksek

Ali tebar(‘âlî tebâr):soyu yüksek, temiz olan

Ali(‘âlî):yüce, ulu

Amed(amed):gelme, geliş

Anber(‘anber):güzel koku

Anka(‘anḳâ):ismi olup cismi olmayan nesne

Ankebut(‘ankebût):örümcek

Aram(arâm):durma, eğlenme; yerleşme

Arş(‘arş):dokuzuncu gök

Arus(‘arûs):gelin

Asaf(aşaf):vezir

Asakir('asâkir):erler

Asar(asar):izler, nişaneler, alametler

Asker('asker):er

Asr('aşr):yüzyıl

Asude(asûde):rahat

Asuman(asumân):gök, sema

Aşikar(aşikâr):belli, açık, meydanda

Ata('atâ'):bağışlama, bahşış

Atid('atid):hazır, hazırlanmış

Avarif('avârif):iyilikler

Avaze(avâze):yüksek ses; şöhret, ün

Avdet('avdet):geri gelme, dönme

Aver('aver):bir gözü kör olma

Avn-ı Hak('avn-ı Hak):Allah yardımı

Aya(ayâ):acaba

Ayende ve revende: gelen giden

Ayet(ayet):Kur'ân'ın her hangi bir cümlesi; nişan

Ayn('ayn):göz

Ayş u işret(atş u işret):yiyip içme

Azade(azâde):hür, serbest

Azam('azâm):

Azim('azim):niyetli

Azm('azm):kemik

Azur(azûr): tamahkar, pinti

B

Bab-1 gani(bâb-1 ğani):zengin kapısı

Bac(bâc):vergi, harç; gümrük vergisi

Bad aver(bâd aver):rüzgar tarafından getirilmiş kolay elde edilmiş

Badam(badâm):badem; sevgilinin güzel gözü

Bade(bâde):şarap, içki

Badezin(ba'dezîn):bundan sonra

Bad-1 şimal(bâd-1 şimâl):kuzey rüzgarı

Bad-i saba(bâd-i sabâ):doğudan esen hafif hoş rüzgar

Bag(bağ):bahçe, bostan

Baha(bahâ'):güzellik, zariflik; parıltı; alışma

Bahr ü berr(baħr ü berr):deniz ve kara

Bahr(baħr):deniz

Bahtiyar(baħtiyâr):bahtlı, talihli, mesut

Baid(ba'îd):uzak, irak

Bala(bâlâ):yüksek, yukarı

Balin(bâlîn):yastık

Bam(bâm):çatı, dam, kubbe

Bamhane(bâmḥâne):

Bazar(bâzâr):Pazar, çarşı

Be hakkı(be ḥaḳḳı):hakkı için

Beca(becâ):yersiz

Bed agaz(bed aġaz):başlangıcı kötü

Bed hah(bed ḥâḥ):her işin fenalığını isteyen

Bed nam(bed nâm):kötü adlı, fena tanınmış

Bedreka(bedreḳa):yol gösteren, kılavuzu

Bedri(bedrî):içi altın dolu kese; erkek adı

Behişt: cennet

Behiyye(behiyye):güzel

Behr(behr):uzaklık, mesafe; felaket

Behram(behrâm):merrih yıldızı;İran hükümdarlarından bir kaçının adı

Beka(baḳâ):devam, sebat

Bekam(bekâm):maksat ve meramına ulaşan

Bend(bend):bağ, yular, rabıta

Bende(bende):kul, köle

Ber(ber):üzere

Berg ü bar(berg ü bâr):

Berg-i sebz(berg-i sebz):yeşil yaprak; hediye

Beste(beste):şarkının makam ve ahengi;kapalı

Beşâset(beşâset):güler yüzlülük; güler yüz

Bevval(bevvâl):çok, sık sık işleyen

Beyaban(beyâbân):kır, çöl

Beyade(beyâde):yol olma, mahv olma

Beyn(beyn):ara, aralık

Beyt'ül harem(Beyt'ül harem):Kabe

Beyus(beyûs):istek, ümit, tamah

Bezm(bezm):içkili eğlenceli meclis

Bi aram(bî arâm):durup, dinlenmeyen

Bi encam(bî encâm):sonsuz, sınırsız

Bi'aded(bi'aded):hesapsız

Bid(bîd):sögüt agacı

Bidar(bîdâr):uyanık, uyumayan

Bigane(bîgâne):kayıtsız, ilgisiz

Bihad(bî-ḥadd):hadsiz, sınırsız

Bi'l hayr(bi'l ḥayr):hayırla, uğurlu olarak

Bilad(bilâd):memleketler, şehirler

Bimar(bîmâr):hasta

Biruni(bîrûnî):selamlık dairesi

Biryani(biryân):et kebabı

Bister(bister):yatak, döşek

Bişe zar(bîşe zâr):ormanlık

Bişe(bîşe):orman, meşelik

Bit(bît):kuvvet, gıda

Bizar(bîzâr):rahatsız, bıkmış, usanmış

Burc(burc):kale, kule

Buse(bûse):öpme, öpücük

Buy(bûy):koku

Bülend(bülend):yüksek, yüce

Bünyad(bünyâd):asıl, temel; bina

Bünyan(bünyân):yapı, bina

Büthane(büthâne):puthane

C

Ca(câ):yer, mevki, meken

Cahilliye(câhilliyye):cahilliye devri adamları; puta tapanlar

Came(câme):elbise, çamaşır

Can(cân):can, ruh; hayat; gönül

Canbaz(cânbâz):can ile oynayan; aldatıcı kimse

Cay -gah(cây-gâh):yer,mevki, rütbe

Cedid(cedîd):yeni, kullanılmamış

Cehr(cehr):yüksek sesle söyleme

Cela(celâ'):memleketten ayrılma , gurbete düşme

Cell(cell):büyük, ulu

Cemal(cemâl):yüz güzelliği

Cenab(cenâb):şeref , onur, büyüklük

Ceng name(ceng nâme): savaş hikayelerini anlatan kitap

Cevahir(cevâhir):cevherler, elmaslar

Cevval(cevvâl):koşan,dolaşan, hareket eden

Ceyş(ceyş):azker, ordu; ses, seda

Cihan ban(cihân bân): cihanın bekçisi; Allah; hükamdar

Cihan(cihân):dünya, alem

Cil(cîl):cemâat; millet; nesil

Cins(cins):nevi, çeşit, tür

Civan(civân):genç

Cu(cû):akarsu, ırmak, çay

Cud(cûd):cömertlik, eli açıklık

Cünd(cünd): asker; asker topluluğu

Cünun(cünûn):delirme , çıldırma, delilik

Cüra(cür'a):yudum, içim

Cürde(cürde):çıplak

Cürm(cürm):suç

Cüst u cu(cüst u cû):arayıp sorma, araştırma

Ç

Çak(çâk):çak yırtık, parça parça; çarpışma sesi

Çak-1 giriban(çâk-1 giribân):sıkıntısından yaka yırtmak

Çarh(çarḥ):tekerlek; felek, gök

Çehre(çehre):yüz, surat;surat asma; şekil

Çemen zar(çemen zâr):çimenlik

Çemen(çemen):çimen; yeşillik

Çep(çep):sol; falso, yanlış

Çeşm(çeşm):göz

Çeşme sar(çeşme sâr):çeşmesi bol olan yer

Çirag(çirâğ):fitil, kandil mum; çırak

Çirk-ab(çirk-âb):çirkef, pis su

D

Dader(dâder):kardeş

Dag dil(dağ dil):gönül yarası

Dag(dağ):yanık yarası, kızgın demirle vurulan damga

dame(dâme):daim ve baki olsun

Damen keş(dâmen keş):elini etegini çeken, bir işe karışmayan

Damen(dâmen):etek

Dara(dârâ):Fars hükümdarlarından 9.su;hükümdar;Cenab'ı Hakkın bir adı

Darat(dârât):debdebe, şan

dare(dâre):vazife; daire

Dava(da'vâ):şikayetçi olarak mahkemeye başvurma

Daver(dâver):Cenab'ı Hakkın adı; dogru insafli hükümdar

Dehan(dehân):ağız

Dehr(dehr):dünya; zaman, devir

Dem a dem(dem â dem):her vakit, sık sık

Dem be dem:vakit vakit, daima

Dendan(dendân):diş

Der akab(der 'akab):hemen arkasından

Der piş(der pîş):en önde, göz önünde bulunan

Dermend(dermend):dert sahibi, tasalı

derman(dermân):ilaç, çare, takat

Dest dıraz(dest dirâz):el uzatma, sarkıntılık; el uzatan

Dest gah(dest gâh):tezgah, atölye;zenginlik

dest keş(dest keş):el çeken;bir işten vazgeçen;el uzatan, dilenci

Dest mal(dest mâl):elbezi

Dest(dest):el

Destur(destûr):izin, müsaade etmek

devrân (devrân):dünya, felek, zaman

Devvar(devvâr):devreden, çok dönen

Diba(dibâ):canfes kumaş

Didar(didâr):yüz, çehre

dide-i giryan(dide-i giryân):ağlayan göz, yaşlı göz

Dihim(dîhîm):taç

Dil cu(dil cû):gönül arayan, gönül çeken

Dil gir(dil gîr):gönül tutan, kalbe sıkıntı veren ;gücenik, kırgın

Dil hah(dil hâh):gönül istegi

Dil nişin(dil nişîn):gönülde yer tutan, hoş latif

Dil sir(dil sîr):gönlü tok, kanmış

dil suhte(dil sûhte):yüreği yanık, kederli

Dil teşne(dil teşne):gönlü susamış, pek istekli

Dil ü can(dil ü cân):gönül ve ruh

Dil(dil):gönül, yürek, kalp

Dilberan(dilberân):dilberler, güzeller

Dimag(dimâg):beyin; akıl, şuur

Dirayet(dirâyet):zeka, bilgi, kavrayış

dirhem(dirhem):eski okkanın dört yüzde biri, gümüş para

dirig(dirîg):esirgeme; eyvah, ah ,aman

divane(divâne):deli; budala, alık

Divar(divâr):duvar

Dud(dûd): duman, tütün

Dudman(dûdmân):soysop; kabile, ocak

Duzah(dûzah):cehennem, tamu

dü(dû):iki

Düstur(düstûr):kanun, kaide, kural; vezir

Düşmen(düşmen):düşman , yağı

Düşnam(düşnâm):sövme, sövüp sayma

E

ebna(ebnâ'):oğullar

ebru(ebrû):kaş

ebter(ebter):züriyetsiz; hayırsız şey

Ecdad(ecdâd):dedeler, büyük babalar, atalar

ecnad(ecnâd):askerler, taburlar

ecram(ecrâm):cansız olan cisimler

ecza(eczâ'):parçalar, kısımlar

Edna(ednâ):pek aşağı, en bayağı;pek az, az

efgen(eefgen):düşüren, yıkan, yere atan

eflak(eflâk):felekler, gökler; zamanlar; bahtlar

efrad(efrâd):tek olanlar,birler

efruhte(efrûhte):yanmış, tutuşmuş, parlamış

efser(efser):tac

efşan(efşân):saçan, serpen

efza(efzâ'):haller, vaziyetler

Efzun(efzûn):fazla, çok, yukarı, aşkın

efzunter(efzûnter):daha çok, daha fazla

ehval(ehvâl):korkular, dehşetler

ejderha(ejderhâ):büyük yılan

ekalim(ekâlîm):memleketler, diyorlar

ekl(ekl):bir şey yemek, yenilme

ekvan(ekvân):varlıklar, alemler, dünyalar

el hakk(el hâkkı):hakikaten, dogrusu

elf(elf):bin

elfaz(elfâz):kelimeler, sözler

elvan(elvân):renkler, çeşitler; alacalı, rengarenk

emced(emced):daha mecid , çok şeref, onur, haysiyet sahibi

emir'ül mü'minin: müminlerin emiri

emsal(emsâl):kıssalar, hikayeler, destanlar

emvac(emvâc):dalgalar

emvat(emvât):ölüler

Enam(en'âm):deve, sığır; Kur'ân-ı Kerim'de bir surenin adı; dua kitabı

Encam(encâm):nihayertt, son

Encam-ı kar(encâm- ı kâr):işin sonu

endam(endâm):vücut, beden; boy bos

endaz(endâz):atıcı, altmış

ender(ender):daha nadir, çok seyrek ve az bulunan

Endişe(endîşe):düşünce, vesvese; keder; şüphe

enfas(enfâs):nefesler, soluklar; velilerin irşad edici duaları

enhar(enhâr):ırmaklar, çaylar

enin(enîn):inilti, inleme

enva(envâ'):çeşitler, türlüler

Erbab(erbâb):sahipler; ehil, muktedir

erva(ervâ'):çok güzel; son derece cesur ve yigit

ervah(ervâh):canlar, hayatın cevherleri

esbab(esbâb):vasıtalar

Esdak(eşdak):daha sadık, doğru, candan

eshab(eshâb):sahipler, malik ve mutasarrıf olanlar; Peygamberimizi görmek ve sohbetine ermek şerefini kazanmışlar

eslaf(eslâf):geçmişler

esna(esnâ'):ara, aralık, vakit

esrar(esrâr):gizlenilen ve bilinmeyen şeyler

esvab(esvâb):giyimler, giyecek şeyler

eşar(eş'âr):azıllılar, kötülük edenler

Eşerr(eşerr):daha şerîr, şerli

eşkîya(eşkiyâ'):haydutlar

eşraf(eşrâf):şeref ve itibar sahibi kimseler

etba(etba'):birinin sözüne, meslegine uyanlar; hizmetçiler

etfal(etfâl):çocuklar

etvar(etvâr):hal ve hareketler,işler, tarzlar

evc(etc):yüksek, yüce, doruk

evkat(evkât):zamanlar, çağlar

evrad(evrâd):okunması adet olunan dini dualar; her vakit dilde ve ağızda dolaşan sözler

evsaf(evşâf):sıfatlar, kaliteler

Evvel(evvel):önce, ilk; geçmiş zaman

eyman(eymân):andlar, and içmeler, büyük yeminler

eyn(eyn):zaman, an ; yorgunluk

Eyvan(eyvân):divanhane; oturacak yüksek yer, köşk

Eyyam(eyyâm):günler, gündüzler

ez cümle(ez cümle):bu arada

ez(ez):den/dan manasında

F

Fahriyye(fahriyye):şairlerin kendilerini övmek için yazdıkları şiir

Faik(fâ'ik):fevkinde bulunan, manevi olarak yükselen

Fasl(faşl):ayrıntı; ayırma; bölüm

Faş(faş):meydana çıkma, açığa vurma, dile getirme

Fehm(fehmi):anlama, anlayış

Felah(felâh):kurtuluş, selamet; mutluluk

Fem(fem):ağız

Fena(fenâ'):yok olma, yokluk

Fer(fer):parlaklık, aydınlık; süs

Feramuş(ferâmuş):unutma, hatırdan çıkarma

Ferd(ferd):tek, yalnız olan şey

Ferih(ferih):sevinçli, neşeli

Fermanber(fermânber):aldığı emiri yerine getiren

Ferş(ferş):döşeme, yayma; yeryüzü

Fevaid(fevâ'id):menfaatler, faydalar

Fevvare(fevvâre):içinden su fişkıran şey

Feza(fezâ'):ucu bucağı olmayan, boşluk

Firak(firâk):ayrılık, ayrılma

Firar(firâr):kaçma

Firavan(firâvân):çok,bol,fazla

Firaz(firâz):yokuş, çıkış

Firdevs(Firdevs):cennet; bostan, bahçe

Firuz(firûz):mesut, mutlu, sevinçli

Fitne(fitne):bela, mihnet, sıkıntı

Fitnr engiz(fitne engîz):fesat çıkarıcı

Fitrak(fitrâk):atın terkisi, terki kayışı

Fürug(fürûğ):nur, ziya, ışık

Fusun(füsûn):sihir, büyü

Fusus(füsûs):yazık, eyvah!

Fütade(fütâde):düşmüş, düşkün; tutkun; biçareler

Fütadegan(fütâdegan):düşmüşler, biçareler

Füzun(füzûn):çok fazla

Füzunter(füzûnter):pek çok, pek fazla

G

Gabra(ġabra):yer, yeryüzü, arz

Galat(ġalaṭ):yanlış, yanılma

Gam(gâm):keder, kaygı, dert, tasa

Gamze(ġamze):süzgün bakış; çene veya yanak çukurluğu

Garaz(ġaraż):hedef, gaye, maksat

Gariz(ġarîz):tabii sevk, içgüdü; huy, tabiat

Gars(ġars):ağaç dikme, dikilme

Gars-ı yemin(ġars-ı yemîn):sağ el ile dikilen fidan

Gavr(ġavr):dip, esas, hakikat

Gayr(ġayr):ayrı, başka; yabancı, bildik

Gedayan(gedâyân):dilenciler

Gehvare(gehvâre):beşik

Gencine(gencine):hazine, define

Gerd(gerd):toz, toprak

Gerden keş(gerden keş):inatçı; kibirli; serkeş

Gerdiş(gerdîş):dönüş, dönme, dolaşma

Gına(ġinâ'):zenginlik, bolluk; usanç, bıkkınlık; şarkı

Gir(gîr):tutma, tutuş; tutan, tutucu

Giryân(giryân):ağlayıcı, ağlayan

Girye(girye):ağlama, ağlayış; gözyaşı

Griban çak(grîban çâk):yakası yırtık; kederli

Gubar(gubâr):toz

Guş(gûş):kulak

Güdaz(güdâz):eriten, yakan

Güft u gu(güft u gû):dedikodu

Güftar(güftâr):söz

Güher(güher):elmas, cevher; inci; değerli taş

Gül gonce(gül gonce):henüz açılmamış gül

Gül-bün(gül-bün):gül köklü, gül biten yer

Gülçin(gülçîn):gül toplayan, gül devşiren

Gülfam(gül-fâm):gül renkli

Gülgün(gülgûn):gül renkli, pembe

Gülistan(gül-istân):gül bahçesi

Gülmih(gülmîh):kapı kanatlarına konulan pul, kabara

Gülşen(gülşen):gül bahçesi

Gülten(Gülten):gül tenli, gül vücutlu

Gülzar(gülzâr):gül bahçesi, gül tatlısı

Gülzar(gül-zâr):gül bahçesi, gül tarlası

Güşad(güşâd):açma, açılma, açılış

Güşade(güşâde):açılmış, açık, ferah, şen

Güvar(güvâr):hazmı kolay olan (yemek)

Güzar(güzâr):geçme, geçiş

H

Hab(ħâb):uyku, rü'ya

Habbe(ħabbe):buğday

Habib(habîb):sevgili; seven dost

Habis(ħabîs):kötü, alçak, pis, beyinsiz

Habis(ħabis):parasız olarak verilen şey

Habl(ħabl):ip, urgan, halat

Habl-ı metin(habl-ı metîn):İslam Dini

Hacalet(ħacâlet):utanma, utangaçlıkla şaşırma

Haccam(haccâm):hacamat eden, hacamatçı

Hace(ħâce):hoca, efendi, ağa

Hacegan(ħâcegân):hocalar

Hacet(ħâcet):ihtiyaç, lüzum, gereklilik

Haclet(ħaclet):utanma, şaşırma

Hafa(ħafâ):gizli olma, gizlilik, kapalılık

Hafi(ḥafî):gizli, saklı

Hafiye(ḥâfiye):gizli polis

Haher(ḥâher):kız kardeş, hemşire

Hahiş(ḥâhiş):istek, arzu, isteyiş

Haiz(ḥâiz):malik, sahip, taşıyan

Hak(ḥâk):toprak

Hakan(ḥâkân):Türk imparatorlarına verilen unvan

Hakikat(ḥakîkat):bir şeyin aslı ve esası; gerçek; sadakat

Hakir(ḥakîr):itibarsız, degersiz, aşağı, adi

Hakister(ḥâkister):kül, ateş külü; bülbül

Haksar(ḥâk-sâr):toz toprak içinde kalmış, hali perişan

Hal(ḥâl'):tahtan indirme

Halak(ḥallâk):Yaratıcı, yaratan, vareden

Halas(ḥalâş):kurtulma, kurtuluş

Halet(ḥâlet):hal, suret, keyfiyet

Ham be ham(ḥam be ḥam):biklüm büküm

Ham(ḥam):eğri, bükülmüş

Hamakat(hamâkat):ahmalık, beyinsizlik, bönlük

Hame(ḥâme):kalem

Hamiş(hâmiş):mektubun altına ilave edilen yazı

Hamuş(ĥâmûř):susmuş, sessiz

Hancer(ĥancer):ucu sivri, iki yanđ keskin bıçak

Hane gah(ĥâne gâh):dervişlerin evi, tekke

Harim(harîm):biri için kutsal olan şeyler; harem

Haşr(ĥařr):toplama; kıyamet

Hat(ĥât):çaylak

Hatem(ĥâtem):mühür, üstü mühürlü yüzük

Hati(ĥâtî):yanıltan, şaşırtan; hataya düşüren

Hatve(ĥaṭve):adım

Haver(ĥa)ver):şark, doğu yönü, gün doğusu

Havf(ĥavf):korku, korkma

Haydar(ĥaydar):arşlan; Hz.Ali; cesur, yigit

Hayr(ĥatr):iyilik; iyi faydalı iş; fayda

Hayret(ĥayret):şaşma, řaşıрма, şaşa kalma

Hayyiz-i imkan(hayyiz-i imkân):imkanı sağlayabilecek durum

Hazık(ĥâzık):hazakatli, işinin ehli, usta

Haziz(ĥazîz):zir, en aşığı; dağ eteği

Hecr(hocr):ayrılma; ayrılık

Heft(heft):yedi

Helahil(helâhil):çaresi, panzehiri olmayan

Hem rah(hem râh):yoldaş, yol arkadaşı

Hengam(hengâm):zaman, çağ, sıra,vakit, mevsim

Heyet(hey'et):şekil, suret;görünüş ;hal ,durum ;kurul

Hezar(hezâr):bülbul; biñ;pek çok

Hezaran(hezârân):bülbüller

Hıfz(hıfz):saklama; ezberleme

Hıraman(hırâmân):salına salına, naz ve eda ile yürüyen

Hıraş(hırâş):tırmalayan

Hicran(hicrân):ayrılık ;unutulmaz acı, keder

Hiffet(hıffet):hafiflik, hoppalık

Hikmet(hikmet):hakimlik; sebep

Himem(himem):gayretler, emekler; ermiş olanların tesirleri

Himmet(himmet):gayret, emek, çalışma

Hitab(hıṭâb):bir veye birçok kimseye ağızdan veya yazı ile söyleme; Kur'an

Hiyat(hıyât):bir şeyin etrafını çevirme

Hizan(hizân):kalkan, sıçrayan

Hizlan(hizlân):muavenetsiz, yardımcısız; kimsesiz

Hubb(hubb):hilekar, aldatıcı, kurnaz

Hudavend(hudâvend):Allah; efendi; hakim, hükümdar

Humar(humâr):içkiden sonra gelen başağrısı, sersemlik

Humeka(humeḳâ):ahmak, sersem

Hun(hûn):kan

Hur(hûr):güneş; yiyecek

Hurd(hûrd):yiyecek, yiyinti

Hurşid(hûşid):güneş

Hurus(hurûs):horoz

Huşk(huşk):kuru

Hüccet(hüccet):senet, vesika, delil

Hüma(hümâ):devlet kuşu; saadet, kutluluk

Hümayun(hümâyun):mübarek, kutlu; padişaha ait

Hüner(hüner):marifet bilme; ustalık

Hüner(hüner):marifet, bilme; ustalık

Hünkar(hünkâr):padişah, sultan, hükümdar

Hüsr(hüsr):zarar, ziyan, kayıp

I

Islah(ıslâh):iyi bir hale koyma, iyileştirme, düzeltme

Istılah(ıştılâh):ilim sözü, tabir, terim

İ

ibham(ibhâm):kapalı bırakma, açıklamama

İbka-yı nam(ibkâ-yı nam):ad bırakma

ibram(ibrâm):üstüne düşme; zorlama

ibraz(ibrâz):meydana çıkarma, gösterme

İbtida(ibtidâ):başlama, başlangıç

İbtidar(ibtidâr):bir işe süratle başlama

icabet gah(icâbet gâh):kabul etme yeri

icra(icrâ'):akıtma, akıtılma; yerine getirme, yapma

id('id):bayram

İda(idâ):emanet olarak verme

ida(î'dâ'):emanet olarak verme

ifa(îfâ'):ödeme, yerine getirme; bir işi yapma; iş görme

ifna(ifnâ'):yok etme, tüketme; malı, yersiz sarfetme

ifrit('ifrit):zararlı ve korkunç mitolojik mahluk

ifsad(ifsâd):fesada uğratma, uğratılma, bozma

iftan(iftân):ayartma

İftihar(iftihâr):öğünme; koltuk kabartma; şeref, şan

iftirak(iiftirâk):ayrılma, dağılma; perişan olma

İgtirar(iğtirâr):mağrur olma, gururlanma; aldanma

İhdisar(iḥdisâr):

ihkam(iḥkâm):muhkem kılma, sağlamlaştırma

ihlaf(iḥlâf):yemin ettirme

ihlal(iḥlâl):yer gösterme, yerleştirme

iḥşam(iḥşâm):utandırma, kızdırma

İhtidar(ihtidâr):perde tutma, örtünme

ihstimam(ihtimâm):imamlık

İhtiram(iḥtirâm):saygı, hürmet

ihtizaz(iḥtizâz):kendini alçak tutma, alçalma

ihvan(iḥvân):sadık, samimi, candan dostlar; bir tarikat arkadaşları

ika(iḥkâ'):yapma, yaptırma, oldurma

ikaz(iḥkâz):dikkati çekme, uyarma; aklını başına toplatma

İkbal(iḥbâl):birine doğru dönme; baht, talih

iklim-i rum(iklîm-i rûm):

İkmal(iḥmâl):kemale erdirme, tamamlama; eksikliğini doldurma

ikrar(iḥrâr):saklamayıp söyleme; bildirme

iktibas(iḥtibâs):ödünç alma

iktiza(iḥtizâ'):lazım gelme, gerekme; gerektirme

ila(i'lâ):yükseltme; şan ve şöhretini arttırma

İlam(i'lâm):bildirme, bildirilme, anlatma

ilka(ilḳâ'):bırakma, bırakılma, terk, atma

iltifat(iltifât):yüzünü çevirip bakma; dikkat; hatır sorma, gönül alma

İma(i'mâ):kör etme, edilme

imaret('imâret):umran, bayındırlık; yoksullara yiyecek dağıtmak üzere kurulmuş olan hayır evi

imdad(imdâd):yardım

İmsak(imsâk):bir şeyden el çekme, perhiz

imtila(imtilâ'):dolgunluk

İnayet('inâyet):dikkat, gayret, özenme; lutuf, ihsan

İnfak(infâk):nafaka verip geçindirme, besleme

infial(infi'âl):gücenme, darılma

inhizam(inhizâm):hezimete ugrama, bozulma; bozgunluk

inkılab(inḳılâb):değişme; devrim

inkisar(inkisâr):kırılma; gücenme; beddua; ilenç

insaf(insâf):yaprak yaprak olma, dağılma

insaniyet(insâniyet):insanlık

İnşad(inşâd):şiiir okuma, şiiir söyleme

intibah(intibâh):uyanma, uyanıklık; göz açıklığı

intifa(intifâ'):ortadan yok olma, aradan çıkma

intikal(intiḳâl):bir yerden başka yere göçme; göçme

İntizar(intizâr):bekleme, beklenen; gözleme, gözlenen

İrfan('irfân):bilme, anlama; kültür

İrsal(irsâl):gönderme, gönderilme, yollama; salıverme

İrtifa(irtifâ'):yükselme, yükseklik, yükselti

İrtihal(irtihâl):göçme, göç etme; ölme

İrtikab(irtikâb):kötü bir işleme; yiyicilik, rüşvet yemeler

İsal(îşâl):vusul buldurma, buldurulma; vardırma, vardırılma

İsar(i'sâr):sürçdürme, ayak kaydırma; kötüleme

İskat(iskât):sükut ettirme, susturma; ağzını kapatma; kandırma

İsmet('işmet):günahsızlık, temizlik

İsticâl(isti'câl):acele etme, çabuklandırma

İstidad(isti'dâd):kabiliyet; akıllılık; anlayışlılık

İstihkak(istiḥkâk):hakkı olma, hak kazanma; hak kazanılan şey

İstihkak(istiḥkâk):hakkı olma, hak kazanma; hak kazanılan şey

İstikamet(istikâmet):doğruluk, doğru hareket

İstiklal(istiklâl):kendi başına olma, kimseye bağlı bulunmama

İstiknah(istiknâh):bir şeyin künkünü, doğrulugunu, araştırma

İstikrar(istikrâr):karar bulma, yerleşme; kararlaştırma

İstimdat(istimdât):meded, yardım isteme

İstinga(istignâ'):tok gözlülük; ihtiyaçsızlık; nazlanma

İstirdad(istirdâd):geri alma, alınma; geri isteme

İşrab(işrâb):içirme, içirilme; bir maksadı kapalı olarak anlatma

İşrak(işrâk):doğma, doğarak etrafı ışıklandırma; ışıklandırma

iştibah(iştibâh):şüphelenme, şüphe etme

İştihar(iştihâr):şöhretlenme ,şöhret bulma , meşhur olma

ita(i'tâ'):verme, verilme; ödeme

İtibar(i'tibâr):saygı gösterme; ehemmiyet verme

itimad(i'timâd):dayanma, güvenme; emniyet, güven

İtizar(i'tizâr):özür dileme

itminan(imtinân):iyiliği başa kakma

J

Jale(jale):kırağı, çiğ

Jıyan(jiyân):kızgın, hışımlı, kükremiş

K

Kabza(ḳabza):tutacak, tutamak yeri, sap

Kad(kâd):hırs

Kadid(ḳadîd):pek zayıf, bir deri bir kemik kalmış kimse

Kaf(kâf):yaran, yarıcı

Kafiristan(kâfiristân):İslam dininde olmayanların ülkesi

Kaht(kaḥt):kıtlık, kuraklık

Kainat(ka'inât):var olanşeylerincümlesi, hepsi; dünya

Kala(kal'a):kale, hisar

Kala(kâlîâ):kumaş

Kamer(kaḡmer):ay

Kamil(kâmil):bütün, tam, noksansız; olgun

Kani(ka'nî):kanat eden, yeter bulup fazlasınıistemeyen; inanmış

Karib(ka'rîb):yakın, yakın olma

Karzar(kârzâr):ceng, kavga, savaş

Kase(kâse):çanak

Kasid(kaşid):kasededen, tasarlayan, kıyan; postacı, haberci

Kasr(kaḡsr):köşk, kaşane, saray

Kaşki(kaşkî):keşke

Kat(kaḡt):kesme, kesilme; karar verme, bitirme

Katib(kâtib):kitabete eden, yazan, yazıcı

Katre(kaḡtre):damla, damlayan; gam, tasa, kaygı

Kaviş(ka'viş):kazma, eşme

Kavl(kaḡvl):lakırdı, söz

Kavm(kaḡvm):insan topluluğu

Kays(ķays):Leyla ile Mecnun hikayesinde Mecnun'un asıl adı

Kaza(ķazâ'):olacağı ezelden takdir olan şeylerin vukua gelmesi

Kazib(ķâzib):kezbeden, yalan söyleyen, yalancı; yalan

Kef(kef):köpük

Kemter(kemter):hakir, itibarsız; eksik, noksan

Keramet(kerâmet):kerem, bağış; ikram, ağırlama; velilerin lüzumu anında gösterdikleri fevkaledede hal

Kesb(kesb):çalışıp kazanma

Keşf(keşf):açma, meydana çıkarma

Kevakib(kevâkib):yıldızlar

Kevkeb(kevkeb):yıldız

Kıyas(ķiyâs):karşılaştırma

Kibar(ķibâr):büyükler, ulular; nazik

Kişver(ķişver):iklim; memleket, vilayet, ülke

Kuhken(kûhken):dağ kazıcı, dağ kazan

Kutbiyyet(ķuṭbiyyet):kutup mertebesine erme

Kuy(kûy):köy

Kübra(Kübra):daha büyük olan

Küffar(ķüffâr):kafirler, hak dinini inkar edenler

Küheylan(ķuheylân):gözü sürmeli cins arap atı

Kühsar(ķühsâr):dağlık, dağ tepesi

Külâh(külâh):külâh, yüksek başlık

Külfet(külfet):zahmet, sıkıntı, zorluk

L

Lafz(lafz):söz

Lahut(lâhût):uluhiyet alemi

Lal(lâl):kırmızı, al; dudak

Lalezar(lâlezâr):lalelik, lale bahçesi

Lane(lâne):yuva

Laşe(lâşe):leş

Leb a leb(leb â leb):ağzına kadar dolu

Leb(leb):dudak

Leb-beste(leb-beste):dudağı ağzı bağlı; susan

Leb-riz(leb-rîz):taşıcı, ağzına kadar dolmuş

Lema(lem'a):parıltı, parlamış

Leng(leng):topal, aksak

Lenger(lenger):gemiye yerinde tutmak için denize atılan demir çapa

Lerziş(lerziş):titreme, titreyiş

Leşker(leşker):asker

Leva(lev'a):yürek yanıklığı, gönül acısı

Leyl ü Nehar(leyl ü nehâr):gece gündüz

Leylak(leylâk):leylak

Lutf(luţf):hoşluk, güzellik; iyi muamele; iyilik

M

Maasi(ma'âşî):isyanlar; günahlar

Mabeyn(mâbeyn):iki şeyin arası, ara

Magazi(mağâzî):gaza, savaş hikayeleri

Magfired(mağfired):Allah'ın kullarının günahlarını bağışlaması

Magfur(mağfûr):ölmüş; yargılanmış

Magz(mağz):beyin, dimağ

Mah(mâh):ay

Mahcub(maħcûb):kapalı, örtülü; utanan

Mahcur(maħcûr):haczolunmuş

Mah-ı siyam(mâh-ı siyâm):oruç ayı, ramazan

Mahir(mâhir):maharetli, hünerli

Mahsub(maħşûb):hesabedilmiş

Mahsusa(maħşûsa):mahsus, hususi

Mahşer(maħşer):kıyamette ölümlerin dirilip toplanacağı yer

Mahur(mâhûr):meyhane, kumarhane

Mahz(maħz):halis, katkısız

Makarr(maḳarr):karar edilen yer; oturulan yer

Makber(maḳber):mezar, mezarlık

Makbul(maḳbûl):alınmış, alınan; beğenilen

Makhur(maḳhûr):kahrolmuş, yenilmiş

Makiyan(mâkiyân):tavuk

Maksud(maḳşûd):istenilen şey, istek

Maksur(maḳşûr):kısaltılmış; alıkonulmuş

Malik(mâlik):sahip, bir şeye sahip olan

Malul(ma'lûl):hastalıklı, sakat

Mamul(ma'mûl):yapılmış, işlenmiş

Mamur(ma'mûr):bayındır

Manzur(manẓûr):bakılan, görünen, görülmüş

Mar(mâr):yılan

Masif(maşîf):yazlık

Masun(maşûn):korunan; sağlam

Maşrik(maşrîḳ):doğu

Maşuk(ma'şûḳ):sevilen, sevilmiş

Matemhane(matemḥâne):yas evi

Matla(maṭla'):doğacak yer; gazel ya da kasidenin ilk beyiti

Matrud(maṭrûd):kovulmuş

Mazmun(mazmûn):ödenmesi lazım gelen şey; mana

Mebhas(mebhâs):bir şeyin arandığı yer; arama

Mecmua(mecmû'a):toplanıp biriktirilmiş; dergi

Mecube(mecûbe):cevap

Meczub(meczûb):cezbolunmuş; deli, divane

Medar-ı iftihar(medâr-ı iftihâr):övünme sebebi

Medd(medd):uzatma, çekme

Meddah(meddâh):daha medheden

Medid(medîd):çekilmiş, uzatılmış

Meftun(meftûn):sihirlenmiş, tutkun

Mehcur(mehcûr):terk olunmuş; ayrılmış

Mehdi(mehdî):hidayete eren

Mehtab(mehtâb):ay ışığı

Melaike(melâ'ike):melekler

Melaz(melâz):sığınacak yer

Memalik(memâlik):memleketler, ülkeler

Memat(memât):ölüm

Memduh(memdûh):övülmüş, övülecek

Memnu(memnû'):yasak edilmiş

Menba(menba):kaynak, pınar

- Menhec(menhec):geniş, açık yol
- Menhel(menhel):durulacak sulak yer
- Menşur(menşûr):dağıtılmış, yayılmış
- Menzil(menzil):yollardaki konak yer; ev
- Meram(merâm):istek, maksad
- Merd(merd):insan
- Merdüm(merdüm):insan, gözbebeği
- Merid(merîd):başı sert, inatçı
- Mesdud(mesdûd):kapanmış
- Mesrur(mesrûr):memnun, sevinmiş
- Mestane(mestâne):sarhoşça
- Mestur(mestûr):örtülü, kapalı, gizli
- Mesud(mes'ûd):bahtlı, bahtiyar
- Meşkur(meşkûr):beğenilmiş, övülmüş
- Meşreb(meşreb):içecek yer; yaradılış
- Mevc(mevc):dalga
- Mevcud(mevcûd):bulunan; hazır olan
- Mevkib(mevkib):alay, kabile
- Mevud(mev'ûd):vad olunmuş, söz verilmiş
- Meyl(meyl):eğilme, eğiklik
- Meyve(meyve):meyva, yemiş

Mezak(mezâk):tamda; zevk alma; zevk

Mezkur(mezkûr):zikrolunmuş

Mıskal(mışkal):parlatan alet

Mızrab(mızrâb):çalgıç

Midad(midâd):yazı mürekkebi

Migfer(miğfer):savaşta başa giyilen tas

Mihan(mihân):büyükler, ulular

Mihr(mihr):güneş

Mihrab(mihrâb):camilerde girintili yer

Mikat(mîkât):bir iş için belirtilen yer ve zaman

Mikraz(mikrâz):makas

Mirat(mir'at):ayna

Misl(misl):benzer, kat

Mizac(mizâc):huy, tabiat

Muaddil(mu'addil):düzelten, denkleştiren

Muattar(mu'attar):güzel kokulu

Muhabbet(muḥabbet):sevgi

Muhafaza(muḥâfaza):saklama, koruma

Muhammes(muḥammes):beşli, beş katlı

Muhannet(muḥannet):mumyalanmış

Muhit(muḥîṭ):kuşatan, etrafını çeviren

Muhterik(muḥterik):yanmış, yanan

Mukabbel(muḳabbel):öpülmüş

Mukad(muḳ'ad):kötürüm, yatalak

Mukaddem(muḳaddem):sunulan, önden giden

Mukarrib(muḳarrib):yaklaştıran, yakınlaştıran

Mukattar(muḳaṭṭar):damıtılmış

Mukırr(muḳırr):doğruyu söyleyen

Mukim(muḳîm):ikamet eden, oturan

Mukteda(muḳtedâ):uyulan, örnek tutulan

Mur(mûr):karınca

Murad(murâd):arzu, istek, dilek

Murassa(muraşsa'):kıymetli taşlarla bezenmiş

Murg(murğ):kuş

Musahhar(musahḥhar):ele geçirilmiş

Musattar(musaṭṭar):yazılmış

Mutad(mu'tâd):itiyad edilmiş, alışılmış

Mutrib(muṭrib):çalgıcı; şarkıcı

Muvaffak(muvaḳḳâḳ):başaran, beceren

Muvakkıt(muvaḳḳıt):vakit tayin eden kimse

Muvakkithane(muvaḳḳithâne):muvakkitin bulunduğu oda

Muy(mûy):kıl

Mübahis(mübâhis):bir mesele üzerinde konuşan

Mübariz(mübâriz):döğüşe kalkışan

Mübrem(mübrem):kaçınılmaz

Mübtela(mübtelâ):düşkün, tutkun

Mücaz(mücaz):caiz, uygun görülmüş

Mücedded(mücedded):yenilendirilmiş, yeni

Mücelled(mücelled):ciltlenmiş

Mücerred(mücerred):soyulmuş, çıplak

Mücrim(mücrim):suçlu

Müdat(müdâvât):deva arama, hastaya bakıp ilaç verme

Müddea(müdde'a):iddia olunmuş; dava olunan şey

Müddei(müdde'î):davacı

Müebbed(mü'ebbed):sonsuz

Müflis(müflis):iflas etmiş

Müjgan(müjgân):kirpik

Mükafeten(mükâfeten):karşılık olarak

Mülahid(mülâhid):hak mezhebden batıla kayan

Mülakat(mülâkat):kavuşma, buluşma; görüşme

Mümtaz(mümtâz):imtiyazlı; seçkin

Mümtedd(mümtedd):uzayan, uzanan; sürekli

Münam(mün'am):çok kıymetli büyütülmüş

Müneccim(müneccim):falcı

Münhasır(münḥaşır):her yanı çevrili

Münkad(münkâd):boyun eğen

Münteha(müntehâ):nihayet bulmuş; son uç

Müntehi(müntehî):sona eren, biten

Müntesib(müntesib):giren, kapılananlar

Münzil(münzil):gökten indiren

Mürde(mürde):ölmüş

Mürde-dil(mürde-dil):gönlü ölmüş

Müreccah(müreccah):üstün tutulan

Mürîd(mürîd):buyuran; bir şeyhe bağlı olan kimse

Mürr(mürr):acı

Mürur(mürûr):geçme,geçip gitme, sona erme

Müsab(müsâb):sevap kazanan

Müsaf(müsâf):mesafeler, uzaklıklar

Müsaid(müsâ'id):yardım eden; elverişli

Müsaned(müsâned):yardım etme

Müsavi(müsâvî):eşit, denk

Müseddes(müseddes):altıya çıkartılmış

Müstagrık(müstağrık):dalmış, batmış

Müstedam(müstedâm):devamı istenilen; devamlı

Müsvedde(müsvedde):taslak, karalama

Müşerref(müşerref):şereflendirilmiş, şerefli

Müşeyyed(müşeyyed):yüksek, sağlam

Müşhid(müşhîd):şahit getiren

Müşîr(müşîr):emir ve işaret eden; mareşal

Müşirane(müşîrâne):mareşale yakışacak surette

Müştak(müştaḳḳ):türemiş

Müteal(müte'âl):yüksek, yüce

Mütehayyir(mütehayyir):şaşmış, şaşırmış

Müzdad(müzdâd):artmış, çoğalmış

Müzeyyen(müzeyyen):zinetlendirilmiş, süslenmiş

Müzher(müzher):çiçekli yer, çiçek bahçesi

Müznib(müznib):günah, suç işleyen

N

Nabekar(nâ-bekâr):işsiz, işe yaramaz; haylaz

Naçiz(nâ-çîz):degersiz, ehemmiyetsiz

Naf(nâf):göbek; orta

Nagah(nâ-gâh):vakitsiz; ansızın

- Nagehan(nâ-gehân):ansızın; birdenbire
- Nahl(naḥl):hurma ağacı; ince uzun vücutlu
- Nakd(naḳd):maden, para; peşin para
- Nakib(naḳib):bir kavim veya kabilenin reisi; dede
- Nakis(nâḳis):başını daima öne eğen; alçak
- Nakş(nakş):resim; süsleme sanatı; işleme
- Nakş-ı peleng(nakş-ı peleng):bir kumaş ve çini motifi
- Nal(na'l):nal; ayakkabı
- Nale(nâle):inleme, inilti
- Nan(nân):ekmek
- Nar(nâr):ateş, od
- Nasb(naşb):dikme, saplama
- Navdan(nâv-dân):oluk
- Nay(nây):kamış
- Naz ü niyaz(nâz ü niyâz):istemeyerek
- Nazar(nazar):bakma, göz atma
- Nazenin(nâzenin):cilveli; şımarık; narin
- Nazir(nazîr):benzer, eş
- Nazire(nazîre):örnek, karşılık
- Nazm(nazm):bilmez, terbiyesiz

Nebevi(nebevî):Peygambere ait olan, onunla ilgili

Necm(necm):yıldız

Nedim(nedîm):sohbet arkadaşı

Nef(nef'):görüşme, konuşma

Nefî(nefî'):faydacı

Neheng(neheng):timsah

Nehr(nehr):akarsu; ırmak

Nemim(nemîm):fısıltı; koğucu

Neml(neml):karınca

Nemle(nemle):bir tek karınca

Neriman(nerîmân):pehlivan

Neseb(neseb):nesil, soy

Nesim(nesîm):hafif rüzgar

Nesr(nesr):akbaba, kartal

Neşr(neşr):yayma, dağıtma

Neşter(neşter):hekim bıçağı

Neşv ü nema(neşv ü nemâ):yetişip büyüme

Nevmid(nevmîd):ümitsiz

Neyyir(neyyir):nurlu, parlak

Nezar(nezâr):bakma, seyir

Nezaret(nezâret):bakma; gözetme; reislik

- Nezd(nezd):yan, kat; fikrince
- Nial(ni'âl):nallar; ayakkabılar
- Nifak(nifâk):iki yüzlülük; Müslüman görünüp kafir olma
- Nigar(nigâr):resim; sevgili
- Nik ü bed(nîk ü bed):iyi kötü
- Nim(nîm):yarım
- Nime(ni'me):ne güzel, ne âlâ
- Nisar(nîsâr):saçma, serpme
- Nist(nist):yoktur, degildir
- Nişeste(nişeste):oturmuş, oturan
- Niyaz(nîyâz):yalvarma, yakarma
- Nize(nîze):mızrak; süngü
- Noksan(nokşân):eksiklik, parıltı
- Nukave(nuķâve):her şeyin iyisi; temizlik
- Nukuş(nuķûş):nakışlar, resimler
- Nush(nuşh):nasihat verme, öğüt
- Nusret(nuşret):yardım; Allah'ın yardımı; başarı
- Nuş(nûş):tatlı, bal; içki, iştret
- Nuşirevan(nûşirevân):Sasani şahı
- Nuut(nu'ût):medhederek anlatılan şeyler

Nükte(nükte):herkesin anlayamadığı ince mana

Nümayan(nümâyân):görünücü, görünen; meydanda

O

Osmaniyan(‘osmâniyân):Osmanlılar

Ö

Ömr(‘ömr):ömür, yaşama

P

Padeş(pâ-deş):mükafat

Pakize(pâkîze):temiz, lekesiz

Pare(pâre):parça; sayı; para

Paydar(pây-dâr):sağlam, devamlı

Paykub(pây-kûb):ayak vuran

Paymal(pây-mâl):ayak altında kalmış, çiğnenmiş

Peder(peder):baba

Pedid(pedîd):görünür, açık, belli

Pehna(pehnâ):geniş, enli

Per(per):kanad

Perçem(perçem):kakül; yele

Perdedar(perde-dâr):perdeci

Perişan(perîşân):gamlı, acınacak halde

Perniyan(per-niyân):nakışlı atlas kumaş

Pertev(pertev):ışık, parlaklık

Perver(perver):besleyen, büyüten

Peşşe(peşşe):sivrisinek

Peyda(peydâ):meydanda, açıkta

Peyker(peyker):yüz, surat

Peymane(peymâne):büyük kadeh

Pezir(pezîr):kabul eden, edici

Piç a piç(pîç â pîç):karma karışık

Pinhan(pinhân):gizli

Pir(pîr):yaşlılar

Pira(pîrâ):süsleyici, donatıcı

Piramen(pîrâmen):etrafı, yan, çevre

Piran(pîrân):yaşlılar; ermişler

Pürcuş(pür-cûş):çoşku dolu

Pürmelal(pür-melâl):gamlı, kederli

R

Rabb'ül Erbab(Rabb'ül Erbâb):Allah

Rabt(rabṭ):bağlama, bağlanma

Rah(râh):yol

Rahle(raḥle):küçük, dar masa

Rahne(raḥne):gedik, bozuk yer; zarar

Rahş(raḥş):gösterişli, yürük ve güzel

Raid(râ'id):gürleyen, gürüldeyen

Raife(râ'ife):merhametli

Raksan(rakşân):oynayan, dans eden

Rami(râmî):çok itaatli ve boyun eğici

Raşe(ra'se):titreme, titreyiş

Raz(râz):sır, gizlenen şey

Raz-ı nihan(râz-ı nihân):gizli tutulan sır

Rebi(rebi'):bahar

Ref(ref):kalkındırma, yüceltme

Refet(re'fet):merhamet etmek, esirgemek

Refik(refîk):arkadaş, yoldaş

Reftar(reftâr):gidiş, yürüyüş

Refte refte(refte refte):gitgide

- Reh nūma(reh-nūmâ):yol gösteren, kılavuz
- Rehyab(reh-yâb):yolunu bulabilen, girebilen
- Rekb(rekb):süvari takımı
- Remz(remz):işaretle anlatma; gizli kapaklı söyleme
- Renc(renc):ağrı, sızı; sıkıntı
- Renciş(rençiş):inciniş, sızlanış, eziyetveriş
- Resane(resâne):hasret
- Reşad(reşâd):hak yoluna yürüme
- Reşidiyye(reşîdiyye):reşid olanla ilgili
- Reşk(reşk):kıskanma, hased günü
- Revak(revâk):üstü örtülü, önü açık yer; çardak
- Revan(revân):yürüyen, giden
- Revende(revende):gidici, giden; çok yürüyen
- Revnağ(revnağ):parlaklık, güzellik
- Revzen(revzen):pencere
- Rey(re'y):görme, görüş
- Rihlet(rihlet):göç, göçme; ölme
- Rical(ricâl):erkekler; belli mevki sahibi kimseler
- Rical-i devlet(ricâl-i devlet):devletin ileri gelenleri
- Rifat(rif'at):yükseklik, yücelik
- Rind(rind):kalender, dünya işlerini hoş gören kimse

Risalet(risâlet):elçilik; peygamberlik

Riş(rîş):yara, yaralı

Rişe(rîşe):saçak, püskül

Rişte(rişte):iplik

Riyaset(riyâset):reislik, başkanlık

Riyazet(riyâzet):nefsi kırma, kanaatle yaşama

Rumal(rû-mâl):yüz süren, yüz sürücü

Ruşen(rûşen):aydın, parlak; meydanda

Ruz(rûz):gün

Rüesa(rü'esâ):reisler, başkanlar

Rümh(rümh):kargı, mızrak, süngü

Rüya(rü'yâ):düş

Rüzgar(rüzgâr):zaman, devir; dünya; yel

S

Sabık(sâbık):geçici, geçen, geçmiş

Sabr(şabr):sabır, dayanma, katlanma

Sadr(şadr):gögüs, yürek

Saff(şaff):dizi, sıra

Sahba(şahbâ):şarap

Sahib kıran(şâhib kırân):her zaman başarı, üstünlük kazanan padişah

Sahn(saĥn):avlu

Saib(sâib):biryerle, bir işle ilişiğı olmayan

Saika(şâ'ika):yıldırım

Sail(şâ'il):saldırıcı, saldıran

Sala(şala'):Cuma namazına, cenazeye çağırma için okunan salâvat

Salb(şalb):asma, daracına çekme; çarmiha çekme

Sanem(şanem):put

Sani(sanî):ikinci

Sarf(şarf):harcama, masraf etme

Sarik(sârik): çalan, hırsızlık eden

Sarraff(şarrâf):sarfedan

Satvet(saĥvet):birinin üzerine şiddetle sıçrama; zorluluk

Savm(şavm):oruç

Say(sa'y):çalışma, emek, gayret

Sayd(şayd):av; avlanma

Sayyad(şayyâd):avcı

Sebk(sebk):bir şeyi eritme, kalıba dökme

Sebu(sebû):testi; şarap kabı

Sebük bar(sebük bâr):yükü hafif, eşyası az olan

Sebzîn(sebzîn):yeşil renkli

Sedd(sedd):kapama, tıkama; perde

Sehv(sehv):yanlış

Sellem(sellem):selamete erdirsin

Selsebil(selsebil):tatlı ve hafif su

Sema(semâ'):gökyüzü

Semmur(semmûr):samur

Seng(seng):taş

Seng-i mezar(seng-i mezâr):mezar taşı

Sepid(sepîd):beyaz, ak

Sera(serâ):saray, büyük konak

Serapa(ser-â-pâ):baştan ayağa kadar

Serd(serd):soğuk; sert haşin

Serdade(ser-dâde):baş vermiş

Serfiraz(serfirâz):başını yukarı kaldıran, yükselten

Serfüru(serfürû):baş eğme, söz dinleme

Sergerde(sergerde):elebaşı

Sermed(sermed):daimi, sürekli

Sernigun(ser-nigûn):baş aşağı olmuş

Serzeniş(ser-zeniş):baş kakma, takaza

Seva(sevâ'):beraber olma, beraberlik

Sevb(sevb):bez, elbise

Seyf(seyf):kılıç

Seyl(seyl):sel; şiddetle gelen şey

Seyran(seyrân):gezinme; bakıp seyretme

Seza(sezâ):münasip, uygun

Sıdk(şıdk):doğruluk, gerçeklik; iç, yürek temizliği

Sifal(sifâl):testi parçaları; çanak, çömlek

Siğar(siğar):küçüklük, ufaklık

Silahdar(silâhdâr):silahları muhafaza eden memur

Sim u zer(sîm ü zer):gümüş ve altın

Sine(sîne):gögüs, yürek

Sipihr(sipihr):talih

Sir(sîr):tok, doymuş

Sirab(sîr-ab):suya kanmış; taze, körpe

Sirayet(sirâyet):geçme, buluşma; dağılma

Siret(sîret):bir kimsenin içi, hali; hal tercümesi

Sirişk(sirişk):gözyaşı

Sit(şît):ün, iyi şöhret; çatırdı, patırdı

Sitayiş(sitâyiş):övme, övüş

Siyab(siyâb):giyecekler

Su be su(sû be sû):taraf taraf, her yanda

Subh u mesa(şubḥ u mesâ):sabah akşam

Subh(şubḥ):sabah

Suhte(sûḥte):yanmış, tutuşmuş

Sun(şun'):yapış, yapma; kudret

Sur(sûr):düğün, ziyafet; şenlik

Surah(sûrâḥ):delik, gedik

Suud(şu'ûd):yukarı çıkma, yükselme

Suy(sûy):taraf, yön

Suz u güdaz(sûz u güdâz):yanıp yakılma

Suzan(suzân):yakan, yakıcı

Suz-i dil(sûz-i dil):gönül ateşi, acı, ızdırab

Sühan(süḥan):söz, lakırdı

Sülaf(sülâf):şarap

Sümme(sümme):sonra, tekrar ve tekrar

Sürhi(sürhî):kırmızılık, kızılık

Sütun(sütûn):direk

Süvari(süvârî):atlı, atlı asker

Süveyda(süveydâ):kalbin ortasında bulunduğu sanılan kara benek; kalbdeki gizli günah

Ş

Şahane(şâhâne):hükümdara ait, hükümdala ilgili

Şahvar(şâh-vâr):şaha hükümdara yakışacak surette

Şakird(şakird):talebe

Şane(şâne):tarak

Şast(şaşt):altmış

Şayan(şâyân):yakıştır, yaraşır, değer

Şayeste(şâyeste):yakıştır, yaraşır

Şeb(şeb):gece

Şebistan(şebistân):yatak odası; harem dairesi

Şebnem(şebnem):çiy

Şecaat(şecâ'at):yiğitlik, yüreklilik

Şecer(şecer):kavak

Şeh nişin(şeh nişîn):pencere çıkması, balkon

Şehbaz(şeh-bâz):şanlı, gösterişli

Şehenşeh(şehenşeh):padişahlar padişahı

Şehryar(şehr-yâr):padişah, hükümdar

Şekeristan(şekeristân):şeker kamışı tarlası

Şerar(şerâr):kıvılcım

Şeri(şerî):şeraite ait uygun

Şermsar(şerm-sâr):utangaç

- Şerr(şerr):fena, fenalık eden
- Şett(şett):ayrı dağınık olma
- Şevket(şevket):büyüklik, heybet
- Şeyda(şeydâ):divane, aşktan aklını kaybetmiş
- Şihab(şihâb):kıvılcım; akan yıldız
- Şikaf(şikâf):yırtan, yaran
- Şiken(şiken):büklüm, kıvrım
- Şiken(şîken):büklüm, kıvrım
- Şikest(şikest):kırılmış, kırık
- Şimal(şimâl):sol, taraf; kuzey
- Şimşir(şimşir):kılıç
- Şinas(şinâs):anlayan, tanıyan, bilen
- Şir ü şeker(şîr ü şeker):süt ve şeker; uygun
- Şir(şîr):arlan
- Şir-i jiyân(şîr-i jiyân):kızgın, kükreymiş olan
- Şir-i ner(şîr-i ner):erkek arlan
- Şirin ü telh(şîrîn ü telh):tatlı acı
- Şirinter(şîrînter):daha şirin, daha tatlı
- Şuh(şûh):hareketlerinde serbest; neşeli, şen
- Şur(şûr):tuzlu; şamata
- Şuriş(şûriş):karışıklık, kargaşa

Şüküfte(şüküfte):açılmış

Şüst ü şu(şüst ü şû):yıkama

Şüste(şüste):yıkanmış

T

Tab(tâb):güç, kuvvet

Tabdar(tâb-dâr):parlak, ışıklı

Tabhane(tâb-ḥâne):matbaa

Tabl(ṭabl):davul

Tadad(ta'dâd):sayma; birer birer söyleme

Tagyir(tağyîr):değiştirme, bozma

Tahdis(taḥdîs):söyleme, anlatma

Tahir(ṭâhir):temiz

Tahrik(ṭaḥrîk):kımıldatma, oynatma

Tahrir(taḥrîr):yazma, yazılma

Tahrir(taḥrîr):yazma, yazılma

Tahsin(taḥsîn):beğenip alkışlama

Takdir(taḥdîr):beğenme, değer biçme

Takrir(taḥrîr):yerleştirme, yerleştirilme, sağlamlaştırma

Talayı(ṭalâyi'):öncüler

- Talib(ṭālib):isteyen, istekli
- Talim(ta'lim):öğrenme, öğretme
- Tarac(târâc):yağma, talan
- Tard(ṭard):koğma, sürme, uzaklaştırma
- Tarh(ṭarḥ):atma, kama; dağıtma
- Tarik(ṭarîk):yol
- Tariz(ta'rîz):dokundurma, taş atma
- Tasvir(taṣvîr):resmini yapma
- Tathir(taṭhîr):temizleme, paklama
- Tavsif(tavṣîf):vasıflandırma; ilim, bilgi
- Tazim(ta'zîm):büyükleme, büyük sayma
- Tebah(tebâh):bozuk, çürük; yıkılmış
- Tebehür(tebehür):kısa ve sık nefes alma
- Tecdid(tecdîd):yenileme, yenilenme
- Tecemmu(tecemmu'):toplanma, yığılma
- Tedvir(tedvîr):döndürme, çevirme; sokulma
- Tefail(tefâ'il):vezin parçaları
- Tefekkür(tefekür):düşünme, zihin yorma
- Tefennün(tefennün):değişme
- Tefhim(tefhîm):şereflendirme, şeref verme

- Tefsir(tefsîr):yorum
- Tehatup(tehâţup):hitaplaşma
- Tekdir(tekđîr):bulandırma
- Telasüm(tela'süm):kekeleme
- Televvün(televvün):renk değiştirme
- Temaşa(temâşâ):bakıp, seyretme
- Temkin(temkîn):ağır başlılık
- Tenadd(tenâdd):birbirinden ürkme; dağılma
- Tenasur(tenâşûr):yardımlaşma
- Teng tar(teng-târ):küçük, dar çadır
- Tenvir(tenvîr):ışıklandırma, aydınlatma
- Tenzil(tenzîl):indirme, azaltma
- Terahhum(terah  um):merhamet etme, açma
- Terkim(terķîm):rakam atma; yarma
- Tertib(tertîb):dizme, sıralama
- Teşbi(teşbi'):karnını doyurma
- Teşhir(teşhîr):şöhretlendirme; gösterme
- Teşne(teşne):susamış
- Teşnegan(teşne-g  n):susamışlar; istekliler
- Teveccüh(tevecc  h):çevrilme, yönelme

- Tevessül(tevessül):sarılma, inanma
- Tevessül(tevessül):sarılma, inanma; başvurma
- Tevfik(tevfik):uydurma, uydurulma
- Tevsen(tevsen):başı sert at
- Teyid(te'yîd):kuvvetlendirme, doğru çıkarma
- Tıfl(tıfl):çocuk
- Tınab(tınâb):kazığa bağlanan çadır ipi
- Tıyn(tıyn):çamur, balçık
- Tıynet(tıynet):yaradılış, mizaç
- Tig(tîğ):kılıç
- Tih(tîh): çöl
- Tir(tîr):ok
- Tişe(tîşe'):balta, nacak; külünk
- Tugyan(tuğyân):taşma, taşkınlık; azgınlık
- Tulu(ţulû'):doğma, doğuş
- Tur(tûr):sina dağı
- Tuti(ţûţî):dudu, papağan
- Türab(türâb):toprak
- Tüvan(tüvân):güç, takat

U

Ukala('uḳalâ'):akıllılar, akıllı olanlar

Ukde('uḳde):dügüm

Umman('ummân):ulu, büyük deniz, okyanus

Uşşak('uşşâḳ):aşıklar

Ü

Ülfet(ülfet):alışma, kaynaşma; konuşma; dostluk

Ünsiyyet(ünsiyet):alışkanlık, ahbablık

Üryan(üryân):çıplak

Üstühan(üstü'hân):kemik

V

Vahib(vâhib):bağışlayan, bağışlayıcı

Vakar(vaḳâr):ağır başlılık, temkinlilik

Vakf(vaḳf):durdurma, alıkoyma; durma

Vala(vâlâ):yüksek, yüce

Valid(vâlid):baba

Vasi(vasî):bir ölünün vasiyetini yerine getirmekle memur kimse; bir yetimin ya da akıl hastasının malını idare etmekle sorumlu kimse

Vech(vech):yüz, surat; üst

Vedd(vedd):dostluk

Vefk(vefk):uyuma, uygunluk

Vehbi(vehbî):Allah vergisi

Vehm(vehm):kuruntu, korku; şüphe

Vera(verâ'):arka, geri, ön

Verd(verd):gül

Vey(vey):ve ey!

Virane(vîrâne):yıkılmış ya da harap olmuş yapı

Visal(vişâl):ulaşma, bitişme; kavuşma

Vukuat(vuķû'ât)olanlar, olan bitenler

Vüsat(vüs'at):genişlik, bolluk

Vüzera(vüzerâ'):vezirler

Y

Yaban(yâbân):çöl, sahra; yabancı

Yafte(yâfte):etiket

Yaver(yâver):yardımcı

Yecuc(ye'cûc): "mecuc" ile birlikte kullanılır; kısa boylu kavim; çinliler

Yed(yed):el

Yevm(yevm):gün

Z

Zafer(zâfer):başarma; düşmanı yenme

Zahir(zâhir):görünen, açık

Zahl(zahl):intikam, öc

Zahm(zahm):yara

Zail(zâ'il):sona eren; geçen, geçmiş olan

Zanbak(zanbak):zambak

Zanu(zânû):diz

Zar(zâr):ağlayan, inleyen

Zarafet(zarâfet):incelik, naziklik

Zarbhane(zarb-ḥâne):para basılan yer

Zarf(zarf):kab, kılıf, mahfaza

Zeban(zebân):dil, lisan

Zehra(zehrâ):yüzü pek beyaz ve parlak olan

Zehrab(zehrâb):acı su

Zenane(zenâne):kadınla ilgili, kadın işi

Zenb(zenb):günah, suç

Zenbil(zenbîl):zenbil

Zencir(zencîr):zincir

Zer endud(zer endûd):altın yaldızlı

- Zerd(zerd):sarı; solgun, soluk
- Zerrin(zerrîn):altın gibi sarı; parlak
- Zeval(zevâl):yerinden ayrılıp gitme; sona erme
- Zevrak(zevraḳ):kayık, sandal
- Zıll(zıll):gölge
- Zıll-ı zalil(Zıllı-ı zalîl):koyu gölgeli
- Zi'l hicce(zi'l hicce):Arabi ayların onikincisi
- Zib(zîb):süs, bezek
- Ziba(zîbâ):süslü; yakışıklı, güzel
- Zibban(zibbân):sinekler
- Zinet(zînet):süs, bezek
- Zinhar(zinhâr):sakın!
- Zir u bam(zîr u bâm):sazın en ince ve kalın teli
- Zir-i zemin(zîr-i zemîn):yerin altı
- Ziyan(ziyân):zarar, kayıp
- Zuhur(zuhûr):görünme, meydana çıkma
- Zurafa(zurafâ):zarifler, nazik, zeki kimseler
- Zühhad(zühhâd):çok aşırı sofular, zahidler
- Zühre(Zühre):çoban yıldızı
- Zülf(zülf):sevgilinin saç

Zülfekar(zülfekar):Hz.Ali'nin kılıcı

Zümre(zümre):bölük, takım

Zünnar(zünnâr):papazların bellerine bağladığı kumaş

KAYNAKÇA

- AK, Coşkun, (1995), **Muhibbî Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ALBAYRAK, Nurettin, “Cem Maddesi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul.
- AYDÜZ Salim, (1993), “Osmanlı Devleti’nde Müneccimbaşılık ve Müneccimbaşılar”, Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- CEVDET, (1309), “Ahmet Cevdet Paşa”, **Tarih-i Cevdet**, İstanbul.
- ÇAKIROĞLU, Ekrem, (1999), **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, (2001), **Necati Bey Divanı’nın Tahlili**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, (1993), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara.
- FÛZÛLÎ, (1962), **Matlau’l-İtikâd fî Marîfati’l-Mabda’i Va’l-Ma’âd**, Ankara.
- GÖVSA, İbrahim, (1946), “Alaettin”, **Türk Meşhurları Ansiklopedisi**, İstanbul.
- İPEKTEN, Haluk, (1973), **Fuzûlî; Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları**, Ankara.
- KARAKOÇ, Sezai, (1999), **Yitik Cennet**, İstanbul.
- KARAL, Enver Ziya, (1988), **Osmanlı Tarihi (1789-1908)**, Ankara.
- KAYAALP, İsa, (1999), **Sultan Ahmed Divanı’nın Tahlili**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- KURNAZ, Cemal, (2003), **Eski Türk Edebiyatı**, Bizim Büro Yayınları, Ankara.
- ELMALILI, Hamdi Yazır, (2002), **Kur’ân-ı Kerîm ve Yüce Meali**, Merve Yayınları, İstanbul.
- LEVEND, Agah Sırrı, (1943), **Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler**, Mazmunlar ve Mefhumlar, İstanbul.

- PALA, İskender, (2002), **Divan Edebiyatı**, L&M Yayıncılık, İstanbul.
- PALA, İskender, (2003), **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, L&M Yayınları, İstanbul.
- SAMÎ, Şemseddin, (1978), **Kamûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- SEFERCİOĞLU, Nejat, (2001), **Nev’i Divanı’nın Tahlili**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- SİVASİ, Şemsüddin Ahmet, (2005), **Dört Büyük Halife**, Milsan Basın Sanayii A.Ş., İstanbul.
- SO, Mehmet Süreyya, (1996), **Sicill-i Osmani I-V**, İstanbul.
- ŞANİZADE, Ataullah Efendi, (1291), **Târih-i Şânizade I-IV**, İstanbul.
- ŞİŞMAN, KUZUBAŞ, Bekir, (2007), **Muhammet, Mistik, Destani, Masalsı, Efsanevi ve Tarihi Unsurlar Açısından Şehnâme’nin Türk Kültürü ve Edebiyatına Etkileri**, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- TAHİR, Bursalı Mehmet Efendi, (1915), **Osmanlı Müellifleri**, Meral Yayınları, İstanbul.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, (2006), **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, YKY Yayınları, İstanbul.
- TARLAN, Ali Nihad, (2004), **Şeyhi Divanını Tetkik**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- TÖKEL, Dursun Ali, (2000), **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Türkçe Sözlük** (2005), TDK Yayınları, Ankara.
- ULUÇAY, M. Çağatay, (1980), **Padişahların Kadınları ve Kızları**, Ankara.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, (1941), **Tirsinikli İsmail ve Alemdar Mustafa Paşa**, İstanbul.
- VASIF, Ahmet Efendi, (1219), **Târih-i Vâsıf I**, İstanbul.
- YAKIT İsmail, (1992), **Türk İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Yazım Kılavuzu**, (2005), TDK Yayınları, Ankara.

DİZİN

- A**
- Abdülhamit, vii, 10, 11, 12, 19, 74
Ateş, x, 66
- B**
- Bahar, ix, 64, 65
- D**
- Dara, 230
- F**
- Feridun, 30, 37, 38, 39, 41
- H**
- Hasan Paşa, viii, 11, 24
Hava, x, 66
Hayvanlar, x, 67
Hz. Ali, ix, 21, 57, 58
Hz. İsa, ix, 53
- İ**
- İsfendiyar, viii, 32
İskender, viii, 33, 35, 37, 41, 75, 123,
126, 178, 286
İslam Paşa, viii, 24
- K**
- Kış, ix, 66
- L**
- Leyla ile Mecnun, viii, 42, 251
- M**
- Melekler, ix, 47, 49, 89
Murat, vii, 10
Mustafa Paşa, vii, 13, 15, 21, 22, 23, 75,
286
- N**
- Nebatlar, x, 66
Neriman, 31, 37, 39, 263
- O**
- Osman, vii, ix, 9, 22, 26, 29, 43, 57, 59
- R**
- Rüstem, viii, 31, 32, 37, 38, 39, 81, 87,
90
- S**
- Sam, viii, 31, 37, 38
Selim, vii, 8, 10, 11, 12, 13, 22, 24, 74
Sonbahar, ix, 65
Su, x, 66, 273
- T**
- Toprak, x, 60, 66
- Y**
- Yaz, ix, 65